

Ο ΜΑΚΕΔΩΝ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΟΛΥΖΩΪΔΗΣ

ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ, ΩΣ ΔΙΚΑΣΤΗΣ ΚΑΙ ΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

“Υστερα από την άποτυχία της ‘Ελληνικής ‘Επανάστασεως τοῦ 1821, στις Παραδουνάβιες χώρες, στη Χαλκιδική και στη Νάουσα, είναι γνωστό πώς πολλοί από τούς Μακεδόνες πολεμιστάς κατέφυγαν στην νότιο ‘Ελλάδα, όπου συνέχισαν τόν άγώνα μαζί με τούς άλλους ‘Ελληνες, πολεμώντας είτε στη Μακεδονική Φάλαγγα, πού είχε συγκροτηθῆ τότε, είτε κάτω από άλλους άρχηγούς. (1).

Παράλληλα όμως πρὸς τούς πολεμιστάς εκείνους, πολλοί διανοούμενοι και έπιστήμονες από τῆ Μακεδονία, τὴν Κωνσταντινούπολη, τῆ Θεσσαλία, τὰ Νησιά και γενικά άπ’ όλα τὰ υπόδουλα μέρη, προσέφυγαν επίσης στην άγωνιζόμενη υπόλοιπη ‘Ελλάδα, άλλοι για ν’ άποφύγουν τὴν προγραφή και τὴν καταδίωξη τῶν Τούρκων, κι’ άλλοι για νά καταθέσουν αύθόρμητα κι αύτοί, τὰ πνευματικά τους κεφάλαια, στον κοινόν άγώνα τοῦ Γένους, για τὴν ανεξαρτησία.

Τὴν εποχή εκείνη ἦταν τόσο μεγάλη και αίσθητή ἡ ἔλλειψη μορφωμένων άνδρῶν και προπάντων άνδρῶν ειδικευμένων στα Νομικά, στα Οικονομολογικά και στα Διοικητικά, ὥστε ὅλοι ὅσοι άπ’ αύτους κατέβηκαν στην ‘Ελλάδα, χρησιμοποιήθηκαν

---

(1) **Ι. Φιλήμονος.** Δοκίμιον ‘Ιστορικόν περὶ τῆς ‘Ελληνικῆς ‘Επανάστασεως. ‘Αθήναι 1859-1861. Τόμοι Α—Δ.

Ν. Κοσμοούλη. Στρατιωτικά ‘Ενθυμήματα. Τόμον 3. 1949—1942.

Ι. Βασδραβέλλη. Οἱ Μακεδόνες εἰς τούς ὑπέρ τῆς ανεξαρτησίας ‘Αγῶνας. 1796-1832. Θεσ/νίκη 1950—τοῦ ἴδιου. ‘Η Μακεδονική Λεγεὼν κατά τὸ 1821, εἰς τόν πρῶτον τόμον τῶν «Μακεδονικῶν» τῆς ‘Εταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν σελ. 77—107.

‘Αντ. Κεραμοπούλου. Οἱ Βόρειοι ‘Ελληνες κατά τὸ Εἰκοσιένα. (Πρακτικά ‘Ακαδημίας ‘Αθηνῶν) ‘Αθήναι 1939.

Δημ. Μιρσουλῆ. ‘Η συμμετοχή τῆς Μακεδονίας εἰς τόν ὑπέρ τῆς ανεξαρτησίας ἱερόν άγώνα τοῦ 1821. Θεσσαλονίκη 1937.

άμέσως στη συγκρότηση και στη λειτουργία της νέας κρατικής μηχανής.

Σε μιὰ επαναστατημένη χώρα, πού φιλοδοξεί νά ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερία της, νά ἀποκαταστήσῃ καινούργια τάξη πραγμάτων, νά δημιουργήσῃ νέα διοίκηση καὶ νά βάλῃ τὰ θεμέλια ἑνὸς καινούργιου Κράτους, καταλαβαίνει ὁ καθένας πῶς ἐξίσου μὲ τοὺς πολεμιστάς, ἦταν χρήσιμοι καὶ ἀναγκαῖοι καὶ οἱ μορφωμένοι καὶ οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες, πού μὲ τίς γνώσεις τους θὰ συνέβαλαν στὴν ἐπιτυχία τοῦ κοινοῦ σκοποῦ καὶ στὴ θεμελίωση τῆς νέας πολιτείας.

Ἔτσι ἡ πρώτη συστηματικὴ διοικητικὴ ὀργάνωση τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶχε ἀνατεθῆ στὸ Φαναριώτῃ Μαυροκορδάτο, ἀμέσως μόλις κατέβηκε στὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὴ Βλαχιά. Καὶ ὑπῆρξαν ἀπὸ τὰ κυριώτερα διοικητικὰ στελέχη τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ὡς τὰ χρόνια τῆς Βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, οἱ Μάρκος Δραγούμης, Νικόλαος Δραγούμης, Γεώργιος Πραΐδης, Γεώργιος Λασσάνης, Ἀναστάσιος Πολυζωίδης καὶ ἄλλοι λόγιοι Μακεδόνες, πού εἶχαν σπουδάσει στὸ ἐξωτερό, γιὰ νά ἀναφέρω μερικά μονάχα ὀνόματα, ἀπὸ τὴ μεγάλη χορεία τῶν ξεχωριστῶν ἐκείνων λογίων ἀνδρῶν. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, κατέβηκαν στὴν Ἑλλάδα μ' ἐνθουσιασμό καὶ μὲ ριζωμένη καὶ ζωνηρὴ τὴν ἰδέα τῆς ἐνιαίας Ἑλληνικῆς Πατρίδας. Ἀνάμεσα στοὺς θορύβους τῶν μαχῶν καὶ στοὺς καπνοὺς τῶν ἐρειπίων ἔδωσαν σάρκα καὶ ὄστα στὶς αἰώνιες παραδόσεις τῆς φυλῆς. Ὑπῆρέτησαν τὴν Πατρίδα μὲ πίστη καὶ ἀφοσίωση, παρὰ τίς συχνές ἀπογοητεύσεις πού ἐνοιώσαν ἀπὸ τὴ ψυχοφθόρα πολιτικὴ διαμάχη, σ' ἐποχὴ Ἐθνικῶν ἀγώνων. Καί, ἀφοῦ ἐξώδευσαν ὅ,τι σὲ πνεῦμα, σὲ ψυχὴ καὶ σὲ πλοῦτο εἶχαν, ἔσβησαν χωρὶς θόρυβο καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὸν κόσμο φτωχοὶ καὶ λησμονημένοι.

Ἄν εἶναι ἀληθινὸ πῶς ὡς σήμερα δὲ γράφτηκε, ἡ σωστὴ, ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονίας, οὔτε καὶ ἔχει τονισθῆ ὅσο ἔπρεπε ἡ ἀξία καὶ ἡ σημασία τῆς συμβολῆς τῶν Μακεδόνων, στὴν τελικὴ εὐτυχὴ ἔκβαση τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ἄλλο τόσο εἶναι ἀληθινὸ πῶς μένει ἀκόμα ἱστορικὰ ἀνερεύνητὴ ἡ πλευρὰ αὐτῆ τοῦ ἀγῶνος. Δηλαδή ἡ συμμετοχὴ τῶν Μακεδόνων λογίων στὴν πνευματικὴ, κοινωνικὴ καὶ διοικητικὴ ἀνασυγκρότηση τῆς ἀναγεννομένης Ἑλλάδος.

Ὁμολογῶ ὅτι τὸ θέμα εἶναι πάρα πολὺ μεγάλο καὶ σπου-

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΟΛΥΖΩΪΔΗΣ
(1802 - 1873)

(Φωτογραφία εκ τῆς ἐλαιογραφίας τῆς ἀνηρη-
μένης εἰς τὴν ἀνθούσαν τοῦ Ἀρείου Πάγου)

δαίτο και πολὺ ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δικές μου δυνάμεις. Εἶναι θέμα ποὺ ἀξίζει νὰ τραβήξῃ τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἐκείνων ποὺ ἀσχολοῦνται πρὸ συστηματικὰ καὶ γενικώτερα μὲ τὴν Μακεδονικὴ ἱστορία.

Γι' αὐτὸν τὸ λόγο, ἐγὼ θὰ ἐπιχειρήσω σήμερα νὰ ἀνασύρω ἀπὸ τὴ λήθη τοῦ χρόνου μιὰ μονάχα ἱστορικὴ πτυχὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ θέματος, μιλώντας γιὰ τὸν ὑπέροχο Μακεδόνα **Ἀναστάσιο Πολυζωίδη** μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς κάποτε θὰ μοῦ δοθῇ εὐκαιρία νὰ μελετήσω καὶ νὰ παρουσιάσω τὴ ζωὴ καὶ ἄλλων ἐξαιρετικῶν Μακεδόνων τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως.

Καὶ προτιμῶ νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὸν Πολυζωίδη, γιὰτὶ κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος τύπος λογίου Μακεδόνοσ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ γιὰτὶ ἐτίμησε τὴν Μακεδονία, ὅσον ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας. «Βυθίσατε τὸν λοδὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου», ἔγραψε κάπου ὁ ἀείμνηστος Σπυρίδων Λάμπρος. «Εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν, διαλάμπουν πολλοὶ ἀξιομίμητοι χαρακτήρες. Οἱ δικασταὶ ἐκεῖνοι, ὁ Πολυζωίδης καὶ ὁ Τερτσέτης, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον καὶ ὑπὸ τὰς λόγχας τῶν χωροφυλάκων νὰ ὑπογράψουν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, εἶναι χαρακτήρες ἀπὸ ἐκείνους, οἵτινες δὲν συναντῶνται συχνά εἰς τὴν ἱστορίαν».

Ἄληθινά. Ἄν ἡ ἱστορία εἶναι τὸ καλύτερο μέσο γιὰ νὰ διαπαιδαγωγῆσῃ κανέναν τοὺς πολίτες καὶ γιὰ νὰ διαπλάσῃ καὶ διαμόρφωσῃ χαρακτήρες, ὁ βίος τοῦ Πολυζωίδη, εἶναι ἀπὸ τὰ σπάνια, ἂν ὄχι μοναδικὸ ἱστορικὸ ὑπόδειγμα ἀνθρώπου, πολίτου καὶ δικαστοῦ καὶ παράδειγμα ἀξίῳ γιὰ μίμησιν.

Οἱ σύγχρονοὶ τοῦ τὸν ἀπεκάλεσαν Νέον Ἀριστείδην. Καὶ ὅπως θὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης, τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς ποὺ θὰ ἐξιστορήσω εὐθὺς ἀμέσως καὶ οἱ ἀντιλήψεις τοῦ γιὰ τὸ καθῆκον γενικά, ποὺ τὶς ἐφῆρμοσε κατὰ τρόπο εὐθὺ καὶ ἄκαμπτο, δικαιολογοῦν πληρέστατα τὴν χαρακτηριστικὴ αὐτῆ προσωνυμία. Γιὰτὶ πραγματικά, οὔτε ἡ ἀρχαιότερη, οὔτε ἡ νεώτερη ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ παράδειγμα ὁμοιο, πρὸς τὸ ἀμερόληπτο καὶ ἀδέκαστο τοῦ Πολυζωίδη.

Ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωίδης (¹) γεννήθηκε στίς 20 Φεβρουα-

(¹) Παλαιότερα συνέβαινε κατὰ συνήθειαν σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλ-

ρίου τοῦ 1802, στήν παράδοξη βυζαντινὴ πολιτεία τῆς βόρειας Μακεδονίας, τὸ ἱστορικὸ Μελένικον. (²).

Ὁ πατέρας του, Πολυζῶης Ἀναστασίου, ἦταν Σερραῖος. Ὅπως φαίνεται, ἐγκαταστάθηκε στὸ Μελένικο πολὺ μικρὸς, μαζί μὲ τὸν ἀδελφὸ του Λεόντιο, ὅπου ὡς Μητροπολίτης Ἀρχιεράτευσε ἀπὸ τὸ 1769 ὡς τὰ 1796, κι ἐκεῖ πῆρε γυναῖκα του, Μελενικία κόρη.

Εἶναι εὐκολονόητο πὼς ἡ κοινωνικὴ θέση τῆς οἰκογενείας τοῦ Πολυζῶιδη ἦταν μεγάλη καὶ ἔπαιξε πάντοτε πρωτεύοντα ρόλο στὰ Κοινοτικὰ πράγματα τοῦ Μελενίκου. Σὰν ἀδελφὸς τοῦ Ἀρχιερέα, ὁ πατέρας του ἦταν φυσικὸ νὰ εἶχε κάποιαν περισσότερο ὑπεύθυνη διαχείριση στὰ «Κοινά». Ἀλλὰ καὶ στὰ κατοπινὰ χρόνια, δηλαδὴ στὰ χρόνια τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἀνθίμου Β'. (1876-1820) ποὺ διαδέχθηκε τὸν ἀδελφὸ του Λεόντιο, στὸν Μητροπολιτικὸ θρόνο, τὸν βλέπουμε νὰ πρωταγωνιστῆ στὴ ὀργάνωση τῶν Κοινοτικῶν πραγμάτων.

Τὸ περίφημο «Σύστημα ἢ Διαταγαί», δηλαδὴ τὸ «Καταστατικὸ» Διοικήσεως τοῦ Κοινοῦ Μελενίκου, ποὺ ἐνέκριναν οἱ Μελενικιοὶ στήν πάνδημη Γενικὴ Συνέλευση τους, τῆς 1ης Ἀπριλίου τοῦ 1813, ἔχει ἀνάμεσα στὶς ὑπογραφὰς τῶν προκρίτων καὶ τὴν ὑπογραφή τοῦ Πολυζῶη Ἀναστασίου, καθὼς καὶ σωρὸ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ καιροῦ ἐκείνου.

Ἡ μόρφωση λοιπὸν τοῦ Πολυζῶιδη ἦταν ἀνάλογη καὶ πρὸς τὴν κοινωνικὴ θέση, καὶ πρὸς τὶς οικονομικὰς δυνατότητες

λάδος, ὡς ἐπώνυμο νὰ ἀναφέρεται τὸ πατρικὸν ὄνομα. Ἔτσι καὶ ὁ Ἀναστάσιος ὁ γυὸς τοῦ Πολυζῶη μὲ τὴν προσθήκη τῆς καταλήξεως —ιδης ἔγινε Ἀναστάσιος Πολυζῶιδης.

(¹) Γιά ὄσους θέλουσ πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ Μελένικο παραπέμπουμε στὶς παρακάτω πραγματείες καὶ μελέτες.

Σπανδωνίδου Πέτρου. Μελένικος. Ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης. Θεσ/κη 1930.—**Παγιαρὸς Μ.** Τὸ Μελένικον Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ 1908 σελ. 66-74.—**Πέννα Πέτρου.** Τὸ Κοινὸν Μελενίκου καὶ στὸ Σύστημα διοικήσεως του. Ἔκδοσις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Ἀθῆναι 1946.—**Πέννα Πέτρου.** Ἀνατολικομακεδόνες Ἀποικοὶ ἐν Αὐστρουγγαρία. Ἐφημερὶς «Καθημερινὴ» τῆς 12 Σεβρίου 1938.—**Πέννα Πέτρου.** Ὁ Καλαμβακίδης καὶ τὸ τυπογραφεῖο του. Περιοδικὸ «Ἡὼς» τεῦχος 29-30 Ἀθῆναι 1940 σελ. 40.—**Ταπεινοῦ Ἐλευθερίου.** Περί τῆς Μητροπόλεως Μελενίκου. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως 1894 σελ. 143 καὶ ἐπομ.—**Εὐαγγελίδου Τρύφωνος.** Νέα Ἑλλάς (κατὰ τὸν Μπαΐδεκερ) Ἀθῆναι. 1913 σελ. 155-157.—**Χατζηκυριακοῦ Γ.** Σκέψεις καὶ ἐντύπώσεις ἐκ περιουσίας. Ἀθῆναι 1906 σελ. 223-231.

πού ειχεν ἡ οἰκογένειά του. Γι' αὐτό, ἐκτός ἀπὸ τῆ φοίτησῆ του στὴ Σχολὴ τοῦ Μελενίκου, πού τὴν διηύθυνε ὁ Μετσοβίτης Ἄδὰμ Τσαπέκος, ταυτόχρονα ἔπαιρνε στὸ σπίτι ἰδιαίτερα μαθήματα ἱστορίας, Γεωγραφίας καὶ Λατινικῶν, ἀπὸ τὸ διάσημο Γιαννώτη δάσκαλο Χριστόφορο Φιλητᾶ, πού δίδασκε καὶ αὐτὸς ἐπίσης τὴν ἐποχὴν ἐκείνη στὴ Σχολή.

Ὅταν τελείωσε τὰ μαθήματα τῆς Σχολῆς τοῦ Μελενίκου, οἱ ὄγονοις του τὸν ἔστειλαν στὶς Σέρρες, γιὰ νὰ πάρῃ ἀνώτερα μαθήματα, ἀλλὰ προπάντων νὰ ἀκροασθῆ καὶ τὸ διάσημο Μακεδόνα διανοούμενο, τὸν Μηνᾶ Μηνωῖδη, πού ἀπὸ τὸ Μελενικοῦ διδασκε πρὶν, (1) διορίσθηκε στὴ Σχολὴ τῶν Σεορῶν καὶ δίδαξε ἐκεῖ τέσσερα χρόνια, ἀπὸ τὰ 1815 ὡς τὰ 1819, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ συμπατριώτη του Μητροπολίτη Σερρῶν Χρυσάνθου (2).

Παρομοιωδῆς ἦταν ἡ ἀγάπη τοῦ Πολυζωῖδη γιὰ τὴ μελέτη καὶ τὰ γράμματα, πού τὴν διетήρησε ὡς τὴν τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς του. Γιὰ τοῦτο, ἂν καὶ στερήθηκε ἐνωρίτατα τὸν πατέρα του, πού πέθανε στὰ 1817, τὸν ἐπόμενο χρόνο καὶ σὲ ἡλικία μόλις 16 χρόνων, ἔφυγε γιὰ τὴν Εὐρώπη γιὰ νὰ συνεχίσῃ τίς σπουδές του.

Μάταια ἀγωγίσθηκε ἡ μητέρα του νὰ τὸν κρατήσῃ κοντὰ τῆς, καὶ σὰν μοναχοπαίδι νὰ διαχειρισθῆ τὴν τεράστια περιουσία πού τοῦ ἄφησε ὁ πατέρας του, μαζί μ' ἐκείνη πού κληρονόμησε ἀπὸ τὸ θεῖο του, τὸν Μητροπολίτη Λεόντιο. Ἡ φλόγα τῆς μαθήσεως δὲν τὸν ἄφηνε ἤσυχο. Τὸ ἀνήσυχο καὶ δημιουργικὸ πνεῦμα του, δὲν μποροῦσε νὰ καταδικασθῆ σὲ ἀδράνεια

(1) Τὸ ὅτι ὁ Μηνωῖδης, προτοῦ προσκληθῆ ἀπὸ τὸν Χρυσάνθο γιὰ νὰ διδάξῃ στὴ Σχολὴ τῶν Σερρῶν, δίδαξε στὸ Μελενικο, ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τοῦ «Κοινοῦ» Μελενίκου. Στὸ Κτηματολόγιο τοῦ «Κοινοῦ» τοῦ 1860, πού σώθηκε ἀπὸ τὴν καταστροφή καὶ βρίσκεται στὰ χέρια μας, καὶ στὸν Κατάλογο τῶν εὐεργετῶν τοῦ «Κοινοῦ» (σελ. 31) καταχωρεῖται ὡς αὐτ. ἀρ. 2 μὲ προσφορά 500 γροσίων καὶ ὁ «δοσιολογιώτατος διδάσκαλος Μηνᾶς». Στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ «Κτηματολογίου» ὑπάρχει πῖνακας τῶν «Κεκοιμημένων ἀφιερῶν καὶ Δωρητῶν τοῦ Κοινοῦ καὶ τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς πόλεως Μελενίκου» πού ἐμνημονεύοντο στὶς ἐκκλησίες. Μεταξὺ τῶν πρώτων, εἶναι καταχωρημένα ἐπίσης καὶ τὰ ὀνόματα «Ἀδάμου καὶ Μηνᾶ τῶν διδασκάλων» δηλαδὴ τοῦ Ἄδὰμ Τσαπέτου καὶ Μηνᾶ Μηνωῖδη.

(2) Βλέπε Πέννα Πέτρου. Ἱστορία τῶν Σερρῶν σελ. 141 Ἀθῆναι 1938. Ὁ Μηνωῖδης καὶ ὁ Χρυσάνθος, γεννήθησαν στὸ Γραμματικὸ τῆς Ἐδέσσης.

καὶ νὰ ἀργοσβήσῃ στὸν περιορισμένον ὀρίζοντα τῆς ἀληθινὰ παράξενης ἐκείνης πολιτείας, πού ἦταν ἡ γενέτειρά του. Ἐφυγε λοιπὸν γιὰ τὴν πρωτεύουσα τῆς Αὐστρίας τὴν ξακουστὴ Βιέννη, ἀκολουθώντας κι ἀπὸ ἀταβισμό ἴσως τὴ μοῖρα τοῦ ἐκπατρισμοῦ, πού σ' ἐκείνα τουλάχιστον τὰ χρόνια, εἶχε πάρει μιὰν ἀνυπολόγιστη ἔκταση, ὠφέλιμη, μὰ καὶ σύγχρονα ἐπιζημία γιὰ τὸ Μελένικο, πού ἄδειαζε κάθε τόσο ἀπὸ τὰ πιὸ ζωντανὰ καὶ προσθευτικά στοιχεῖα.

Στὴ Βιέννη, ἀνάμεσα καὶ σὲ ἄλλους συμπατριῶτες του, πού ἦταν καὶ πολλοὶ καὶ εὐκατάστατοι ἐμπορευόμενοι, ἐγκατεστημένοι ἀπὸ καιρὸ, ⁽¹⁾ ἔμεινε ἓνα χρόνο, καὶ μὲ ζήλο ἐπεδόθηκε στὴν ἐκμάθηση τῆς Γερμανικῆς γλώσσας. Ἔτσι μπόρεσε νὰ γραφῆ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γοτίγγης, ὅπου ἐπὶ τέσσαρα χρόνια σπούδασε Νομικὰ καὶ Ἱστορίαν. Ἡ Γοτίγγη τότε ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα πνευματικὰ κέντρα, ὅπου κατὰ προτίμησιν συνέρρειε καὶ ἡ σπουδάζουσα Ἑλληνικὴ νεολαία, καὶ ὅπου κατὰ τὸν ποιητὴ Α. Σούτσο :

*«Πολυζωῖδαι, Πίγκολοι, Γεννάδιοι, Σχινάδες
καὶ Βαγορίδαι λόγιοι τοῦ γένους μας λογάδες
εἰς τὰς σχολὰς συνέτρεχον τῆς Γέυργας τῆς Πίζας
καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Σιένας καὶ Τομίζας».* ⁽²⁾

Ἐκεῖ λοιπὸν στὴ Γοτίγγη, σχετίσθηκε καὶ συνεδέθηκε μὲ στενωτάτη φιλίαν μὲ τοὺς συσπουδαστὰς του Κ. Ἀσώπιο, Γ. Γεννάδιο, Θεόκλητο Φαρμακίδη, Γ. Ψύλλα, Φραγγίσκο Μαῦρο καὶ ἄλλους, πού ὅλοι τους ἀργότερα διέπρεψαν στὰ γράμματα καὶ στὴν πολιτικὴ καὶ ἔβαλαν τὰ πρῶτα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ θεμέλια τῆς Ἀναγεννώμενης Πατρίδος.

Ἐφοῦ τέλειωσε τὰ μαθήματα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γο-

⁽¹⁾ Παλλατίδου Ἀναστασίου: Ὑπόμνημα. Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἀρχῆς καὶ Προόδου καὶ σημερινῆς ἀκμῆς τοῦ ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικοῦ Συνοικισμοῦ κλπ. Βιέννη 1845. Λάμπρου Σπ. Νέος Ἑλληνομνήμων Τόμ. 6. σελ. 831 τόμος. 8ος σελ. 265 266, 275, 209 226, Τόμ. 17 (1923) σελ. 113 ἐπ. 123, 124, 125, 369. Τόμος 18 (1924) σελ. 48 ἐπ. 279, 280, 380, 377, Τ. 19 (1925) σελ. 225. ἐπ. Βογιατζίδου Ι: Αἱ Ἑλληνικαὶ Κοινότητες τῆς Αὐστρουγγαρίας. Στὸ ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1926 σελ. 71-78 Πέννα Πέτρου: Ἀνατολικομακεδόνες Ἀποικοὶ ἐν Αὐστρουγγαρία. Ἐφημερίς «Καθημερινή» Ἀθηνῶν τῆς 12 Σ/βρίου 1938. Σπανθωνίδου Π. Μελένικος. Θεσσαλονίκη 1930 σελ. 24—29 Νάτσινα Θ. Μακεδόνες Πραγματευτάδες. Θεσσαλονίκη 1939.

⁽²⁾ Α. Σούτσου «Πανόραμα».

τίγγης, γράφτηκε και στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Έκει όμως έμαθε τον ξεσηκωμό των Έλλήνων και την κήρυξη της έπαναστάσεως και ένθουσιάστηκε τόσο, ώστε έγκατέλειψε και τις σπουδές του και τις άνέσεις και την άφροντισιά της φοιτητικής του ζωής, και μαζί με τους άχώριστους φίλους του τον Ψύλλα και τον Μαυρο, άποφασίζει να κατέβη στην άγωνιζόμενη Ελλάδα, για να συμμερισθί την τύχη της και βοηθήση με το κορμί του και με το πνεύμα του.

Γεμάτος πατριωτικά αισθήματα, αφήνοντας τον Ψύλλα και το Μαυρο, να φύγουν για την Ελλάδα μέσω Τεργέστης, κατευθύνεται διά Βιέννης προς την Βλαχία, για να καταταχθί στον ιερό Λόχο, που συγκροτημένος κυρίως από ένθουσιώδεις σπουδαστάς, άγωνιζόταν κάτω άπ' τή σημαία και την άρχηγία του Άλεξάνδρου Ύψηλάντη. Έτσι θά ήταν κοντότερα στη Μακεδονία και στη γετέειρά του, το Μελένικο, όπου ήλιπιζε πώς σύντομα θάμπαινε με τα άπελευθερωτικά στρατεύματα, νικητής και τροπαιούχος. Όμως, σαν έφθασε στην Κροστάνδη (Σταφανόπολη) έμαθε την τραγική καταστροφή του ιερου Λόχου, και την άποτυχία του κινήματος του Ύψηλάντη σ' όλη την παραδουνάβια περιοχή, κι έτσι αναγκάστηκε ν' αλλάξει κατεύθυνση. Ξαναγυρίζει λοιπόν στη Βιέννη και άπό εκεί πηγαινόντας στην Τεργέστη, άνεβαίνει σ' ένα Σαντορινίτικο καράβι μαζί με άλλους Έλληνες, σπουδαστάς και φιλλέληνες Γερμανούς και ξεκινά για το Μεσολόγγι. Ήταν Αύγουστος του 1821. Ό Τουρκικός στόλος είχεν φανή στα νερά του Πατραϊκού κι έξω άπ' το Μεσολόγγι, κι έτσι το καράβι άραξε στο Δραγαμέστο της Άκαρνανίας, άπ' όπου πεζός τράβηξε κατά το Μεσολόγγι.

Έκει άπό την πρώτη στιγμή γνωρίζεται με τον Άλέξανδρο Μαρροκορδάτο. Συνδέεται μαζί του στενώτατα. Γίνεται γραμματικός του και πολιτικός του φίλος και άπό τότε δέ χωρίσθηκε άπ' αυτόν σ' όλη τή διάρκεια των πολεμικών και πολιτικών άγώνων που διεξήγαγε εκείνος, σαν άρχηγός κόμματος και πολιτικός, ένισχύοντας τον και βοηθώντας τον, με τις έξαιρετικές του γνώσεις και τή μόρφωσή του, με την γραφίδα του και την έξιοθαύμαστη μαχητικότητα του.

Όταν ή Διοίκηση έγκαταστάθηκε στην Κόρινθο, διορίσθηκε «Γραμματεύς» του Έκτελεστικού Σώματος, ή όπως θά λέγαμε σήμερα Γραμματεύς του Ύπουργικού Συμβουλίου, του οποίου

Πρωθυπουργός (Γενικός Γραμματεὺς τῆς Διοικήσεως) ἦταν ὁ Μαυροκορδάτος.

Ὑστερα παρηκολούθησε τὶς ἐργασίας τῆς πρώτης ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπου ἐργάσθηκε μὲ ζήλο καὶ ἐνθουσιασμό συντάσσοντας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Σύνταγμα καὶ τὰ σπουδαιότερα ἔγγραφα. Τότε ἀκριβῶς συνέταξε καὶ τὴν περίφημη Διακήρυξη τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1822, τὴν προσαρτημένην στὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τῆς 20ης Δεκεμβρίου τοῦ 1822, ποὺ ψηφίσθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκείνη ἐθνικὴ Συνέλευση.

Ἡ «Διακήρυξις» αὐτὴ, ὅπου ἀριστοτεχνικώτατα ὁ Πολυζωίδης ἀναφέρει τοὺς λόγους, τοῦ ξεσηκωμοῦ τοῦ Ἔθνους, ἐγινε μὲ σκοπὸ νὰ μετριάσῃ τὴν δυσμένειαν τῶν Βασιλικῶν Κυβερνήσεων τῆς ἀνιερῆς συμμαχίας. Ἐκαμε δὲ τέτοια ἐντύπωση σ' ὅλες τὶς Εὐρωπαϊκὰς χώρας, ὥστε γιὰ τὴν τόση σπουδαιότητά της, ἀποδόθηκε στὸν Καποδίστρια, στὸν μετέπειτα Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος, ποὺ βρισκόταν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴν Ἑλβετία. Τὴν ἀνακριβῆ αὐτὴ φήμη τὴν ἀνασκευάζει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πολυζωίδης στὸν Β' Τόμο τοῦ συγγράμματός του. «Τὰ Ἑλληνικά» καὶ στὴ σελίδα 318. (πρῶτη ἔκδοσις τοῦ 1870). «Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος Διακήρυξις ὑπῆρξε σχεδίασμα ἡμέτερον, συνταχθὲν κατὰ προτροπὴν τοῦ τότε προέδρου τῆς πρώτης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο, μαρτυρούμενον καὶ βεβαιούμενον παρ' αὐτοῦ (ζῶντος ἔτι) τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρός, ἀνακοινώσαμεν ἤδη πρὸ πολλοῦ, ἀπομνημονεύσεως ἕνεκεν, εἰς τὸν ἡμέτερον ἱστορικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Σπυρ. Τρικούπην, ὅτ' ἐξεδίδετο τὸ σύγγραμμά του ἐν Λονδίῳ. Παραλειφθείσης ὁμῶς τότε παρ' ἐλπίδα τῆς ἀπομνημονεύσεως, κρίνομεν νῦν τοσοῦτ' ἄλλο ἐπάναγκες ν' ἀναπληρώσωμεν αὐτὴν ἐνταῦθα, ὅσ' ἂν πρόκειται ὄχι νὰ καυχηθῶμεν ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ διὰ τὸ τῆς νεανικῆς ἡμῶν ἡλικίας ἔργον, ἀλλὰ κυρίως νὰ ἀνασκευάσωμεν τὴν ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ μακαρίτου Ν. Σπηλιάδου παρεισδύσασαν ψευδῆ καὶ προσβλητικὴν πῶς διὰ τοὺς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελθόντας ἀφήγησιν, ὅτι δηλαδὴ μηδενὸς ὄντος (κατ' αὐτὸν) ἐκεῖ ἱκανοῦ νὰ συντάξῃ τοιοῦτον ἔγγραφον (ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν πλείστου λόγου ἄξιον), ἐδέησε νὰ σταλῆ τοῦτο ἐξωθεν (ἐκ Γενεύης) διὰ τοῦ Κοντουμᾶ παραγενομένου κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς πρώτης Κυβερνήσεως εἰς Κόρινθον, ὡς συγγραφέα δ' ἐκείνου ὁ ἀ-

γαθός Σπηλιάδης (1α) αινίττεται πάντως τὸν ἐν τῇ εἰρημένῃ Ἑλβετικῇ πόλει τότε διατρίβοντα περιώνυμον διπλωμάτην Ἰω. Καποδίστριαν (τὸν ἔπειτα Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος), τοῦθ' ὅπερ δὲν ἔχεται οὐδαμῶς ἀληθείας». Κατὰ δὲ τὸν Παπαρηγόπουλο, ἡ Διακήρυξη αὐτή, εἶναι «τὸ κάλλιστον Ἰσως ἔγγραφον, ἐξ ὧν ποτὲ ἐπὶ 50 ἔτη ἐξέδωκεν Ἑλληνικὴ Συνέλευσις ἢ Κυβέρνησις». (2)

1α) Στὴν πλάνη αὐτὴ πέφτη ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Σπηλιάδη καὶ ὁ Μ. Οἰκονόμου. (Ἱστορία Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας Ἀθῆναι 1873 σελ. 850-855.

Φαίνεται ὅμως πῶς καὶ ὁ ἴδιος ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν πληροφορίαν γιὰ τὴν σχετικὴ παράγραφο τὴν ἔχει ὀλόκληρη μέσα σὲ παρένθεσι :

(Ἐλέχθη δὲ ὅτι αὐτὴ ἐγένετο—δηλαδὴ ἡ διακήρυξη—κατὰ σχέδιον ὅπερ ἐκόμισε διὰ Βουκουρεστίου ὁ Ἰωάννης Κουντουμάς, ἐμπιστευθὲν αὐτῷ τοῦτο, ὡς προερχόμενον ἀπὸ συντάκτην τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ἵνα κομίση αὐτὸ μυστικῶς, ἀσφαλῶς καὶ ἐγκαίρως».

(,) Κ. Παπαρηγοπούλου. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τόμ. Ε' 1874 σελ. 820. Βλέπε ὀλόκληρο τὸ κείμενό, της, στὴ Γενικὴ Κωδικοποίησι Θεμίδος, ὀλόκληρης τῆς ἰσχυούσης Ἑλληνικῆς Νομοθεσίας ἀπὸ συστάσεως Ἑλληνικοῦ Κράτους. Κῶδιξ Θεμίδος ἑκατονταετίας Τόμ. Α. 1921-1834 σελ. 29-31. Ἀξίζει ὅμως νὰ μεταφέρουμε ἐδῶ τὸ σχετικὸ μέρος τῆς Προκήρυξεως, γιὰ νὰ νοιώσῃ καὶ ὁ σύγχρονος ἀναγνώστης κάτι ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἔξαρση τῆς πολεμικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς πνευματικῆς γενιάς τοῦ 1821. Ἰδιαίτερα, ἡ «Προκήρυξις» αὐτὴ καθρεφτίζει, τὸν ἀνώτερο πατριωτικὸ καὶ ἀνθρωπιστικὸ παλμὸ τοῦ νεαροῦ τότε συντάκτη της, ποῦ ξεχύνεται σὰν καταρράκτης ἀπ' τὰ κατάβαθα τῆς ὑπάρξεώς του, ἐρμηνεύοντας ἔτσι τέλεια, τὸν ἀκατανίκητο πόθο ὀλόκληρου τοῦ Ἔθνους γιὰ τὴν λευτεριά του καὶ τὴν ἀμετάτρεπτη ἀπόφασι νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ὅπωςδὴποτε καὶ μὲ κάθε θυσία.

« Ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, σύγχρονοι τῶν νῦν πεφωτισμένων καὶ εὐνομουμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ θεαταὶ τῶν καλῶν, τὰ ὁποῖα οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον τῶν νόμων αἰγίδα ἀπολαμβάνουσιν, ἦτο ἀδύνατον πλεον νὰ ὑποφέρωμεν μέχρις ἀναλγησίας καὶ εὐθελίας τὴν σκληρὰν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους μάστιγα, ἥτις ἦδη τέσσαρας περίπου αἰῶνας ἐπάταξε τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου, τὴν θέλησιν ὡς νόμον γνωρίζουσα, διώκει καὶ διέταττε τὰ πάντα δεσποτικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Μετὰ μακρὰν δουλείαν ἠναγκάσθημεν τέλος πάντων νὰ λάβωμεν τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας καὶ νὰ ἐκδικήσωμεν ἑαυτοὺς καὶ τὴν πατρίδα ἡμῶν ἀπὸ μίαν τοιαύτην φρικτὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀδικον τυραννίαν, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλην εἶχεν ὁμοίαν ἢ καὶ δυναμένην ὅπωςοῦν μετ' αὐτῆς νὰ παραβληθῇ δυναστείαν.

» Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν, μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζηται εἰς ἀρχὰς τινὰς δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιοφελεῖς μέρους τινός τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοπούς, εἶναι πόλεμος ἔθνικός, πόλεμος ἱερός, πόλεμος τοῦ ὁποῖου ἡ μόνη αἰ-

Και ὁ Πολυζωίδης ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, μόλις εἶχε συμπληρώσει τὰ εἴκοσι τοῦ χρόνια. Ἄλλὰ ἡ μόρφωσή του ἦτο τόση, ὥστε παντοῦ εἶχε ἐπιβληθῆ. Σύγχρονα ἦταν τύπος κοινωνικός, ἀλλὰ καὶ χαριτωμένος, γι' αὐτὸ καὶ περιζήτητος στὶς συντροφίαι καὶ στὶς συζητήσεις. Εἶχε στὶς φλέβες του κάτι τὸ ἀρχοντικό, ποὺ κληρονόμησε ἀπὸ τὴν γενιὰ τῆς μητέρας του καὶ τοῦ Μητροπολίτη θείου του, μαζί μὲ ὄλες τὶς Πατριαρχικὲς κοινωνικὲς καὶ οἰκογενειακὲς παραδόσεις, τοῦ βυζαντινοῦ ἀρχοντολογιοῦ τοῦ Μελενίκου.

Ἄλλὰ καὶ ὁ πατριωτικὸς του ἐνθουσιασμὸς, πηγαῖος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν νεανικὴ του ὀρμητικότητά, τὸν ἔκαμε ἐξ ἴσου ἀγαπητὸ σὲ ὄλους. Διηγοῦνται ὅτι μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ ἀκριβῶς αὐτὸν καὶ τὴν πειστικὴν του εὐγλωτία, κατόρθωνε

» τὰ εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας, καὶ τῆς τιμῆς, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ τὴν σήμερον
 » ὄλοι οἱ εὐνομούμενοι καὶ γειτονικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης τὰ χαίρουσιν, ἀπὸ ἡμᾶς μόνον ἡ σκληρὰ καὶ ἀπαραδειγματίστος τῶν
 » Ὀθωμανῶν τυραννία ἐπροσπάθησε μὲ βίαν ν' ἀφαιρέσῃ καὶ ἐν
 » τὸς τοῦ στήθους ἡμῶν νὰ τὰ πνίξῃ. Εἶχομεν ἡμεῖς τάχα ὀλιγώτερον
 » παρὰ τὰ λοιπὰ ἔθνη λόγον διὰ νὰ στερώμεθα ἐκείνων τῶν δικαίων ἢ
 » εἴμεθα φύσεως κατωτέρας καὶ ἀχρειαστέρας διὰ νὰ νομιζώμεθα
 » ἀνάξιοι αὐτῶν καὶ, καταδικασμένοι εἰς αἰώνιον δουλείαν, νὰ
 » ἔρπωμεν ὡς κτήνη καὶ αὐτόματα εἰς τὴν ἄλογον θέλῃσιν ἐνὸς
 » ἀπηνούς τυράννου, ὅστις, ληστρικῶς καὶ ἄνευ τινὸς συνθήκης
 » ἤλθε μακρόθεν νὰ μᾶς καθυποτάξῃ; Δίκαια τὰ ὁποῖα ἡ φύσις
 » ἐνέσπειρε βαθέως εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ὁποῖα, οἱ
 » νόμοι σύμφωνοι μὲ τὴν φύσιν, καθιέρωσαν, ὄχι τριῶν ἢ τεσσάρων,
 » ἀλλὰ καὶ χιλίων καὶ μυρίων αἰῶνων τυραννία δὲν δύναται νὰ
 » ἐξαλειφῇ. Καὶ ἂν ἡ βία ἢ ἰσχύς πρὸς καιρὸν τὰ καταπλακώσῃ,
 » ταῦτα πάλιν ἀπαλάϊωτα καὶ ἀνεξάλειπτα καθ' ἑαυτιά, ἢ ἰσχύς
 » ἐμπορεῖ ν' ἀποκαταστήσῃ καὶ ἀναδείξῃ οἷα καὶ πρότερον καὶ ἀπ' αἰῶνων
 » ἦσαν! Δίκαια τέλος πάντων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπαύσαμεν μὲ τὰ
 » ὄπλα νὰ ὑπερασπιζώμεθα ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ὅπως οἱ καιροὶ καὶ
 » αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον.

» Ἀπὸ τοιαύτας ἀρχὰς τῶν φυσικῶν δικαίων ὀρμώμενοι καὶ θέλοντες
 » νὰ ἐξομοιωθῶμεν μὲ τοὺς λοιποὺς συναδέλφους μας εὐρωπαϊκοὺς
 » χριστιανούς, ἐκινήσαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, μᾶλλον
 » δέ τοὺς κατὰ μέρος πολέμους ἐνώσαντες, ὁμοθυμαδὸν ἐκστρατεύσαμεν,
 » ἀποφασίσαντες ἢ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σκοπὸν μας καὶ νὰ διοικηθῶμεν
 » μὲ νόμους δικαίους ἢ νὰ χαθῶμεν ἐξολοκλήρου, κρίνοντες ἀνάξιον
 » νὰ ζῶμεν πλέον ἡμεῖς, οἱ ἀπόγονοι τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου
 » ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ δουλείαν τοιαύτην, ἰδίαν μᾶλλον
 » τῶν ἀλόγων ζῶων παρὰ τῶν λογικῶν ὄντων.... ».

κατά τις συνεδριάσεις της Ἐθνοσυνελεύσεως, νά πείθῃ καί νά παρασύρῃ πρὸς τὰς ἀπόψεις της πολιτικῆς μερίδος στὴν ὁποία ἀνήκε, πολλοὺς πληρεξουσίους.

Στὰ διαλείμματα τῶν συνεδριάσεων συνεκέντρωνε γύρω του, στὸ προαύλιο, τοὺς πληρεξουσίους, τοὺς ἔβαζε νά χορεύουν, ἐνῶ αὐτὸς παίζοντας τὸν αὐλὸ καὶ τραγουδώντας πατριωτικὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα, διεσκέδαζε ἀλλὰ καὶ προκαλοῦσε μαζί μὲ τὸ θαυμασμό, τὴ συγκίνηση καὶ τὸν πατριωτικὸ ἐνθουσιασμό, στοὺς βουνήσιους καὶ ἀπλοϊκοὺς ἐκείνους πολεμιστὰς, πού ἀντιπροσώπευαν ἐκεῖ ὁλόκληρο τὸ Ἔθνος.

Μετὰ τὴ Συνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου, ἀκολούθησε τὸν Μαυροκορδάτο στὴν ἐκστρατεία του κατὰ τοῦ πολιορκημένου Μεσολογγίου, καὶ ἐκεῖ ἐπικεφαλῆς σπουδαίων κλάδων τῆς Διοικήσεως, ἐργάζεται ἀκατάπαυστα, καὶ κατὰ τις περιστάσεις ἀλλάζει τὴν πέννα του μὲ τὸ καριοφίλι. Καὶ τὴν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου (1823), παρὰ τὴ νεαρότητα τῆς ἡλικίας του, χρησιμοποιεῖται σὲ σπουδαιότατη ἀποστολή. Στέλλεται δηλαδή, ὡς εἰδικὸς στὰ οἰκονομικά, μαζί μὲ τὸν Λουριώτη καὶ τὸν Ὁρλάνδο στὸ Λονδίνο, γιὰ τὴ σύναψη τοῦ πρώτου δανείου τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος, τὸ ὁποῖον καὶ πετυχαίνουν μέσα σ' ἐλάχιστες ἡμέρες. Ἡ προσωπικὴ του συμβολὴ στὴν ἐπίτευξη τοῦ δανείου ἦταν θετικὴ καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ ρόλου πού ἔπαιξε ὁ Πολυζωίδης στὸ ζήτημα τῆς συνάψεως τοῦ δανείου, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφή, αὐτὸς ἐμίλησε στὸ Βουλευτικὸ σῶμα στίς 21 Ἀπριλίου τοῦ 1824, ἐκθέτοντας τὶς ἐνέργειες τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ χειροκροτεῖται καὶ θαυμάζεται ἀπὸ τὴ συνέλευση ἐκείνη γιὰ τὴν ἱκανότητά του καὶ τὴ δοαστηριότητά του.

Ξέχωρα ἀπὸ ἓνα γράμμα συγχαρητήριο καὶ ἐνθουσιαστικὸ τοῦ ἴδιου τοῦ Μαυροκορδάτου, πού τὸν ἐπαινεῖ γιὰ τὶς ἱκανότητές του, ἐπειδὴ μὲ ζήλο καὶ ἐνθουσιασμό ἐργαζότανε δπου τὸν ἐκαλοῦσαν οἱ ἀνάγκες τοῦ ἀγῶνος, ἡ Συνέλευση τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν ἀνακηρύσσει μαζί μὲ τὸν Μαυροκορδάτο στὴν συνεδρίαση τῆς 23 Δεκεμβρίου 1824, Πολίτην της γιὰ τὶς πολλαπλές ὑπηρεσίες του πρὸς τὴν Πατρίδα: «Κύριε Πολυζωίδη, —λέγει τὸ σχετικὸ ἔγγραφο— ἡ Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τιμῶσα τοὺς ἐναρέτους πατριώτας καὶ τοὺς κατ' ἐξοχὴν ὑπὲρ τοῦ μέρους τούτου ἀγωνιζομένους, σὲ ἀνακηρύσσει Πολίτην τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ σημερινῇ συνεδριάσει, εἰς ἀντιστάθμισμα τῶν πρὸς αὐτὴν πιστῶν ἐκδουλεύσεών σου.

Ἐγράφη ἐπὶ τῇ ἐν Αἰτωλικῷ Συνελεύσει τῇ 23 Δεκεμβρίου 1824. Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως Τ. Τόγκας. Ὁ Γραμματεὺς Κ. Πολυχρόνης».

Τιμὴ ξεχωριστὴ γιὰ τὸν Πολυζώδη. Γιατὶ ὁ τίτλος τοῦ **Πολίτη** δινόταν μόνον σ' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ξενοφερμένους ποὺ εἶχαν νὰ ἐπιδείξουν ἐξαιρετικὴ προσφορὰ σὲ θυσίες καὶ ὑπηρεσίες στὸ ἀγωνιζόμενον Ἔθνος.

Στὸ διάστημα πάλι τῆς δεύτερης πολιορκίας τοῦ Μεσολογίου δηλαδὴ τὸ 1825, στέλλεται ξανά στὸ ἐξωτερικὸ σὲ μιὰ καινούργια ἀποστολή. Αὐτὴ τὴ φορά ὅμως ἐπικίνδυνη. Ὁ Ἰμπραήμ πασᾶς στενὰ πολιορκεῖ τὸ Μεσολόγγι, καὶ ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀνάγκη ἐνισχύσεων. Ἐφοδιασμένος λοιπὸν μὲ συναλλαγματικὴ τεσσάρων χιλιάδων λιρῶν, ἐξαργυρωτέα στ' ὄνομά του ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ Λονδίνου, ἀποβιβάζεται στὴ Μάλτα γιὰ τὴ στρατολογία γυμνασμένων μισθοφόρων. Οἱ σκοποὶ του ὅμως ἀνακαλύπτονται ἀπὸ τὶς Ἰταλικὲς ἀρχὲς τοῦ νησιοῦ, κι' ὕστερα ἀπὸ καταδιώξεις καὶ περιπέτειες γύρισε πίσω στὴν Ἑλλάδα.

Στὰ 1827 γιὰ πρώτη φορά ἐκλέγεται πληρεξούσιος στὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζῆνος, ὅπου καὶ διαπρέπει. Στὴ Συνέλευση αὐτὴ ἡ διαμάχη ἀνάμεσα στὶς ἀντίθετες παρατάξεις εἶχε φθάσει σὲ πολὺ ἐπικίνδυνον σημεῖο. Καὶ τότε πρῶτος ὁ Πολυζώδης σήκωσε φωνὴ γιὰ τὴν ἔνωση τῶν ἀντιμαχομένων καὶ μὲ τὸ γεμάτο πατριωτικὸ παλμὸ ὠραῖο του λόγου, συνέβαλε κι' αὐτὸς στὴν κατασίγαση τῶν παθῶν.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ Στόλου στὸ Ναυαρίνο, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1823, πιστεύοντας πῶς ἡ Ἐπανάστασις ἐτελείωσε καὶ πῶς εἶχε πιά ἐξασφαλισθῆ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος, ἀφήνει τὸ ἔνδυμα τοῦ στρατιώτη καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ φεύγει γιὰ τὸ Παρίσι γιὰ νὰ συμπληρῶσιν τὶς νομικὰς του σπουδὰς.

Στὴ Γαλλικὴ πρωτεύουσα μαθαίνει τὸν θάνατον τῆς μητέρας του. Ὅμως στὸ Μελένικο δὲν μποροῦσε νὰ ξαναγυρίσῃ. Ἐξαιτίας τῆς ἐνεργοῦ ἀναμίξεως του στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα, ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐδήμεισε ὅλη τὴν τεραστίαν πατρικὴν του περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον εἶχε προγεγραμμένο. Ἔτσι ὕστερα ἀπὸ τὶς σπουδὰς του στὸ Παρίσι ξαναγύρισε στὴν ἐλεύθερον Ἑλλάδα καὶ ἀναμίχθη καὶ πάλι στὴν Πολιτικὴν.

Ὅμως στὸ γυρισμὸ του τὰ πολιτικὰ πράγματα εἶχαν ἀλλάξει ἐντελῶς. Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἦταν τώρα ὁ Καπο-

δίστριας πού προσπαθοῦσε νά συγκεντρώσῃ στὰ χέρια τοῦ ὀλέξ τις ἐξουσίες καὶ νά κυβερνήσῃ ὄχι σάν συνταγματικὸς Ἄρχοντας ἀλλὰ σάν ἀπόλυτος μονάρχης. Ἡ προσπάθειά του ὁμῶς αὐτὴ ἔφερε καὶ τὴν ἀντίδραση, καὶ σάν ἀντίρροπο ἐσχηματίσθηκε ἡ ἰσχυρὴ ἀντιπολίτευση τῶν **Συνταγματικῶν**, πού μέρα μετὴν ἡμέρα παίρνοντας διαστάσεις ἐπαναστάσεως, ξαπλώθηκε σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως στὴ Μάνη, στὴν Ὑδρα καὶ στὶς Σπέτσες.

Ὁ Πολυζωίδης ἐκ φύσεως καὶ ἰδιοσυγκρασίας φιλελευθέρων ἀρχῶν, ποτισμένος ὡς τὸ κόκκαλο καὶ μετὰ τὰ κηρύγματα τῆς πρόσφατης ἀκόμα Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πεποίθησι πρὸς τοὺς ἐλευθέρους θεσμοὺς τῆς Δύσεως γενικὰ καὶ τῆς Ἀγγλίας ἰδιαίτερα, δὲν ἦταν δυνατὸ νά ἀνεχθῆ σύστημα Διοικήσεως, πού, καθὼς ἔλεγε, θά ἔκανε δοῦλο ἓνα λαό, πού μόλις πρὸ ὀλίγου ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του. Καθόλου λοιπὸν παράξενο τὸ ὅτι ἀδίσταχτα κι' ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἐτάχθηκε μετὰ τὴν μερίδα τῶν ἀντιπολιτευομένων τὸν Καποδίστρια, καὶ ὡς ἀντιπολιτευόμενος ἔδρασε στὴν πρώτη γραμμὴ ὑποστηρίζοντας φανατικὰ τὶς ἰδέες του.

Δεινὸς χειριστὴς τῆς πέννας καὶ τοῦ λόγου, καθὼς ἦτο, καὶ γιὰ νά ὑποστηρίξῃ καλύτερα ὄχι μονάχα τὶς πολιτικὲς του ἀρχές, ἀλλὰ γενικὰ τὶς ἰδέες του ἐπάνω στὰ προβλήματα τοῦ ἀναγεννωμένου Ἐθνους καὶ τοῦ ἀρτισύστατου Κράτους, ἐπεδόθηκε στὴ δημοσιογραφία. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἐξέδωκε τὸν «**Ἀπόλλωνα**», μετὰ τὸν ὁποῖο ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς ἐκδόσεώς του, δηλαδὴ ἀπὸ τὶς 11 Μαρτίου τοῦ 1831 ὡς τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτη, ἤσκησε ἐναντίον του μετὰ ἀσυνήθιστη ὀρμητικότητα τὸν πλέον δριμύ ἔλεγχον τῶν κυβερνητικῶν πράξεων, παράλληλα μετὰ τὴν ἄλλη, ἀντιπολιτευομένη ἐφημερίδα, τὴν «**Ἠὼς**» πού ἐξέδιδε ὁ Κρητικὸς Ἀντωνιάδης (1).

Διαβάζοντας κανεὶς τὴ σχετικὴ προκύρυξι τῆς 19ης Δεκεμβρίου τοῦ 1830, πού κυκλοφόρησε στὸ Ναύπλιο καὶ μετὰ τὴν ὁποῖα ἀνήγγειλε τὴν ἐκδοσὴν τοῦ «**Ἀπόλλωνα**», γιὰ τὴν πρώτη τοῦ

(1) Ἡ «**Ἠὼς**» τοῦ Ἐμμ. Ἀντωνιάδη ἰδρύθηκε στὰ 1830, στὸ Ναύπλιο. Ἀργότερα μετωνομάσθηκε «**Ἀθηνᾶ**» καὶ μετὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐξεδόθηκε στὶς 13 Φεβρουαρίου 1832 στὸ στρατόπεδο τῶν Συνταγματικῶν στὰ Μέγαρα. Ὑστερα ἀπὸ λίγους μῆνες ἡ «**Ἀθηνᾶ**» συνέχισε τὴν ἐκδοσὴν τῆς στὸ Ναύπλιο, ἀπ' οὗ στὰ 1835 μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήνα καὶ συνέχισε, χωρὶς καμμιά διακοπὴ τὴν ἐκδοσὴν τῆς, ὡς τὰ 1864, μετὰ τὴ διεύθυνση πάντοτε τοῦ ἰδιοῦ τοῦ Ἀντωνιάδη.

Νέου ἔτους 1831, πείθεται ἀδίστακτα ὅτι οἱ προθέσεις καὶ οἱ σκοποὶ τοῦ Πολυζωΐδη ἀπέβλεπαν κάθε ἄλλο, παρὰ στὴν ἄσκησιν μιᾶς ἀπλῆς ἀντιπολιτευτικῆς κριτικῆς καὶ ἑνὸς στείρου, ἀρνητικοῦ καὶ ἄκαρπου ἐλέγχου τῶν πράξεων τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ σκοποὶ του ἦσαν μεγάλοι καὶ ἱεροί, γεμάτοι ὄνειρα καὶ ἐλπίδες γιὰ τὸ Ἔθνος. Μορφωμένος ὁ ἴδιος ὅσον ὀλίγοι τῆς ἐποχῆς του, ἤθελε νὰ συμβάλῃ στὴ μόρφωση τῶν Ἑλλήνων καὶ στὴ διαπαιδαγώγησίν τους στὰ νέα ἰδανικὰ τῆς ἐλευθερίας, δημιουργώντας φωτισμένες συνειδήσεις, μὲ τὰ σχολεῖα, μὲ τὰ συγγράμματα, πρωτότυπα Ἑλληνικὰ ἢ καὶ μεταφρασμένα, καὶ μ' ἕναν ἐλεύθερο ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο. Ἡ προκήρυξί του μπορεῖ χωρὶς ἀμφιβολία νὰ πη' κανεῖς, πῶς εἶναι τὸ διάγραμμα τῆς κατοπινῆς του σταδιοδρομίας, γιατί ἡ ζωὴ του στάθηκε σὰν ἕνας ἀδιόκοπος ἀγώνας γιὰ τὴν ἐπίτευξιν ἀκριβῶς αὐτοῦ τοῦ ἰδεώδους, προβάλλοντας τὸν ἑαυτὸ του ζωντανὸ παράδειγμα, τιμιότητος, σταθερότητος καὶ ἐργατικότητος.

Ἄν ἔπειτα φάνηκε ὀξὺς ἀπέναντι στὸν Κυβερνήτη, τὸ ἔκαμε ἄθελα καὶ ἀναγκασμένος ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Καποδίστρια καὶ τοὺς ὀπαδούς του, γιατί θέλησαν νὰ πνίξουν μὲ πρωτάκουστο, τρόπο, καὶ προτοῦ κἄν ἐκδηλωθῇ, τὴ φωνὴ τῆς ἀληθείας, μὲ μέσα ποταπά καὶ αὐθαίρετα. Στὴν προκήρυξιν του δὲν διαβάζει κανεῖς οὔτε μιὰ ἀνάρμοστη φράση, οὔτε βλέπει ἢ διαισθάνεται νὰ προγραμματίζεται ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ Κυβερνήτη. Ἀντίθετα, μέσα στὴν ἄδολη ἀφέλεια τοῦ ὄνειροπαρμένου καὶ ῥωμαντικοῦ ἴσως ἐνθουσιασμοῦ του, ποὺ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ ἰδῇ τὴν μαύρην πραγματικότητά, ἀποζήτησε καὶ τὴν ἠθικὴ βοήθεια καὶ τὸν ἔπαινο τοῦ Κυβερνήτη. Ὅμως ἀντὶς γιὰ ἔπαινο εἰσέπραξε τὴν ἀπογόρευση τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Ἀπόλλωνα» καὶ τὴν ἐξοντωτικὴ του καταδίωξιν. Ἀλλὰ ὡς διαβάσουμε τὴν ἴδια τὴν προκήρυξιν, γιατί ἀξίζει νὰ τὴν διαβάσουμε ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος.

Π ρ ο κ ῆ ρ υ ξ ῖ ς .

«Δύο μεγάλα ἀντικείμενα, καὶ τὰ δύο ἀναποσπάστως μετ' ἄλλήλων συνδεδεμένα, ἡ Ἑλευθερία καὶ ἡ Παιδεία, αἱ μόναι τῶν Λογικῶν ἀνθρώπων χαρακτηριστικαὶ ἀρχαί, ἀσχολοῦσιν ἀπὸ τινῶν ἤδη χρόνων πλέον παρὰ ποτε τὰ κραταιότερα τοῦ παλαιοῦ, καὶ ὅλα σχεδὸν τοῦ Νέου Ἡμισφαίριου τὰ Ἔθνη. Θέλοντα νὰ ζῶσιν ἐλεύθερα, καὶ ἐπιθυμοῦντα νὰ φωτισθῶσιν, κυρίως ἄλλο δὲν ζητοῦν εἰμὴ νὰ ζῶσιν

» εὐτυχῆ ἐπειδὴ ἔμαθον ἐκ πείρας καὶ ἱστορίας, ὅτι εὐτυχία,
» ἥτις δὲν στηρίζεται εἰς τὰς εἰρημένας ἀρχάς, εἶναι ψευδῆς
» καὶ ἐπισφαλῆς, ὁμοία μὲ τὴν μυθολογουμένην Νεφέλην, τὴν
» ὁποῖαν ὁ Ἰξίων ἐδίωκεν ἀντὶ τῆς Ἥρας. Συζητήσεις ἀπει-
» ραι ἔγιναν ἤδη καὶ γίνονται ἀδιοκόπως περὶ τῶν προσφορω-
» τέρων μέσων εἰς ἐξασφάλισιν τῆς πρώτης, καὶ πολλαπλα-
» σιασμόν τῆς δευτέρας· ἡ ἀμιλλα εἶναι γενικὴ, ὁ ζῆλος πο-
» λὺς, καὶ δια τοῦτο ἔχομεν πάντα λόγον νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι
» οἱ ἀγαθοὶ τῶν Ἐθνῶν σκοποὶ δὲν θέλουν μείνει ἐτελεσφό-
» ρητοι.

» Ἄν καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑλλάδος κυρίως ἀνεφύησαν
» κατὰ πρόωτον αὐτὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ παιδείας τὰ εὐθαλῆ
» φυτὰ, δριμύς ὅμως χειμῶν τῆς δουλείας δὲν ἐβράδυνε νὰ τὰ
» πλακῶσῃ νὰ τὰ ξηράνῃ, νὰ τὰ νεκρώσῃ· καὶ αὐτὸς ὁ χει-
» μῶν διήρηκε φεῦ! ὀλοκλήρους αἰῶνας. Τελοσπάντων πα-
» ρῆλθε. Τὸ ἔαρ ἐφάνη, καὶ χάρις εἰς τὰ ἐκχυθέντα αἵματα
» τῶν Μαρτύρων, τῶν νέων Μιλιτιάδων καὶ Θεμιστοκλέων
» μας, τὸ νεκρωμένον φυτὸν τῆς ἐλευθερίας ἀνεβλάστησεν ἐκ
» νέου παραδόξως, ἐξάπλωσεν τοὺς κλάδους του, καὶ εἰλκυ-
» σεν εἰς περιθαλψιν καὶ ὑποστήριξιν του τὴν προσοχὴν ὄλου
» τοῦ Κόσμου, καὶ αὐτῶν τῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων.

» Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν ἐλευθέρα, ἀλλ' ἀσχολουμένη ἐν ταύτῳ
» περὶ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως καὶ παγιώσεως τῆς ἐλευθε-
» ρίας τῆς, τρέχει τὸν αὐτὸν ἐν μέρει, τὸν ὁποῖον καὶ τὰλλα
» ἔθνη τρέχουσιν ἀγῶνα, καὶ συγκινεῖται ὁμοῦ μὲ αὐτὰ εἰς τὸ
» ἔνδοξον στάδιον τῶν νέων ἰδεῶν. Ἄλλ' εἰς συμπλήρωσιν
» καὶ ἐξομοίωσιν τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος, ὅστις εἰς τέλος ἀποβλέ-
» πει τὴν Ἐθνικὴν εὐτυχίαν, τῆς λείπει εἰσέτι ἡ ἄλλη οὐσιώ-
» δης βάσις αὐτῆς τῆς Εὐτυχίας, ἡ Παιδεία. Καὶ ἡ ἔλλειψις
» εἶναι τόσῳ πλέον αἰσθητὴ, ὅσῳ χωρὶς ταύτης ἀδύνατον νὰ
» ὑπάρξῃ, νὰ ἀκμάσῃ καὶ νὰ διατηρηθῇ ἡ τόσον ποθητὴ, καὶ
» μὲ τόσα αἵματα καὶ θυσίας ἐξαγορασθεῖσα ἐλευθερία τῆς.

» Τρία εἶναι τὰ γενικώτερα καὶ ἀρχικώτερα μέσα, διὰ τῶν
» ὁποίων ὁ φωτισμὸς διασκορπίζεται εἰς πᾶν ἔθνος. Τὰ **Σχο-**
» **λεῖα**, καλῶς καταστημένα, καὶ προβαίνοντα ἱεραρχικῶς ἀπὸ
» Ἀλληλοδιδασκτικῶν μέχρι τῶν Πανεπιστημίων. Ἡ δημοσίευ-
» σις διαφόρου ὕλης διδασκτικῶν καὶ ὠφελίμων συγγραμμά-
» των καὶ τέλος πάντων ὁ **Περιοδικὸς τύπος**. Ἀφήνοντες τὰ
» δύο πρῶτα, περιοριζόμεθα εἰς τὸ τρίτον, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ
» ἡμέτερος σκοπός. Ὁ Περιοδικὸς τύπος εἶναι τὸ προχειρότε-

» ρον μέσον τοῦ νά διασκορπίζωνται τάχιστα αἱ ὠφέλιμοι γνώ-
» σεις καὶ ἀνακαλύψεις εἰς ὅλας τῶν ἀνθρώπων τὰς τάξεις.
» Ὁ Περιοδικὸς τύπος εἶναι ὁ χειραγωγὸς καὶ κήρυξ ἐν ταύ-
» τῷ τῆς Κοινῆς Ὑπολήψεως, ἥτις ἄλλο δὲν σημαίνει εἰμὴ τὴν
» ἔκφρασιν τῆς κοινῆς θελήσεως τοῦ Ἔθνους. Τὸ δὲ μέγιστον
» ἀπάντων, ὁ Περιοδικὸς Τύπος εἶναι ὁ φύλαξ ὄλων τῶν ἐλευ-
» θεριῶν, Ἀνακαλύπτων τὸ κακὸν ἀποτρέπει τοὺς ἀνθρώπους
» ἀπὸ τὰ κακῶς πράττειν. Ὅπου οὗτος ὑπάρχει, δυσκόλως ἢ
» Τυραννία, μεγάλη ἢ μικρά, αἱ κακώσεις καὶ αἱ καταχρήσεις
» τῆς ἐξουσίας, ἐκούσιοι ἢ ἐξ ἀγνοίας, ἤμποροῦν νά ζήσωσιν
» πλησίον αὐτοῦ. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ Δημοσιότης εἶναι
» ἐνταυτῷ Περισταλτικὴ καὶ Προκαταληπτικὴ. Περισταλτικὴ
» μὲν, ἐπειδὴ ὀλίγοι ἀνθρώποι ἔχουσι τόσον ἀπολιθωμένην τὴν
» καρδίαν των, καὶ τόσον σκληρυμένην τὴν συνειδησίν των,
» ὥστε νά μὴ θεωρῶσιν ὡς τὴν μεγαλυτέραν τῶν δυστυχῶν
» καὶ τιμωριῶν τὴν ἀπλὴν τοῦ ὁποίου ἔπραξαν κακοῦ ἀποκά-
» λυψιν. Προκαταληπτικὴ δέ, διότι ὡσάκις ἀποπειρᾶται τις
» νά κάμῃ τῆς ἐξουσίας του κατάχρησιν, ἐρωτᾷ αὐτὸς ἑαυτὸν
» χωρὶς νά θέλῃ. Τί θέλουσιν εἰπεῖ αὐριον περὶ ἐμοῦ;

Τοιοῦτων καὶ τοσοῦτων μεγάλων ὠφελειῶν πρόξενος ὁ
» Περιοδικὸς Τύπος δὲν εἶναι τάχα μίᾳ τῶν πρωτίστων ἀναγ-
» κῶν, τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς, ἀναγεννωμένη, καὶ ὑπὲρ πάντα
» ἄλλον τύπον τοῦ φωτισμοῦ τὴν χρεῖαν αἰσθανομένη, πρέπει
» νά ἐπιθυμῇ τὴν ταχίστην ἀναπλήρωσιν; Αὐτὴν τὴν ἐπιθυ-
» μίαν τῆς λοιπὸν προμαντεύων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καλῶς
» γνωρίζων καὶ παρακινούμενος ἀπὸ πολλοῦς μου φίλους,
» καὶ φίλους τῶν καλῶν, ἀπεφάσισα νά ἐπιχειρήσω τὴν ἔκδο-
» σιν μιᾶς Πολιτικῆς καὶ Φιλολογικῆς Ἐφημερίδος, διὰ τῆς
» ὁποίας, ἐκτὸς τῶν ἐσωτερικῶν εἰδήσεων, λαμβανομένων καὶ
» κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως,
» σκοπὸν ἔχω νά κάμω γνωστὰ ἐπὶ πλέον τὰ ἐκτὸς τῆς Ἑλ-
» λάδος συμβαίνοντα Πολιτικά, καὶ τὰς Φιλολογικὰς προό-
» δους, ἐραυζόμενος αὐτὰ ἀπὸ τὰς ἐπισημοτέρας Ἀγγλικὰς,
» Γαλλικὰς καὶ Γερμανικὰς ἔφημερίδας. Τὰ Ἔθνη κινοῦνται,
» προβαίνουν εἰς τὸν πολιτισμὸν μὲ γιγαντιαῖα βήματα, καὶ
» αὐτὰ τὰ κινήματα καὶ αἱ πρόοδοι των πρέπει νά γίνωνται
» γνωστὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας, διορισμένους ἐκ φύσεως νά τρέ-
» ξωσι συγχρόνως τὸν μέγαν δρόμον τοῦ Πολιτισμοῦ, καὶ νά
» συγκαταταχθῶσι μίαν ἡμέραν εἰς τὴν σειρὰν τῶν λαμπρῶν
» καὶ μεγαλοπλοῦτων Ἐθνῶν.

Σπουδαῖον σκοπὸν ἔχει ἡ ἔφημερίς μας, καὶ σπουδαῖον χα-
» ρακτῆρα θέλει φυλάξει διὰ παντός, χωρὶς νὰ ὑπερπηδήσῃ
» ποτὲ τοὺς ὄρους, εἰς τοὺς ὁποίους περικλείεται ἡ ἐλευθερία
» τοῦ Τύπου. Μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς πᾶσα ἰδέα μεροληψίας. Ἡ
» Μοῦσα μας δὲν θέλει χαρισθῆ ποτὲ οὐδὲ θέλει ὑποφέρει ἐκ
» συγκαταβάσεως χαμερποῦς ἢ σκοποῦ τινὸς ἰδιαιτέρου νὰ
» κολακεύσῃ ὁποιονδήποτε ἄτομον. Τὸ ἀγαθόν, τὸ δίκαιον,
» τὸ τίμιον καὶ τὸ κοινῶς ὠφέλιμον, ἰδοὺ τὰ ἀντικείμενα τὰ
» ὁποῖα αὕτη θέλει ὑμνεῖ καὶ ἐκθειάζει μὲ ζήλον καὶ ἀφειδῶς.
» Περιπλέον δὲ τὸ Στάδιον εἰς τὸ ὁποῖον ἐμβαίνομεν, προστα-
» τευόμενον ἀπὸ τοὺς καθεστῶτας νόμους μας, εἶναι ἀνοι-
» κτὸν τοῖς πᾶσι καὶ οὐδὲ ἐπιθυμοῦμεν ἄλλο τίποτε, εἰμὴ νὰ
» ἰδῶμεν πληθυνόμενον τὸν ἀριθμὸν τῶν Συναγωνιστῶν μας,
» τοιούτων, ὅποιοι ἦσαν ἄλλοτε οἱ ἐκδῶται τῶν Ἑλληνικῶν
» Χρονικῶν, τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου, καὶ τῆς ἔφημερίδος τῶν
» Ἀθηνῶν ἔπειδὴ οὕτω μόνον ἠμποροῦν τὰ καλὰ νὰ διαδο-
» θῶσι ταχύτερα.

Ἡ ἔφημερίς μας, φέρουσα ἐπιγράφην διακριτικὴν «Ο ΑΠΟΛ-
» ΛΩΝ» θέλει ἐκδίδεται δις τῆς ἑβδομάδος εἰς φύλλον μέγα
» ὁποῖον τὸ τῆς παρούσης προκηρύξεως, καὶ θέλει φανῆ κατὰ
» πρῶτον τὴν πρῶτην τοῦ μηνὸς καὶ νέου ἔτους. Ἡ τιμὴ τῆς
» διορίζεται κατ' ἔτος Φοίνικας 48, καθ' ἑξαμηνίαν Φοίν. 24
» καὶ κατὰ τριμηνίαν Φοίν. 12. Πληρωτέα ἡ ἔτησις συνδρομῆ
» μετὰ μῆνας 6, ἡ ἑξαμηνιαία μετὰ 3 καὶ ἡ τριμηνιαία εἰς τὸ
» τέλος τοῦ μηνός.

Βέβαιοι περὶ τῆς φιλοκαλίας, καὶ τῆς πρὸς ἀπόκτησιν ὠφε-
» λῶν γνώσεων δίψης τῶν Ἑλλήνων, ἐλπίζομεν νὰ ἰδῶμεν
» τὸ ἐπιχειρημὰ μας ὑποστηριγμένον παρὰ πάντων, οἱ θέλον-
» τες νὰ γενῶσι συνδρομηταὶ παρακαλοῦνται ν' ἀναγγελω-
» σιν ὅσον τάχιστα τὰ ὀνόματά των εἰς τοὺς κατὰ τόπους
» διοριζομένους ἐπιστάτας, διὰ νὰ σταλῶσιν εἰς τὸ ἐδῶ Τυ-
» πογραφικὸν κατάστημα τοῦ Κυρίου Ἑμμ. Ἀντωνιάδου,
» ὅστις ἐπιφορτίζεται τὴν ἐν καιρῷ ἀποστολὴν καὶ ἀκριβῆ δια-
» νομὴν τῶν ἔφημερίδων.

Τὴν 19 Δεκεμβρίου 1830 ἐν Ναυπλίᾳ

Ὁ Συντάκτης

Α. ΠΟΛΥΖΩΙΔΗΣ»

Τὸ τί ἐπηκολούθησε μὲ τὴν ἔκδοσιν τῆς πρώτης αὐτῆς προ-
κηρύξεως, μᾶς τὸ ἀφηγεῖται ὁ Πολυζωΐδης, στὸ πρῶτο φύλλον

τοῦ «'Απόλλωνος» τῆς 11 Μαρτίου 1831, καὶ σὲ κύριο ἄρθρο μὲ τίτλο «Περὶ τῆς παύσεως τῆς παρουσίας ἐφημερίδος ἐν Ναυπλίᾳ καὶ τῆς καταστάσεως αὐτῆς εἰς Ὑδραν» . . . «Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἶδε τὸ φῶς ἡ πρώτη προκήρυξις μας, ὁ Κυβερνήτης ἀγαθῇ τύχῃ εὐρίσκετο εἰς Ναυπλίαν καὶ τὴν ἀκόλουθον ἐτοιμάζετο νὰ μεταβῆ εἰς Αἴγινα. Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελεν ἰδεῖ μὲ ὄμμα εὐχάριστον τὸ κοινωφελὲς ἐπιχειρήματά μας, καὶ μᾶς συνδράμει μάλιστα γενναίως εἰς τοῦτο, ἐπέμψαμεν πρὸς αὐτὸν τὸ πρῶτιστον φύλλον ἀχνὸν εἰσέτι, τῆς εἰρημένης προκηρύξεως διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματέως. Παρατηρητέον δέ, ὅτι ἀρκούμενοι εἰς μόνην τὴν πρόσκλησιν τῆς συνδρομῆς, οὐδὲ τώρα οὐδὲ καὶ πρότερον ἐκρίναμεν ὀρθὸν νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐπίσημον ἄδειαν τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐφημερίδος διὰ λόγους ἀποχρῶντας, τοὺς ἐξῆς :

Πρῶτον, διότι ὁ θεμελιωτῆς τοῦ τελευταίου Συντάγματος τῆς Τροιζήνος νόμος ὑποθέτει πάντα ἐλεύθερον τὸν τύπον, οὐδ' ἐπιβάλλει ἄλλο τι εἰς τοὺς συντάκτας δημοσίων καὶ περιοδικῶν συγγραμμάτων χρέος παρά τὴν τήρησιν τριῶν καθολικῶν ὄρων. Δεύτερον, διότι νόμος ἰδιαίτερος δὲν ἀπαγορεύει τὴν τύπωσιν ὁποιοῦδήποτε περιοδικοῦ συγγράμματος ἄνευ ἐπίσημου ἀδείας. Ὅ,τι δὲ δὲν ἀπαγορεύεται δημοσίως καθ' ὅλας τὰς νομοθεσίας τοῦ κόσμου, εἶναι συγχωρημένον νὰ ἐκτελεῖται ἐλευθέρως. Ἐπειτα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐνεστῶσης Κυβερνήσεως παρουσιάσθέντες εἰς τὸ κοινὸν τρεῖς, ἂν καὶ φιλελευθέρων ἐφημερίδων Συντάκται, ὁ τοῦ «'Ανεξαρτήτου» εἰς Ὑδραν, ὁ τοῦ «'Ανατολικοῦ Ταχυδρόμου» εἰς Πάτρας καὶ ὁ τῆς «'Ηοῦς» εἰς Ναυπλίαν, δὲν ἐζήτησαν ὡσαύτως τὴν ἄδειαν. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς ἐχρεωστούσαμεν ν' ἀκολουθήσωμεν τὸ παράδειγμά των».

Φήμες διάφορες καὶ ἐπίμονες, ἔφθαναν εἰς τὸν Πολυζωῖδη, πῶς ἡ Κυβέρνηση εἶχε ἀπόφαση, νὰ πνίξη, βρέφος ἀκόμα, καὶ νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐφημερίδας του. Μὴ μπορώντας νὰ πιστέψῃ ὅτι θὰ ἔφθανε σ' ἓνα τέτοιο πραξικόπημα, ἐξακολούθησε ἐντατικὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐργασίας του. Ἀλλὰ σύντομα διαψεύσθηκε. Τρεῖς ἡμέρες, πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ εἶχε ἀναγγελθῆναι γιὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ «'Απόλλωνα» ἐκλήθηκε ἀπὸ τὸ Διοικητὴ τῆς Ναυπλίας, ὕστερα ἀπὸ Κυβερνητικὴ φυσικὰ ἐντολή, καὶ ἀπερίφραστα διατάχθηκε νὰ μὴ τὸν ἔκδοσιν ἢ τουλάχιστον νὰ ἀναβάλλῃ ἀπλῶς τὴν ἔκδοσιν ἕως ὅτου γυρίσῃ ἀπὸ τὴν Αἴγινα ὁ Κυβερνήτης. Στὴν ἐπίμονη ἄρνησιν τοῦ Πολυζωῖδη, νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν παράνομον αὐτὴν διαταγὴν, τὸν παρέπεμψε

νά παρουσιασθῆ στὸν ἀδελφὸ τοῦ Κυβερνήτη, τὸν Βιάρου Καποδίστρια πού ἦταν Γραμματεὺς, δηλαδή Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν καὶ Δικαίου, καὶ ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν φράση τοῦ Διοικητοῦ, εἶχε μεγάλη ἐπιθυμία νά τὸν γνωρίσῃ προσωπικῶς. Στὴν συνάντησιν Βιάρου Πολυζωίδη, πού κράτησε πολλὴν ὥρα ἀπεκαλύφθησαν ὅλοι οἱ σκοποὶ τῆς Κυβερνήσεως. Μὴν ἔχοντας ὁ Βιάρου οὐσιαστικούς λόγους γιὰ νά ἀπαγορεύσῃ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἔφημερίδος, προσπαθοῦσε νά πείσῃ τὸν Πολυζωίδη μ' ἐντελῶς παιδαριώδη ἐπιχειρήματα. Τοῦ ἔλεγε π. χ. ὅτι ἡ ἔκδοσιν ἔφημερίδος μὲ τίς τότε συνθήκας ἦταν ἀσύμφορη οἰκονομικά, γιὰτί οἱ ἀναγνώστες τοῦ θὰ εἶναι ὅλοι ὅλοι 15-20, καὶ ἐπομένως ἡ ἐλπιζομένη ὠφέλεια ἐλαχίστη. Πρᾶγμα φυσικὰ ἀναληθέστατο, γιὰτί ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν πού τοῦ παρουσίασε ὁ Πολυζωίδης, ἦταν ἡ πιὸ πειστικὴ καὶ ἀποστομωτικὴ ἀπάντησιν. Καὶ ὅταν τέλος εἶδε, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἐπιχειρήμα του δὲν στάθηκε, καὶ τὸν Πολυζωίδη ἀνένδοτο, ἄκαμπτο καὶ ἀποφασιστικὸ νά μὴ συμμορφωθῆ πρὸς τίς συστάσεις τοῦ καὶ τὴν ἐπιθυμία του, μὲ τόνο ζωηρότερο, τοῦ εἶπε πῶς «ἐν πάσῃ περιπτώσει» δὲν πρέπει νά βγῆ ἡ ἔφημερίδα του, γιὰτί δὲν εἶχε τὴν ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἤμπορεῖ νά τοῦ δώσῃ τὴν ἄδεια, γιὰτί δὲν ὑπῆρχε νόμος ἰδιαιτέρος ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, πού νά κανονίζῃ τίς προϋποθέσεις τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔφημερίδων. Δηλαδή κατὰ τὸν Βιάρου, ἔπρεπε, οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, νά μὴ κυκλοφορῆ οὔτε ἔφημερίδα οὔτε κανένα ἄλλο ἔντυπο, ὡς πού νά δημοσιευθῆ ἰδιαιτέρος περὶ τύπου νόμος. Καὶ φυσικὰ, τελικὰ πῆρε τὴν πρέπουσαν ἀπάντησιν. «Μὴ δυνάμενοι νά κρατήσωμεν τὴν ὁρμὴν τῆς καρδιάς μας, λέγει στὸ ἴδιο ἄρθρο τοῦ «Ἀπόλλωνα» ὁ Πολυζωίδης, ὡμολογήσαμεν φανερά εἰς τὸν κατήχητήν μας, ὅτι δὲν ἦταν ὅσα οὗτος ἐπρόβαλλε τὰ ἀληθῆ τῆς ἀναβολῆς τοῦ τύπου αἷτια, ἀλλὰ πάντῃ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἔκρυπτεν μὲν αὐτός, καθεὶς ὁμῶς, καὶ ὁ ἀπλοϊκώτερος νοῦς καὶ τὸ μωρότερον βρέφος, καταλαμβάνει εὐκόλως. Προεῖπομεν δὲ ἔκτοτε, ὅτι τὸ τοιοῦτον παράδοξον φέρισμον τῆς ἐξουσίας θέλει ἐπισφραγίσῃ τὸν αὐθαίρετον τῆς χαρακτῆρα».

Τὴν ἐπομένην δέχεται τὴν ἐπίσκεψιν ἑνὸς Γερουσιαστοῦ, πού ἦταν ἐπιφορτισμένος νά τὸν δελεάσῃ μὲ παροχές καὶ ὑποσχέσεις. Ἄλλ' ὁ Πολυζωίδης τοῦ ἀπαντᾷ ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρωποὶ ἀνώτεροι διαφθοράς. Τὸ ἴδιο βράδυ δέχεται ἐκ νέου τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Διοικητοῦ, ἀλλὰ τίποτε δὲν εἶναι ἱκανὸ νά κλονίσῃ τὴν ἀπόφασίν του καὶ τίς πεποιθήσεις του. «Τὸν Νόμον μόνον φοβούμενοι,

αὐτὸν μόνον σεβόμενοι, κατὰ πάντα τᾶλλα εἴμεθα ἄφοβοι καὶ ἀμετάπειστοι», ἦταν ἡ τελικὴ ἀπάντησή του.

Ἄπάντηση μεγαλειώδης, ἀπόλυτα ἑναρμονισμένη καὶ πρὸς τὴ χαρακτηριστικὴ ἐκείνη περικοπὴ τῆς προκηρύξεως του, ποὺ ἀναφέρεται στὶς ἀρχές ποὺ θ' ἀκολουθήσῃ δημοσιογράφωντας : «Μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς πᾶσα ἰδέα μεροληψίας. Ἡ Μοῦσα μας δὲν θέλει χαρισθῆ ποτέ, οὐδὲ θέλει ὑποφέρει ἐκ συγκαταβάσεως χαμερποῦς ἢ σκοποῦ τινὸς ἰδιαιτέρου νὰ κολακεύσῃ ὅποιοδῆποτε ἄτομον. Τὸ ἀγαθόν, τὸ δίκαιον, τὸ τίμιον καὶ τὸ κοινῶς ὠφέλιμον, ἰδοὺ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα αὕτη θέλει ὑμνεῖ καὶ ἐκθειάζει μὲ ζῆλον καὶ ἀφειδῶς».

Ἐπανέλαβα τὴ χαρακτηριστικὴ αὐτὴ περικοπὴ τῆς προκηρύξεως, γιατί πραγματικά, ἀπὸ τὶς ἀρχές ποὺ διακηρύσσει σ' αὐτὲς τὶς γραμμές, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή ἀπομακρύνθηκε.

Δὲν ἐκάμφθηκε ἡ συνειδήσή του μπροστὰ σὲ δελεαστικὲς προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις τοῦ Καποδίστρια κι οὔτε φοβήθηκε τὶς ἀπειλὲς τῶν ὀπαδῶν του. Πίστευε ἀπόλυτα στὶς συνταγματικὲς τοῦ ἀρχές. Καὶ χάριν τῶν ἰδεολογικῶν τοῦ αὐτῶν ἐπιδιώξεων, ποὺ ἦταν κοινῆς ὠφελείας καὶ ὄχι γιὰ ἱκανοποίηση ἀτομικοῦ συμφέροντος, ἀπέρριψε θέσεις καὶ τιμές ποὺ τοῦ προσέφεραν κάθε τόσο ὁ Καποδίστριας γιὰ νὰ τὸν κάμῃ φίλο του καὶ ὀπαδὸ του ἢ καὶ ἀπλῶς γιὰ νὰ παύσῃ τὴν ἐναντίον του ἀντιπολιτεύση. (1)

Ποιὸς ἄλλος δὲν θὰ δεχόταν χωρὶς συζήτηση τὴ θέση τῆς ἐπιστασίας τῆς πωλήσεως τῶν Τουρκικῶν κτημάτων τῶν Ἀθηνῶν; Ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς περισσότερο προσοδοφόρες θέσεις, ποὺ ἐπίτηδες προσεφέρθηκε στὸν Πολυζωίδη, γιὰ νὰ δοκιμασθῆ καὶ νὰ ἀποδειχθῆ κατὰ τὸ καλύτερο τρόπο ἡ ἀφιλοχρηματία καὶ ἡ ἀνιδιοτέλειά του. Ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ γι' αὐτὸ ἀρνήθηκε κατηγορηματικά. Τοῦ προσεφέρθηκε ἀκόμα ἡ Προεδρία τοῦ Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου τῆς Σύρου καὶ Μυκόνου. Θέση ἀξιοζήλευτη, ἀφοῦ ἡ Σύρος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν ἡ μεγαλύτερη καὶ ἐμπορικώτερη πόλη τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴν ἀρνήθηκε. Ἡ φιλοδοξία του, στὸ νὰ προσφέρῃ στὴν Πατρίδα του, τὶς γνώσεις καὶ τὴν μόρφωσή του ποὺ ἀπέκτησε σπουδάζοντας στὴ Γοτύγγη, στὸ Βερολίνο καὶ στὸ Παρίσι, δὲν μποροῦσε νὰ ἱκανοποιηθῆ μὲ μιὰ ἔνοχη καὶ ἐξαγορασμένη σιωπῆ.

(1) Γ. Π. Κρέμου. Βιογραφία Πολυζωίδου ἐν Τόμῳ Α. Γενικῆς Ἱστορίας Πολυζωίδου. Πρόλογος σελ. Ξα' (1889—Ἀθῆναι). Δ. Μανασίδου. Βιογραφία Πόλυζωίδου. Εἰς τὸν Πρόλογον τῶν «Νέων Ἑλληνικῶν» τοῦ Πολυζωίδου ποὺ ἐξεδόθησαν μετὰ τὸ θάνατό του στὰ 1874.

Καί ἀφοῦ δὲν μπόρεσε νὰ τὸν κάνη φίλο του ὁ Κυβερνήτης παρὰ τίς δελεαστικές προτάσεις, ἄρχισε τὴν καταδίωξή του. Τοῦ ἀρνεῖται λοιπὸν τὴν ἄδεια γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ «Ἀπόλλωνος» καὶ γενικὰ παίρνει μέτρα κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου.

«Τέλος πάντων ἔφθασε καὶ ἡ ἡμέρα, λέγει ὁ Πολυζωίδης, εἰς τὸ 3^ο φύλλο τοῦ «Ἀπόλλωνος», κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ αὐθαίρετον ἔμελλε νὰ ὑψώσῃ τὸν θρόνον του ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Νόμου. Σμήνος ὀπλοφόρων προηγουμένου τοῦ Ἀστυνόμου καὶ τοῦ Πολιτάρχου, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Τυπογραφείου τὴν ὥραν, καθ' ἣν τὰ πιεστήρια ἦσαν ἤδη εἰς κίνησιν καὶ ἡ τύπωσις τοῦ φύλλου νὰ λάβῃ πέρασ. Ἐν ὀνόματι τῆς ἐξουσίας ὁ Ἀστυνόμος μᾶς ἐπρόσταξεν νὰ παύσῃ ἡ ἐκτύπωσις. Ἀλλὰ ἐν ὀνόματι τοῦ Νόμου, τοῦ ἀπεκρίθημέν, δὲν χρεωστοῦμεν ὑπακοήν, ἢ τουλάχιστον δὲν θέλομεν νὰ πεισθῶμεν, πρὶν μᾶς παρουσιάσῃς ἔγγραφον τῆς ἀνωτέρας Ἀρχῆς διαταγὴν, περιέχουσαν τὰς αἰτίας τοῦ τοιούτου ἀλλοκότου κινήματος. Ἀλλὰ εἰς μάτην ἡ ἀντίστασις. Ὁ λόγος πλέον δὲν ἴσχυσεν. Ἐν ὀνόματι λοιπὸν τῆς σιδηρᾶς βίας, παρόντων τόσων μαρτύρων καὶ θεατῶν, οἵτινες συνέρρευσαν πανταχόθεν, παρηγγείλαμεν τοὺς ἐργάτας νὰ παύσωσι τοῦ ἔργου των, ἀφήνοντες εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν νὰ πράξῃ ὅ,τι θέλει».

Ὅλα λοιπὸν τὰ φύλλα τοῦ «Ἀπόλλωνος» ποῦ εἶχαν ἐκτυπωθῆ κατασχέθησαν καὶ καταγράφηκαν, καὶ τὴν ἐπομένη ἐπαρθήσαν ἀπὸ τὸ Τυπογραφεῖο, μὲ τὴ δικαιολογίαν, ὅτι ἐστάλθηκε ἤδη ταχυδρόμος στὴν Αἴγινα, ὅπου ἦταν ὁ Κυβερνήτης, καὶ ὅτι μόλις ἐπιστρέψῃ, θὰ ἀφεθῆ ἀνενόχλητη ἡ ἔκδοση.

Βεβαίως ὁ Πολυζωίδης δὲν ἔμεινε ἀδρανῆς. Διαμαρτύρεται κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας μὲ προσωπικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Βιάρου (1) στίς 4 Ἰανουαρίου 1831. Στίς 8 Ἰανουαρίου ἀπευθύνει ἔγγραφον ἀναφορὰ πρὸς τὴν Γερουσίαν, καὶ στίς 10 Ἰανουαρίου ὑπηρεσιακὴ ἀναφορὰ πρὸς τὴν «Γραμματεῖαν ἐπὶ τοῦ Δικαίου» δηλαδὴ στὸ Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης. Καὶ ὁ μὲν Βιάρους ἀπαξίωσε ν' ἀπαντήσῃ, εὐλόγως, ἀφοῦ τὰ πάντα ἐγίναν κατόπιν δικῆς του ἐντολῆς. Ἡ Γερουσία ὅμως, ὄργανο τυφλὸ τοῦ Κυβερνήτη, δὲν μπόρεσε νὰ σταθῆ στὸ ὕψος τῆς περιστάσεως, νὰ ἐξετάσῃ ἀντικειμενικὰ καὶ ἀμερόληπτα καὶ νὰ δώσῃ λύση στὸ γιὰ πρώτη φορά παρουσιαζόμενον ζήτημα Συνταγματικῆς τάξεως, καὶ τόσο σπουδαῖο, ὅπως τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου.

(1) Ἀδελφὸ τοῦ Καποδίστρια καὶ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης.

Ἡ ἀπάντησις σ' ὅλες του τίς διαμαρτυρίες καὶ τίς ἐκκλήσεις του, ἦταν ἡ πρόγραφή του. Μαζί μὲ ἄλλους δεκατρεῖς ἐπιφανεῖς ἀντιπολιτευομένους καταδιώκεται, ἀλλὰ κατορθώνει καὶ σφύζεται ἀπὸ τῆ δολοφονικῆ ἐπίθεσις τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ποὺ ἦταν φίλοι τοῦ Κυβερνήτη, ξεφεύγοντας νύκτα μὲ μιὰ βάρκα στὴν Ὑδρα.

Στὴν Ὑδρα μεταφέρει καὶ τὸ Τυπογραφεῖο του. Ἐκεῖ ἐπιχορηγούμενος ἀπὸ τῆ Συνταγματικῆ Ἐπιτροπεία, ποὺ διορίσθηκε καὶ μέλος της, ἄρχισε νὰ ἐκδίδη τὸν «Ἀπόλλωνα», τοῦ ὁποῦ τοῦ πρώτου φύλλο κυκλοφόρησε στίς 11 Μαρτίου 1831, ὅπως ἀναφέραμε καὶ στὰ προηγούμενα. Ὅπως ἦταν φυσικό, στὸ πρῶτο τοῦτο φύλλο τοῦ «Ἀπόλλωνα», ὁ Πολυζωίδης ἐξέθεσε τὸ ἱστορικὸ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐκδόσεως του στὸ Ναύπλιον, ἐκαυτηρίασε τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Κυβερνήτη, καὶ ταυτόχρονα δικαιολογεῖ τὴν ἀνάγκη τῆς δημοσιότητος τῶν πράξεων τῶν Κυβερνώντων.

Στὸ πρῶτο του κύριο ἄρθρο «Περὶ τῆς παύσεως τῆς παρουσίας Ἐφημερίδος ἐν Ναυπλίᾳ καὶ τῆς καταστάσεως αὐτῆς εἰς Ὑδραν», ποὺ ἀποσπάσματά του κατὰ τὴν ἀφήγησις τῶν γεγονότων ἀναφέραμε παραπάνω, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, λέγει καὶ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά. «Συμμέτοχοι τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀγῶνος ἀπὸ πρώτης ἀφετηρίας, καὶ συμπράκτορες εἰς τὴν Συνταγματικὴν διαρρῦθμισιν τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὰς διαφόρους Ἐθνικὰς Συνελεύσεις, πλὴν τῆς τελευταίας ἐν Ἀργεῖ, δὲν δυνάμεθα νὰ κρύψωμεν τὰ φιλελεύθερα ἡμῶν φρονήματα καὶ τὰς Συνταγματικὰς ἀρχὰς μας. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποσιωπήσωμεν οὐδὲ τὸν ὁποῖον ὁμοῦ μὲ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ εἰλικρινεῖς πατριώτας τρέφομεν διακαῆ πόθον τοῦ νὰ ἴδωμεν διωργανισμένα καὶ ἀποκαταστημένα τὰ κοινὰ πράγματά μας, ὡς ἀρχήθην ὁ σκοπὸς τῆς Γιγαντιαίας Ἐθνικῆς πάλης τὰ προσδιώρισε, ὡς τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ πνεῦμα τὰ διαγράφει, καὶ αἰ εὐχαὶ τῶν Φιλελλήνων πρὸ πολλοῦ ἤδη τὰ ἀπεκδέχονται. Ἀναμφιβόλως ἐν ἀπὸ τὰ πρῶτα καὶ δραστηριώτερα μέσα, τὸ ὁποῖον πρὸ παντὸς ἄλλου, ἡμπορεῖ νὰ συντελέσῃ εἰς πλήρωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πόθου, εἶναι ἡ **Δημοσιότης**. Διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι πράττομεν πρᾶγμα κοινῶς εὐάρεστον μεταχειριζόμενοι αὐτὸ τὸ νόμιμον, τὸ ἥσυχον, τὸ ἀνάιμακτον μέσον, ἀφοῦ πρὸς καιρὸν ἢ χρῆσις του ἀπαιωρήθη, διὰ νὰ κάμωμεν γνωστάς τοῖς πᾶσι πράξεις τῆς ἐξουσίας αἵτινες πιστὰ τὴν παροῦσαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐξεικονίζουσαι, ἡμποροῦν ἴσως νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν

ἐπιθυμητὴν ταχεῖαν βελτίωσιν αὐτῆς. Ναί!! αἱ δημόσιαι πράξεις ὡς τοιαῦται, πρέπει κατὰ νόμον νὰ δημοσιεύωνται καὶ νὰ βασανίζωνται. Διότι, ὅπου αὗται μένουσι κεκρυμμένοι εἰς τὸ σκότος καὶ ἀβασάνιστοι, ὅπου ἡ Σάλπιγξ τοῦ τύπου δὲν ἤχει, ἐκεῖ ἡ μὲν Κυβέρνησις ἀπηλλαγμένη τοῦ ἐλέγχου τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, τοῦ φοβεροῦ τούτου καὶ ἀδεκάστου Κριτηρίου, παρεκτρέπεται ταχέως ἀπὸ τὰς πρώτας τῆς συστάσεως τῆς ἀρχῆς καὶ συνηθίζει νὰ βαδίζει εἰς τὸ αὐθαίρετον, ὡς εἰς ὁδὸν φυσικὴν καὶ ὁμαλήν, οἱ δὲ Κυβερνώμενοι, λησμονοῦντες ὅτι εἶναι ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, μὴν ἔχοντες κανένα νὰ τοὺς ἐνθυμίξη τὰ ἀρχέτυπα δίκαιά των, ἀποκαθίστανται προϊόντος τοῦ χρόνου τόσοι εἰλωτες, ἔτοιμοι νὰ ἀφήσωσι τὸν αὐχένα, καὶ νὰ δέχωνται τὰς κακὰς καὶ παρανόμους πράξεις ὡς καλὰς καὶ νομίμους».

Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι ἀρκετὰ γιὰ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς ἐφημερίδος. Γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ὁμοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν αὐθαίρετη καὶ ἀπολυταρχικὴν διοίκησιν τοῦ καθιέρωσε ὁ Καποδίστριας, ὡς μόνον τρόπο σωστικὸν πίστευε ὁ Πολυζωίδης καὶ διεκήρυσσε σ' ὄλους τοὺς τόνους, ὅτι ἦταν ἡ Σύγκλησις Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ἡ ψήφισις Συντάγματος, ποὺ θὰ καθόριζε ἐπακριβῶς τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν Ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ πρῶτον φύλλον, ὡς προμετωπίδα τοῦ «Ἀπόλλωνος» ἔγραφε τὴν ρῆσιν τοῦ Πλουτάρχου. «Οὔτε ἐκ τοῦ Κόσμου τὸν ἥλιον, οὔτε ἐκ τῆς ὁμιλίας ἀρτέον τὴν πρρησίαν», ἀπὸ δὲ τὸ ἕκτον φύλλον καὶ ἐπόμενα ἔγραφε ὡς σύνθημα τὶς λέξεις: «Ἐκλογαὶ — Σύνταγμα».

Καὶ νὰ πῶς ὁ Πολυζωίδης ἐννοοῦσε τὸ Σύνταγμα. «Ἐν τούτοις προβάλλοντες Σύνταγμα δὲν ἐννοοῦμεν οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν χάρτην τινὰ ἐπιχορηγούμενον ὡς δῶρον ἐλέους ἢ ὡς παραχώρησιν χαριστικὴν, ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἐνὸς ἀνθρώπου ἀρέσκειαν. Τὰ νεώτερα τῆς Εὐρώπης συμβάντα ἐδειξαν ἄλλως πόσον ὀλίγον ζοῦν τοιοῦτοι ἐπιχορηγούμενοι χάρται, καὶ πόσον ὀλιγώτερον ἀναπαύουν τὰς χρεῖας καὶ τὴν Κυριαρχικὴν ἀξίωσιν τῶν Ἐθνῶν. Τούναντίον δὲ ἐννοοῦμεν χάρτην ἢ Σύνταγμα συμφωνημένον εἰς Ἐθνικὸν Συνέδριον, καὶ θεσπισμένον μὲ τὴν κοινὴν καὶ ἀπὸ πάσαν ἔνοπλον δύναμιν ἀνεπηρέαστον θέλησιν τῶν πάντη ἐλευθέρως ἐκλεγμένων ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτον Σύνταγμα ἀπαιτοῦν οἱ Ἕλληνες. (Λέγομεν ἐπίτηδες ἀπαιτοῦν, τούτέστιν ζητοῦν ὀπίσω κατ' ἀνάγκην πᾶν ἄτι θεμελιώδες καὶ καλὸν αἰ πρὸ τῆς ἐν Ἀργεὶ Συνελεύσεως ἐδῶκαν εἰς τὸ ἔθνος καὶ μετέπειτα κατεπατήθη). Τοιοῦτον προβάλλομεν

καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ἐφημερίδος μας, ὄργάνου πιστοῦ καὶ εὐκριν-
νοῦς τῆς ἐγκαρδίου εὐχῆς τῶν Ἑλλήνων».

Ἄλλὰ ὁ Καποδίστριας καὶ τῆ Σύγκληση τῆς Ἐθνοσυνελεύ-
σεως διαρκῶς ἀνέβαλε μὲ διάφορες προφάσεις, καὶ τὸ Σύνταγ-
μα ἀρνιώτανε, γιατί τὸ θεωροῦσε ὡς πολίτευμα τελείως ἀκα-
τάλληλο καὶ πρόωρο γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ λαό.

Βέβαια τὸ Σύνταγμα καὶ ἡ Σύγκληση Ἐθνικῆς Συνελεύ-
σεως δὲν ἦταν τὰ μοναδικὰ αἷτια τῆς δυσαρρεσκείας τῆς ἀντι-
πολιτεύσεως κατὰ τοῦ Κυβερνήτου. Ἡ ἀξίωση γιὰ Ἐθνοσυνέ-
λευση καὶ γιὰ Σύνταγμα, θὰ ἦταν τὸ μέσο γιὰ τὴν θεραπεία
τοῦ κακοῦ. Κυρίως μία σειρά μέτρων αὐθαιρέτων καὶ τελείως
ἀψυχολογήτων, ἦταν ἐκεῖνο, ποῦ ἐπέτεινε τὴ δυσφορία τοῦ
λαοῦ.

Ὁ συστηματικὸς παραγκωνισμὸς τῶν ἀγωνιστῶν. Ἡ ἐξαι-
ρητικὴ εὐνοία πρὸς τοὺς συγγενεῖς του. Ὁ διορισμὸς τῶν ἀδελ-
φῶν του, Αὐγουστίνου καὶ Βιάρου, σὲ θέσεις ἀπὸ τις ὁποῖες
ἔγιναν, ἰδίως ὁ Βιάρος, τυραννίσκοι τοῦ λαοῦ, γιατί πολλές
φορὲς προέβαιναν σ' ἐνέργειες παρὰ τὴ θέληση καὶ τις διατα-
γὲς τοῦ ἰδίου τοῦ Κυβερνήτη. Καὶ τέλος ἡ ἀπροκάλυπτη ἀνάμι-
ξη τῶν ἀντιπροσώπων τῶν προστατίδων δυνάμεων ὑπὲρ καὶ
κατὰ τοῦ Κυβερνήτη, ὅλα αὐτὰ ἔσπρωξαν τὰ πράγματα, καὶ
ἀνάγκασαν τὴν ἀντιπολίτευση, ποῦ οἱ ὀπαδοὶ τῆς διαρκῶς πλῆ-
θαιναν, νὰ δράση ἐνεργητικώτερα.

Ὅλες αὐτὲς τις αὐθαιρέσεις, δὲν ἔπαυε ὁ Πολυζωίδης νὰ
τις ἐλέγχη δριμύτατα. Καί, καθὼς ὁ «Ἀπόλλων» ἔγινε τὸ ἐπί-
σημο ὄργανο τῶν Συνταγματικῶν, ἀπὸ τις στήλες του παρήλα-
σαν, οἱ ἐπιφανέστεροι ἀπὸ τοὺς ἀντιπολιτευομένους, μὲ διάφο-
ρα ἄρθρα καὶ ἀνοικτὲς ἐπιστολές (1) πρὸς τὸν Κυβερνήτη, μὲ
ἀποκαλύψεις γιὰ τὰ διάφορα σκάνδαλα καὶ τις αὐθαιρέσεις
τοῦ ἰδίου καὶ τῶν Ὑπουργῶν του.

Τὰ ἄρθρα καὶ οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς τόσο εἶχαν ἐνοχλήσει τὸν
Καποδίστρια, ὥστε ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ ἐκλιπαρήσῃ ὁ ἴδιος
τὸν Πολυζωίδη, νὰ παύσῃ ἐπὶ τέλους τὴν ἐναντίον του πολεμι-
κὴ. Καὶ ὅταν εἶδε πῶς ἐκεῖνος μένει ἀμετάπειστος, ἔστειλε ἀν-

---

(1) Τέτοιες ἐπιστολὲς ἐδημοσίευσαν ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος στὸ
ὕπ' ἀριθ. 53 (σελ. 219) φύλλο τοῦ «Ἀπόλλωνος» στίς 6 Σεβρίου 1831
καὶ σ' ἄλλα φύλλα, καὶ ὁ Ἄνδρέας Ζαΐμης, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης
καθὼς καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι, ἐξέχωρα ἀπὸ τις διάφορες ἀναφορὲς τῶν
νησιῶν καὶ τῶν Κοινοτήτων, ποῦ διετύπωναν φρικτὰ παράπονα πάνου
σὲ ζωτικὰ ζητήματά των, κατὰ τῶν ὀργάνων τῆς Διοικήσεως.

θρώπους στην Ύδρα και στις Σπέτσες, για να μαζέψουν σαν αντιπρόσωποι της Κυβερνήσεως υπογραφές και να παρακαλέσουν τους νησιώτες να παύσουν να του δίνουν προστασία. Ἡ ἀναφορά όμως πού περιέφεραν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Καποδίστρια κατὰ τοῦ Πολυζωΐδη, ἔφερε τελειῶς ἀντίθετο ἀποτέλεσμα, γιατί οἱ νησιώτες δυσαρεστημένοι κατὰ τοῦ Κυβερνήτη, ὄχι μόνον ἔμειναν πιστοὶ στοὺς Συνταγματικούς, καὶ κωφοὶ στὶς παρακλήσεις του, ἀλλὰ ἀντίθετα ἔβαλαν φρουρὰ στὸ Τυπογραφεῖο του, γιὰ νὰ τὸ φυλάγουν νύχτα μέρα, ἀπὸ τὸ φόβο αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως τῶν Κυβερνητικῶν, πού ἦταν ὅπωςδὴποτε ἀποφασισμένοι νὰ ἐξοντώσουν καὶ νὰ δολοφονήσουν τὸν Πολυζωΐδη.

Ὡς τόσο, ὅσο αὔξανε ὁ κίνδυνος τῆς ζωῆς του, τόσο καὶ βιαίτερος γινόταν ὁ Πολυζωΐδης. Προπάντων κατηγοροῦσε τὸν Κυβερνήτη γιὰ τὸν ἀπέναντι τῆς κοινῆς γνώμης φόβο του, ὑπενθυμιζοντάς του συνεχῶς «ὅτι ὁ ἐλεύθερος τύπος εἶναι ἡ αἰωνία πέτρα τοῦ σκανδάλου διὰ τοὺς αὐθαιρέτους δεσπότες» (1).

Ὁ Καποδίστριας ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ὑδραίους, πού δὲν στάθηκαν μὲ τὸ μέρος του, ἀλλὰ μὲ τὸ μέρος τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀρνήθηκε νὰ παραδώσῃ σ' αὐτοὺς τὰ ναυτιλιακὰ τους ἔγγραφα. Σύγχρονα διέταξε καὶ τὸ Στόλο νὰ κτυπήσῃ τὴ Σῦρο, πού συνέπραττε καὶ αὐτὴ μὲ τοὺς Συνταγματικούς καὶ τοὺς Ὑδραίους. Τὸ γεγονός δμως αὐτὸ στάθηκε ἀφορμὴ νὰ ἐπιταχυνθῆ ἡ μοιραία

---

(1) Ὁ φόβος αὐτὸς τοῦ Καποδίστρια, γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου, ἔδωσε ἀφορμὴ καὶ στὸν ποιητὴ Ἀλέξανδρο Σοῦτσο, νὰ τὸν σατυρήσῃ μὲ τοὺς παρακάτω χαριτωμένους στίχους του, πού δημοσιεύθηκαν στὸ ὑπ' ἀριθ. 17 φύλ. τοῦ «Ἀπόλλωνα» τῆς 6 Μαΐου 1831.

Εἶν' ἐλεύθερος ὁ τύπος,
πῶς δὲν γράφεις; πῶς δὲν χαίρεις;
Εἶν' ἐλεύθερος ὁ τύπος,
φθάνει μόνον νὰ μᾶς φέρῃς,
πρόστιμον καθ' ἑβδομάδα
δραχμὰς μίᾳ χιλιάδα.

Εἶν' ἐλεύθερος ὁ τύπος,
φθάνει μόνον νὰ μὴ βλάψῃς,
τῆς Ἀρχῆς τοὺς ὑπαλλήλους
τοὺς κριτάς, τοὺς Ὑπουργούς μας,
καὶ τῶν Ὑπουργῶν τοὺς φίλους.
Εἶν' ἐλεύθερος ὁ τύπος,
φθάνει μόνον νὰ μὴ γράψῃς . . .

σύγκρουση τῶν δύο παρατάξεων πού κατέληξε στά ἐπεισόδια τοῦ Πόρου καί τήν ἀνατίναξη ἀπό τόν Μιαούλη δύο πολεμικῶν. Γιατί οἱ Ὑδραῖοι, μόλις ἔμαθαν τά σχέδια τοῦ Κυβερνήτη, διέταξαν τὸ Μιαούλη νά πάρη τά κατάλληλα μέτρα καί νά ἀντισταθῆ κατὰ τοῦ Κυβερνητικοῦ Στόλου.

Ὁ Μιαούλης τότε μὲ διακόσιους ναῦτες πλέει γρήγορα στὸν Πόρο, κυριεύει τὸ Ναύσταθμο μὲ δλόκληρο τὸν στόλο πού βρισκόταν ἀκόμα μέσα καί ὑψώνει τὴ σημαία του στὴν Φρεγάτα «Ἑλλάς».

Τὸν Κυβερνητικὸ στόλο τὸν κυβερνοῦσε ὁ ἄλλος ἔνδοξος ναύαρχος, ὁ Κανάρης. Γιὰ ν' ἀποφύγη τὴν ἀδελφικὴ αἱματοχυσία ἐπέισθη ν' ἀποσυρθῆ, καί ἔτσι χάρις στὴν σωφροσύνη του περιωρίσθηκε τὸ κακό.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Μιαούλης ἐτοιμαζόταν νά ὀδηγήσῃ δλόκληρο τὸν Κυβερνητικὸ στόλο στὴν Ὑδρα, καταπλέει ἐναντίον του (1 Αὐγούστου 1831), ὁ Ρώσος Ναύαρχος καί φίλος τοῦ Κυβερνήτη, Ρίκορντ. Ἔτσι ὁ Μιαούλης πρὸ τοῦ κινδύνου νά συλληφθῆ ἀπὸ τὸν ξένο αὐτὸ προστάτῃ τοῦ Καποδίστρια, ἀνατινάσσει στὸν ἀέρα τὴν φρεγάτα «Ἑλλάδα» καί τὴν κορβέτα «Ὑδρα» καί αὔζεται στὴν Ὑδρα μὲ μιὰ μονάχα βάρκα, περνώντας κάτω ἀπὸ τὴ βροχὴ τῶν Ρωσικῶν σφαιρῶν.

Τά τραγικὰ αὐτὰ γεγονότα ἔκαμαν γιὰ μιὰ στιγμή τὸν Κυβερνήτη νά συνέλθῃ καί νά μετανοήσῃ. Καί τὴν ἐπομένη τῆς καταστροφῆς τοῦ Πόρου ἐξέδωκε τὸ πολυπόθητο διάταγμα, μὲ τὸ ὁποῖο συγκαλοῦσε Ἐθνικὴ Συνέλευση, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νά καθορισθῆ τὸ πολίτευμα, μὲ τὸ ὁποῖο θά ἔπρεπε νά κυβερνηθῆ στὸ ἐξῆς ἡ χώρα. Ἀλλά, ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἤθελε νά κατευνάσῃ τὰ πράγματα καί ἐπέβαλε στὸν Ὑπουργὸ τῆς Δικαιοσύνης Σιτσιλιάνη νά ζητήσῃ, τάχα ἀπὸ δική του θέληση, ὑπὲρ τοῦ Μιαούλη καί τῶν ὁπαδῶν του ἐπιείκεια, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά παρέπεμπε ὅλους αὐτοὺς πού ἀποτελοῦσαν τὴ Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ, δηλαδὴ τὸν Κουντουριώτη, τὸν Μιαούλη, τὸν Σαχίνη, τὸν Μαυροκορδάτο, τὸν Πολυζωίδη, καί τοὺς ἄλλους, σὲ δίκη. Ἔτσι ἡ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ διαρκῶς μεγάλωνε, ὡς πού τέλος στίς 27 Σεβρίου τοῦ 1831, μπροστὰ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος, καί τὴν ὥρα πού ἔμπαινε μέσα νά ἐκκλησιασθῆ, ὁ Κυβερνήτης πέφτει θύμα δολοφονικῆς ἐπιθέσεως τῶν Μαυρομιχαλέων, τῶν ἀρχόντων τῆς Μάνης, πού τὸν μισοῦσαν θανάσιμα καί γιὰ τὴ γενικὴ κακοδαιμονία

καὶ κακοδιοίκηση, ἀλλὰ ἰδιαίτερα ἀπὸ προσωπικὲς ἀντιζηλίεις καὶ διαφορὲς.

Ὁ Πολυζωίδης κρίνοντας σάν ἄνθρωπος τὴν δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη καταδικάζει τὴν πράξη. Σάν πράξη ὅμως πολιτικῆς σημασίας τὴ βρίσκει φυσική. «Ὡς ἄνθρωποι, ἔγραφε εἰς τὸν «Ἀπόλλωνα», πενθοῦμεν μόνον καὶ θρηνοῦμεν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καταστροφῇ. Ὡς πολῖται ὅμως σκεπτόμεθα ἄλλως». «Διότι, ἔγραφε ἐν συνεχείᾳ στὸ ἐπόμενο ὑπ' ἀριθ. 60 φύλλο τῆς 7 Ὀκτωβρίου 1831 τοῦ «Ἀπόλλωνος», ποτὲ ἡ βία καὶ ὁ δόλος, στυγεραὶ τῆς ἀνθρωπότητος μάστιγες, δὲν ἐδείχθησαν εἰς τοιοῦτον ἐπιτάσεως βαθμόν, καθὼς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐποχὴν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ταιλαιώρου Ἑλλάδος... Εἰς τοιαύτην ἦσαν τὰ πράγματα οἰκτρὰν κατάστασιν, τοιοῦτος τῶν πολιτικῶν σχέσεων ὁ συμφυρμὸς καὶ τόσον τῆς ὑπερισχύσεως τοῦ αὐθαιρέτου συστήματος ὁ κίνδυνος, ὅταν μία στιβαρὰ χεὶρ, ἀποθεῖαν τινὰ δύναμιν βέβαια ὀδηγουμένη ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἤλθε νὰ στήσῃ παραχρήμα τὸν χεῖμαρρον ὄλων τῶν δεινῶν καὶ νὰ διαλύσῃ τὸ χάος τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀντιφατικῶν κινήσεων. Ἡ ὑψηλὴ ἀπόφασις ἐγένετο, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ὁ Τυραννος ἐξέλιπε, καὶ οὕτως ἡ πηγὴ ὄθεν ὄλαι αἱ συμφοραὶ προήρχοντο, ἐστέρησε μονομιᾶς, ἡ δὲ Ἑλλάς ἐλευθέρα σήμερον, προσκαλεῖται νὰ ἀναλάβῃ τὸ πρῶτον λαμπρὸν ἔνδυμά της, τὴν θέσιν τῆς ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ πόθος τῶν τέκνων τῆς καὶ τῶν ἔθνων αἱ εὐχαὶ τὴν ἔχουν ἀνέκαθεν προωρισμένην».

Καὶ δικαιολογώντας τὴν πολεμικὴν του μὲ κάποιον τρόπο κατὰ τοῦ Κυβερνήτη, ὁ Πολυζωίδης συνεχίζει :

«Εἴπομεν ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τῆς παρούσης ἐφημερίδος ἦτο ἡ ἐκπόμπευσις τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ Καποδιστριακοῦ συστήματος. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἐπληρώθη. Οὐδὲ κανεὶς πλέον καὶ σήμερον ἀμφιβάλλει, ἀφοῦ ἀνέγνωσε τὰ παρ' ἡμῶν εἰς τοσοῦτον ἀριθμὸν σειρὰν ἐκτιθέμενα πράγματα, ἀπὸ χιλίων καὶ μυρίων στόματα ὁμολογούμενα, ὅτι ὀδηγὸν ἄλλον δὲν εἶχαμεν εἰς ταῦτα, παρὰ τὴν ἀλήθειαν, μόνην τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰς κανὲν ἄλλο τέλος δὲν ἀπεβλέψαμεν, εἰμὴ κτυπῶντες τοῦ Τυράνου καὶ τῶν ὀπαδῶν του τὰς πράξεις, ν' ἀπαλλάξωμεν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν τυραννίαν καὶ νὰ προετοιμάσωμεν τὴν ὁδὸν τῆς μελλούσης εὐδαιμονίας, εἰς τὰς ἀκλονήτους τῆς συνταγματικότητος βάσεις».

Ἄφοῦ λοιπὸν ἐκπληρώθηκε ὁ σκοπὸς, ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Ἀπόλλωνος», δὲν εἶχε κανένα λόγο, γιατί ὁ

Πολυζωίδης δὲν ἦταν ἐπαγγελματίας δημοσιογράφος. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 67 φύλλο τοῦ «Ἀπόλλωνος», ἦταν τὸ τελευταῖο, γιατί σ' αὐτὸ ἀνήγγειλε πὼς δὲν ἔμελλε πιά νὰ σενεχίσῃ τὴν ἔκδοσή του.

Δὲν θὰ ἐπιχειρήσω ἐδῶ νὰ διατυπώσω κρίσεις γιὰ τὴν στάση τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐναντίον τοῦ Κυβερνήτη. Τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σιγὰ σιγὰ, καὶ σήμερα ἀκόμα τὰ ξεκαθαρίζει ἡ ἱστορία μὲ τὸ φακὸ τῆς ἀντικειμενικότητος. Φαίνεται δμως πὼς τὸ συμπέρασμα ἐπάνω σ' ὠρισμένα σημεῖα τῆς πολιτείας του, εἶναι μᾶλλον καταδικαστικὸ γιὰ τὸν Κυβερνήτη καὶ μόνο ὁ βίαιος θάνατός του, συγκαλύπτει ἐξιλεωτικὰ πολλὰ σημεῖα τῆς τότε πολιτείας του, πού κατὰ τὰ ἄλλα στάθηκε σωστικὴ γιὰ τὸ ἀρτιγέννητο τότε Ἑλληνικὸ Κράτος.

Ὅσο γιὰ τὸν Πολυζωίδη, αὐτὸς ἀντιπολιτεύθηκε μὲ πείσμα τὸ Καποδίστρια, ὄχι γιατί ἦταν φίλος καὶ ὀπαδὸς τοῦ Μαυροκορδάτου, ἢ γιατί προσδοκοῦσε ἀτομικὰ ὠφέλη. Ὁ ἔρωτάς του γιὰ τίς συνταγματικὰς τοῦ λαοῦ ἐλευθερίες ἦταν τὸ ἀποκλειστικὸ καὶ μοναδικὸ κίνητρο σ' ὄλη τὴν γραμμὴ τῆς πολεμικῆς του, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος διακηρύττει ἀπὸ τὸ πρῶτο ὡς τὸ τελευταῖο φύλλο τῆς ἐφημερίδας του. «Αἴσθημα ἀγνὸν τοῦ πατριωτισμοῦ, πόθος διάπυρος τὸ νὰ ἴδωμεν τὸ Ἔθνος μας ἀπληλαγμένον τῶν δεινῶν του, ἰδοὺ τὰ ἀληθῆ ἐλατήρια, τὰ ὅποια ἐκίνουν καὶ διηύθυνον ἀδιακόπως τὸν κάλαμόν μας· ἀκλόνητοι δὲ εἰς τὰς ἀρχάς μας, τὰς ὁποίας ἐλάβομεν τὴν τύχην νὰ μορφώσωμεν διὰ τῆς ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τοὺς Ἑλληνας Συγγραφεῖς ἐγκύψεως μας, καὶ διὰ τῆς ἐξαετοῦς εἰς τὰ λαμπρότερα τῆς φωτισμένης Εὐρώπης Πανεπιστήμια πρωίμου διατριβῆς μας, δὲν ὑποφέρομεν ποτὲ νὰ ἐπηρεασθῶμεν ἀπὸ κανένα, οὔτε νὰ χαρισθῶμεν εἰς κανένα. Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν φρονημάτων, τοῦ χαρακτῆρος ἢ σταθερότης, ἦτο, καὶ θέλει εἶναι ἐν ὄσφ ζῶμεν ὁ τελικὸς ὄρος, τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐθνικῆς διαγωγῆς μας». (1) Καὶ ἦταν ἀπόλυτα συνεπῆς πρὸς τίς πε-

(1) Ὁ Τερτσέτης πού τὸν γνώρισε καὶ τὸν ἔζησε ἀπὸ κοντά, γράφει στὸ λόγος του τῆς 25 Μαρτίου τοῦ 1874 πού ἀφιέρωσε στὴ μνήμη τοῦ Πολυζωίδη. «Δὲν ἀποφεύγω νὰ ὁμολογήσω, κύριοι, ἀκροαταί, ὅτι καὶ εἰς τὸν μακαρίτην Πολυζωίδην ἔρχεται εὐθύνη τῶν λυπηρῶν συμβάντων, τὸν συντάκτην τοῦ «Ἀπόλλωνος». Ἀλλὰ τοῦ εἶναι εὐγλωττὴ ἀπολογία ἡ εὐλικρίνειά του, τὸ ἀθῶον τῆς προαιρέσεώς του. Ὅχι δὲν μετεχειρίσθη ὁ Πολυζωίδης τὰ πολύτιμα λόγια Συνέλευσις καὶ Σύνταγμα ὡς μηχανὴν πολέμου, διὰ νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ ἔπειτα ὡς ἀχρηστὴ πανοπλία εἰς σκοτεινὸ ὑπόγειο...». Ὁ δὲ Γ. Βαλέτας πού ἐπιμελήθηκε

ποιθήσεις του και ειλικρινής πρὸς τὸν ἑαυτό του, μὴ μπορώντας ν' ἀνεχθῆ μεθόδους διοικήσεως, πού εἶχαν μεταφερθῆ ἀπ' τὴν ἀπολυταρχικὴ ρωσικὴ αὐτλή, αὐτὸς πού ὡς τὸ κόκκαλο ἦταν ποτισμένος μὲ τὰ πρόσφατα τότε, διζάγματα τῶν κοινωνικῶν καὶ διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων, πού ἔγιναν στὶς χώρες τῆς Δύσεως καὶ πού ἀπετύπωσε στὶς διακηρύξεις καὶ στὰ ψηφίσματα τῶν Συνελεύσεων, καὶ στὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ Σύνταγμα τῶν ὀποίων ἦταν ὁ κυριώτερος πρωτεργάτης καὶ συντάκτης. Γιὰ τὸν Πολυζωίδη εἶχαν γίνει βίωμα οἱ πεποιθήσεις του γιὰ τὴ Συνταγματικὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας. Κι' ἀκριβῶς γιὰ τοῦτο, μὲ ὄση ὀρμὴ καὶ θάρρος ἀντιπολιτεύθηκε τὸν Καποδίστρια, μὲ τόση ἐπιμονὴ καὶ τόλμη ὑπεστήριξε τίς ἰδέες του αὐτὲς στὴν Δ' Ἐθνοσυνέλευση πού συνηλθε στὴν Πρόνοια τοῦ Ναυπλίου, καὶ πού ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ στοὺς δικούς του ἀγῶνες. Ὡς πληρεξούσιος στὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Προνοίας, ἀναδειχθῆκε ἕνας ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς ρήτορας, καθὼς προσμαρτυρεῖ καὶ ὁ Λουδοβίκος Ρὸς εἰς τὰ περιηγητικὰ του. Περιγράφοντας ὁ φιλέλληνας αὐτὸς τὰς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν Δ' Ἐθνοσυνέλευση αὐτὴ, λέγει ἀνάμεσα στ' ἄλλα. «Ἐκεῖ εἶδον τότε συνηγμένους πολλοὺς ὀνομαστοὺς ἐκ τῶν τότε δημοσίων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος. Τὸν Μαυροκορδάτὸν ὡς ἀντιπρόεδρον, τὸν Τρικουπὴν, τὸν Ζωγράφον, τὸν Ρίζον ὡς Ὑπουργούς, τὸν Ζαῖμην, τὸν Πολυζωίδην, τὸν Δεληγιάννην κ.λ.π.». Εἰδικὰ γιὰ τὸν Μαυροκορδάτο καὶ τὸν Πολυζωίδη, ὁ Ρὸς συνεχίζοντας λέγει χαρακτηριστικὰ ὅτι: «οἱ δύο αὐτοὶ πολιτικοὶ ἄνδρες ὀλιγώτερον ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διαμάχην τῶν συζητήσεων καὶ περισσότερον ὀμίλουν διὰ νὰ πληροφορήσουν τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν περὶ τοῦτου ἢ ἐκείνου τοῦ ζητήματος» (1).

τῶν ΑΠΑΝΤΩΝ τοῦ Γ. Τερτσέτη, σχολιάζοντας τὸν λόγο του αὐτὸ σὲ ὀποσημείωσι γράφει: Ὁ Πολυζωίδης μιὰ πνευματικὴ φωτισμένη μορφή τοῦ Ἀγῶνα, ξαναζωντανεύεται σ' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ παράλληλα μᾶς παρέχεται ὀλο τὸ χρονικὸ τῆς Δίκης Κυλοκοτρωνῆ ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Τερτσέτη. Ὁ ἀντικαποδιστριακὸς ἀγῶνας τοῦ Πολυζωίδη, ὀσο κι' ἂν κρίνεται μονόπλευρα ἀπ' τὸν Τερτσέτη, εἶναι ἱστορικὰ δικαιωμένος. Ὁ «Ἀπόλλων» τοῦ Πολυζωίδη μὲ τὰ φλογερὰ δημοκρατικὰ ἄρθρα του εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ Προδομένου Ἀγῶνα πού ζητοῦσε ἀποκατάσταση. Πολλὰ χρωστοῦν στὸν Πολυζωίδη οἱ δημοκρατικοὶ μᾶς θεσμοί. Γ. Τερτσέτη. «ΑΠΑΝΤΑ» σελ. 303, ἔκδοσις «Πηγῆς». Ἐπιμέλεια Γ. Βαλέττα, Ἀθῆναι 1953.

(1) Ν. Βέη. Ἑλληνικαὶ εἰκόνες ἐκ τῶν ὀδοιπορικῶν τοῦ Λουδοβίκου Ρὸς. Φιλολογικὸς Νέος Κόσμος. Τόμος 5ος Ἰουλίου 1935 σελ. 12.

Τὴ προσήλωσιν εἰς τὰς ἰδέας τοῦ ὁ Πολυζωίδης τὴν ἔδειξε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ πρώτου βασιλέως. Ὅταν ἦρθε τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὁθωνοῦ ἀντὶ τοῦ Λεοπόλδου ποῦ εἶχε παραιτηθῆ, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Συνταγματικοὺς καὶ φιλελευθέρους ἔγιναν Μοναρχικοὶ καὶ ἐπέδωξαν τὴν ὀπισθόροτον διάλυσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Αὐτὸς ὁμοίως μόνος μὲ ἐλάχιστους φίλους τῆς Ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, ἀντιστάθηκε θαραλέα καὶ μὲ φωνὴν ἔντονην καὶ χειμαρρῶδη ἀντέκρουσε τὰ σχέδια τοῦς. Ἀλλὰ ἡ φωνὴ τοῦ ἀκούσθηκε εἰς τὸ κενόν. Ὁ φρούραρχος τοῦ Ἄργους Ζέρβας, ἀνήκοντας εἰς τὴν ἀντίθετον μερίδα καὶ κατόπισθιν διαταγῆς τῶν Μοναρχικῶν, ἐπιτίθεται μὲ ἐνόπλιους κατὰ τῆς Συνελεύσεως κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς, τῆς 26 Αὐγούστου τοῦ 1832, τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποῦ ἀγόρευε ἐκεῖνος καὶ τὴν διαλύει μὲ τὴν βίαν. Ὁ Ζέρβας εἶχε λάβει μάλιστα καὶ τὴν ἐντολὴν νὰ σκοτώσῃ 14 ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἀντιπάλους τῶν Μοναρχικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν Πολυζωίδην καὶ τὸν ἐννενηκοντούτη Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως, τὸν Νοταρᾶ. Εὐτυχῶς, ἀνάμεσα στοὺς στρατιῶτες ποῦ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Συνελεύσεως ἦσαν καὶ πολλοὶ Μακεδόνες, ποῦ ὄχι μόνον τὸν συμπατριώτη τοῦς τὸν Πολυζωίδην δὲν θέλησαν νὰ κακοποιήσουν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἄλλους μὲ τὴν μεσολάβησίν του ἄφησαν ἀνενόχλητους (!).

Καὶ ἐρχόμεστε τώρα εἰς τὰ χρόνια τῆς Ἀντιβασιλείας.

Μόλον ποῦ ὁ Πολυζωίδης, ἀπὸ ζητήματα ἀρχῆς ἀντιστάθηκε εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Δ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς Προνοίας, καὶ εἰς τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ὁθωνοῦ χωρὶς τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος, ἡ ἀντιβασιλεία ἐκτιμώντας τὴν νομικὴν τοῦ κἀτάρτισιν, τὴν μόρφωσίν του καὶ τὸ ἦθος του, τὸν διώρισεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου τοῦ Πρωτοδικείου Ναυπλίου. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει καὶ ἡ δράσιν του καὶ ἡ φήμιν του ὡς Δικαστοῦ.

Ὁ Βρεττός εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας (!) χαρακτηρίζει τὸν Πολυζωίδην ὡς «σπουδαρχοῦντα». Θεωρεῖ τις

(!) Δ. Μανασιάδου. Στὸν Πρόλογον τῶν «Νεοελληνικῶν» τοῦ Πολυζωίδου. Ἀθήναι 1874.

(!) Σελ. 332 Ἀθήναι 1854. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀνδρέαν Παπαδόπουλον Βρεττό ποῦ ἦταν φανατικώτατος φίλος τοῦ Καποδίστρια. Αὐτὸς παραστάθηκε εἰς τὸ κάψιμον τοῦ βιβλίου τοῦ Κοραΐ ποῦ κληγξεν δριμύτατα τὸν Κυβερνήτην καὶ ποῦ μόλις τὸ βιβλίον κήκε, ἐσκόρπισεν εἰς τὴν στάχτην εἰς τὸν ἀέρα ἐκφέροντας κατὰ τοῦ Κοραΐ κἀτάρεις καὶ βαρειὰς βλασφημίας, (βλέπε Δ. Γατοπούλου, Ὁ Καποδίστριας, Ἀθήναι 1932 σελ. 213).

θέσεις που δόθηκαν σ' αυτόν κατά την αντιβασιλεία, ως άμοιβή τάχα για τους άγώνες του κατά του Καποδίστρια. "Όμως η κρίση αυτή άδικη τόσο για τον κριτή, όσο και για τον Πολυζωΐδη, είναι τελείως άψυχολόγητη (1). Γιατί από τους διανοουμένους της εποχής εκείνης δέν ήταν μονάχα ο Πολυζωΐδης, που με τον «'Απόλλωνα» του ήλεγξε δριμύτατα τον Καποδίστρια.

Ο 'Αλέξανδρος Σούτσος, ένας από τους καθιερωμένους ποιητάς της εποχής εκείνης, με τά σατυρικά του ποιήματα, που άπληστα διαβάζονταν από τό κοινόν και έπιδροΐσε στην κρίση του, ένοχλοΐσε σοβαρά τον Κυβερνήτη. Το ίδιο και ο άδελφός του ο Παναγιώτης Σούτσος, με τά άρθρα του και τις προς τον Καποδίστρια έπίστολές που δημοσιεύονταν στον «'Απόλλωνα». Το ίδιο ο πολΐς Θεόκλητος Φαρμακίδης.

'Από όλους όμως ο πιο σφοδρός έπικριτής της πολιτικής του Καποδίστρια στάθηκε ο σοφός Χιώτης, ο 'Αδαμάντιος Κοραΐς, που συνδεόταν με τον Καποδίστρια με ιδιαίτερη φιλία στο Παρίσι, και που τον θεωροΐσε έως τότε «Καύχημα της 'Ελλάδος». Ο Καποδίστριας πραγματικά σαν 'Υπουργός των 'Εξωτερικών του Τσάρου, είχε να έπιδείξη πολλές διπλωματικές έπιτυχίες, και στα πολιτικά ζητήματα του 'Εθνους. 'Αλλά καθώς ήταν «Ρωσομαθημένος» όταν ήλθε στην 'Ελλάδα, κυνήγησε κάθε 'Αγγλόφιλο και Γαλλόφιλο, έξώρισε πολλούς άρχοντας και πολίτες, έβαλε λογοκρισία, κι' έτσι έδημιούργησε την έντύπωση ότι αντί «να κυβερνάη, τυραννάει τους 'Ελληνες». Φθάνοντας τά νέα στο Παρίσι, έβαλαν και τον Κοραΐ σέ δοκιμασία και έτσι άρχισε κι' αυτού η μεταστροφή των αισθημάτων από τον δεύτερο χρόνο, της διακυβερνήσεώς του. "Ηθελε κι' αυτός τον Κυβερνήτη πιο δημοκρατικό, πιο συνταγματικό. Είπώθηκε πως ο Κοραΐς στάθηκε θυμα της σφοδράς αντιπολιτευτικής προπαγάνδας, που έφθανε ως τό Παρίσι έξογκωμένη. Αυτό όμως δέν στέκει ούτε στα πράγματα ούτε στη λογική. "Όπως ο Πολυζωΐδης έτσι και ο Κοραΐς, ζώντας μάλιστα αυτός στην καρδιά της Γαλλικής Δημοκρατίας, ξεκινούσε από την αντίληψη που τόσες φορές έξεδήλωσε, λέγοντας πως «από κανένα. οΐδ' οΐτόν τον Σωκράτην δέν ύποφέρω να κυβερνάται η 'Ελλάς, πλην από μόνους τους νόμους κοινοβουλευτικού Συνεδρίου, με πρόεδρον έτήσιον η διετή».

(1) Γατοπούλου. Καποδίστριας. 'Αθήναι 1932 σελ. 208-210. Ν. Βέν. Είσαγωγή στις 'Εκλεκτές σελίδες 'Αδ. Κοραΐ, έπιμελεία Μιχ. Οικονόμου σελ. 57-61. 'Αθήναι 1952.

Ἐκτός ἀπὸ τ' ἄλλα ὁ Κοραῆς γιὰ τὴν ἐπίκρισή του κατὰ τοῦ Καποδίστρια χρησιμοποίησε φυλλάδια⁽¹⁾ στὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσε διαλόγους φανταστικῶν προσώπων. Ἔτσι π. χ. στὸν πρῶτο διάλογο ἐμφανίζει νὰ συνομιλοῦν τὸν Λαοσθένη καὶ τὸν Χαρίλαο, καὶ στὸν δεύτερο τὸν Πασίχαρη καὶ τὸν Δημοχάρη. Μὲ τὰ φυλλάδιά του αὐτά, ὁ Κοραῆς παρίστανε στὸ ἐξωτερικὸ τὸν Καποδίστρια περιστοιχούμενο ἀπὸ ψωμοκόλακες, συκοφάντες, ὠτακουστές, ἐπιστολοανοίκτας καὶ τυραννίσκους. Γιὰ τοὺς δύο ἀδελφούς του, τὸν Βιάρο καὶ τὸν Αὐγουστῖνο ἔγραφε ὅτι « ἡ ἑπτανησιοβενετικὴ ψώρα, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνη τῆς Φαναριώτικης λέπρας ». Γιὰ τὸν Βιάρο ἔγραφε ὅτι τρέφει 30 ἄτια, ἐνῶ οὔτε γάϊδαρο δὲν εἶχε κοβαλλικεύσει πρότερον » καὶ γιὰ τὸν Αὐγουστῖνο, πὼς δὲν εἶχε καμμίαν ἀπόλυτα ἀξίαν. Γι' αὐτὸ τὸν ἐχαρακτήριζε « νεκροφάπτην τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας » καὶ συνιστοῦσε τὴν ἐκδίωξή του καὶ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὄλων ἐκείνων πού ἔφερε μαζί τους στὸ Ναύπλιο ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, προσθέτοντας ὅτι « μόνος ὁ Γενατᾶς⁽²⁾ ἔφερε μίαν καραβιὰν Ἑπτανησιωτῶν καὶ ἐτοιμάζονται ἄλλοι 300 μόνο ἀπ' τοὺς Κορφοὺς ». Καὶ καταλήγει κάποιο ἀπὸ τὰ φυλλάδιά του ὅτι ἐνῶ ἄλλοτε, ἐθεωροῦσε τὸν Καποδίστρια Τιμολέοντα, αὐτὸς ἐξελίχθηκε σὲ καθαρὸςίμο Ρωσολέοντα.

⁽¹⁾ Στὰ φυλλάδια αὐτά ὁ Κοραῆς χρησιμοποίησε τὸ ψευδώνυμο Πανταζίδης. Ἔτσι στὰ 1830 μὲ τὸ ψευδώνυμο αὐτὸ ἐδημοσίευσε τὸ διαλογικὸ φυλλάδιο : « Τί συμφέρει εἰς τὴν ἐλευθερωμένην ἀπὸ Τούρκους Ἑλλάδα νὰ πράξη εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, διὰ νὰ μὴ δουλωθῆ εἰς χριστιανούς Τουρκίζοντας. Διάλογος δύο Γραικῶν. Ἐν Παρισίοις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Ἐβεράρτου 1830 ». Ὁ Καποδίστριας διέταξε τὴν κατάσχεσι τοῦ βιβλίου, πού μ' ὄλα ταῦτα ἀνατυπώθηκε στὸ Ναύπλιο, γιὰτὶ βρῆκε πολλοὺς καὶ πρόθυμους ἀναγνώστες καὶ φανάτισε περισσότερο, τοὺς ἀντικυβερνητικούς. Καὶ στὰ 1831 μὲ τὸ ἴδιο ψευδώνυμο Γ. Πανταζίδης δημοσίευσε τὸν « Δεύτερο διάλογο δύο Γραικῶν ».

⁽²⁾ Ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς, ἦταν γόνος εὐγενοῦς οἰκογενείας ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά. Ἐσπούδασε τὰ νομικὰ στὴν Ἰταλία καὶ ἀσκοῦσε τὴν δικηγορίαν μὲ ἐπιτυχίαν στὴν Κέρκυρα. Συνδεόταν μὲ τὸν Καποδίστρια μὲ οἰκογενειακὴ φιλίαν, γιὰ αὐτὸ καὶ μετεκλήθη μαζί μὲ τὸν Βιάρο, καὶ τοῦ ἀνετέθησαν τὰ καθήκοντα τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης. Ὑπεύθυνος σύμβουλος τοῦ Καποδίστρια εἰς τὸν Τομέαν τῆς Δικαιοσύνης, δικαίως θεωρήθηκε καὶ αὐτὸς ἕνας ἀπὸ ἐκείνους πού θεμελίωσαν τὴν Ἑλληνικὴν Δικαιοσύνην, στὰ χαώδη ἐκεῖνα πρῶτα μεταεπαναστατικὰ χρόνια τοῦ Κράτους. Τάσου Γρίτσοπούλου, Περί ὄρκου. Γνωμάτευσις Ἰωάν. Γενατᾶ. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ « Ἀρχείου Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κοινωνικοῦ Δικαίου ». Τόμος Ζ. Τεύχος 2ον 1952. σελ. 11.

Στόν τελευταίον του ἀντικαποδιστριακὸν διάλογο, ποῦ τυπώ-
νόταν λίγο πρὶν ἀπ' τῆς δολοφονίας τοῦ Κυβερνήτη, καὶ ποῦ μετὰ
τῆς δολοφονίας ἐνισχύθηκε μὲ πρόλογο, ὁ Κοραΐης ἔγραφε: « Ὁ
ἀδίκως τολμηθεὶς κατὰ τοῦ Κυβερνήτου φόνος τὸν ἐλύτρωσεν,
ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ἐπιβάλη μετ' ὀλίγον ἢ Ἑλλάς εἰς
τὸν παραβάτην τῶν Ἑλληνικῶν νόμων δικαιότεραν καὶ πολὺ
φρικτοτέραν τοῦ θανάτου ποινὴν, τὴν ἀτιμον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα
ἔξωσιν αὐτοῦ ».

Οἱ ἀγῶνες λοιπὸν τοῦ Πολυζωΐδη ἦταν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι
τέλους τελείως ἀνιδιοτελεῖς. Ἄν ὁ Πολυζωΐδης ἦτο « σπουδαρ-
χῶν » καὶ συμφεροντολόγος θὰ ἐδέχετο ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Κυ-
βερνήτη ἀκόμα εἴτε τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς πω-
λήσεως τῶν Τουρκικῶν κτημάτων, εἴτε τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου
τοῦ Πρωτοδικείου Σύρου καὶ Μυκόνου. Ἄλλὰ ὁ διορισμὸς του
ἔγινε μόνον χάριν τῶν προσόντων του καὶ ὄχι γιὰ ἄλλη αἰτία.
Ἄλλωστε ἡ καθόλου πολιτεία τοῦ σ' ὄλες τίς θέσεις τῆς διοι-
κητικῆς καὶ Δικαστικῆς Ἱεραρχίας, ποῦ κατεῖχε στὸ διάστημα
τῆς ζωῆς του, ἀπέδειξε πῶς ὁ Πολυζωΐδης δὲν ἐγνώρισε ἄλλο
φίλο, παρὰ μονάχα τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ Δίκαιο, γιὰ τὸ ὁποῖο
ἀγωνίσθηκε σ' ὅλη τὴν ζωὴν του, μὲ πάθος, μὲ μανία μπορεῖ νὰ
πῆ κανεὶς.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος γιὰ τὸ Δίκαιο καὶ τὴν ἀλήθεια, ἀξίζει
νὰ μεταφέρω ἀπόσπασμα τοῦ λόγου, ποῦ ἐξεφώνησε στὸ Ναύ-
πλιο κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν Συνεδριάσεων τοῦ ὑπὸ τὴν Προε-
δρεία του Δικαστηρίου, γιὰτὶ εἶναι πραγματικὰ ἀξιωμακρόνυτος
γιὰ τίς καθορισμένους ἀντιλήψεις του σχετικὰ μὲ τὴν ἀποστολὴν
τοῦ Δικαστικοῦ λειτουργήματος. Ὑστερα, ὁ λόγος του αὐτὸς
εἶναι ἀληθινὰ προφητικὸς, γιὰτὶ μοιάζει σὰν ἀπάντησις ἀπὸ
πρὶν, στὴν κατοπινὴν δικαστικὴν περιπέτειαν ποῦ δοκίμασε κατὰ
τὴν Δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη.

« Τῆς ἐνεργείας τῆς Δικαστικῆς οἱ ὄροι, ἔλεγε στὸν ἐναρ-
κτῆριό του ἐκεῖνο λόγο, ἐμπεριλαμβάνονται εἰς αὐτοὺς τού-
τους τοὺς νόμους. Αὐτοὶ καὶ μόνοι ἀποτελοῦσι τὴν στάθμην
τῆς διαγωγῆς των. Οὐδὲ συγχωρεῖτε ποσῶς εἰς τὸν ἡγεμόνα ἢ
εἰς τινὰ τῶν Ὑπουργῶν ἢ εἰς ἄλλον οἰανδήποτε τῶν δημοσίων
ἀρχῶν, νὰ φέρῃ τὸ ἐλάχιστον ἐμπόδιον, τὴν ἐλάχιστην παρενό-
χλησιν εἰς τὴν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς νομοθεσίας κινουμένην ἐνερ-
γείαν τῆς. Τοῦτο ὑπαγορεύει τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας καὶ ἡ
ιερότης τοῦ δικαίου. Ἐπειδὴ ἄλλως τε καὶ τοῦ συνετωτάτου
καὶ τοῦ ἀκεραιοτάτου Δικαστοῦ ὄντος ἀνθρώπου, ἡμποροῦν ἐν

νεύμα, μία προτροπή ή απειλή πολλάκις νά μεταβάλλωσι ή νά ταράξωσι τήν κρίσιν του και νά τόν ἀναδείξουν παραβάτην τῶν ἱερῶν χρεῶν του, ἐμπαίκτην τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων, ὄργανον τῆς αὐθαιρεσίας. Ταῦτα εἶναι ἱκανά ν' ἀποκαλύψωσι τὸ τῆς δικαιοσύνης και τῆς διαχειρήσεως αὐτῆς φρόνημά μου ὅπερ εἶναι και φρόνημα και τοῦ ὄλου Δικαστηρίου... Παρῆλθον ἤδη αἱ ἡμέραι τοῦ κλαυθοῦ. Τά τέρατα τῆς αὐθαιρεσίας, τῆς ἀναρχίας και τῆς βίας ἐξέλιπον διὰ παντός ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὸ ἔδαφος... Ἡ ἡμέρα τῆς δικαιοσύνης τὴν ὁποίαν ματαίως ὁ Ἑλλην τοσάκις ἐπεκαλέσθη, τέλος πάντων ἐπέλαμψε.....».

Και διαψεύστηκε εἶναι ἀλήθεια πολὺ σύντομα ὁ Πολυζωίδης στίς προσδοκίες του, γιὰ τὴν ἀπόλυτη και ἀνεπηρέαστη ἀπονομή τῆς Δικαιοσύνης, κατὰ τὴν περίφημη ἐκείνη δίκη τοῦ Γέρω-Κολοκοτρώνη και τοῦ Πλαπούτα, ἔτσι ὅμως τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά δώσῃ τὸ πρέπον μάθημα και σὲ ἡγεμόνας και σὲ Ὑπουργοὺς και σὲ δικαστάς, γιὰ τὴν ἀληθινὴ θέσιν ποὺ πρέπει νάχη ἡ δικαιοσύνη σ' ἓνα ἐλεύθερο Κράτος. Κι' ἀκόμα τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά καταδείξῃ σὲ ὄλους, περισσότερο ἀξιοθαύμαστη και μεγαλειώδη τὴν ἀνεξαρτησία τῆς δικαστικῆς του συνειδήσεως και τὸ ἀκέραιο και ἀδέκαστο τοῦ χαρακτήρος του. Προτοῦ ὅμως ἀφηγηθοῦμε τὰ διατρέξαντα κατὰ τὴ δίκη ἐκείνη, εἶναι ἀνάγκη σύντομα και περιληπτικά ν' ἀναφέρω τὰ ὅσα προηγήθηκαν ἀπὸ τὴ σύλληψη τοῦ Κολοκοτρώνη και τὴ παραπομπή του σὲ δίκη, γιὰτι ἔτσι, καλύτερα κατατοπισμένοι, θά ἐκτιμήσουμε κατὰ πὼς ἀξίζει και τὴ στάση τοῦ Πολυζωίδη ἀπέναντι στοὺς κατηγορουμένους.

Ὅταν ὕστερα ἀπ' τὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ἐγκατεστάθηκε ἡ Ἀντιβασιλεία στὴν Ἑλλάδα, ὡς ποὺ νά ἐνηλικιωθῆ ὁ Βασιλεὺς Ὁθων, ἡ κατάσταση ἦταν ἀπὸ κάθε ἄποψη οἰκτρά. Ἡ ἐκπαίδευση, ἡ Γεωργία, και πρὸ πάντων τὰ οικονομικά τῆς χώρας βρισκόταν σὲ μιὰ κατάσταση χαώδη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἡ αἰώνια διαίρεση τῶν Ἑλλήνων και ἡ μεταξύ τους ἐμφύλια διαμάχη παρέλυε κάθε καλὴ θέληση και κάθε προκοπή. Καί σάν νά μὴ ἔφθανε μονάχα ἡ διαφορά τῶν κομματικῶν ἀντιλήψεων, ἐπάνω σ' ὄλα, προσετέθηκε και ἄλλη μιὰ τρομερὴ και πιὸ καταστρεπτικὴ. Οἱ Ἑλληνες εἶχαν διαιρεθῆ σὲ «αὐτόχθονας» και σὲ «ἐτερόχθονας», δηλαδή ὅπως θά λέγαμε σήμερα σὲ γηγενεῖς και σὲ πρόσφυγας, ποὺ εἶχαν ἔλθει στὴν Ἑλευθέρη Ἑλλάδα, ἀπὸ τὰ ὑπόδουλα μέρη.

Ἡ Ἀντιβασιλεία μὲ μιὰ σειρά νομοθετικῶν μέτρων προσε-

πάθησε νά διορθώση όσο ήταν δυνατόν τήν κατάσταση. Κι' άκόμα, μέ τήν πραγματικά καλή της θέληση προσεπάθησε νά συμφιλιώση τούς άρχηγούς τών διαφόρων φατριών, Ικανοποιώντας τούς περισσότερους μέ θέσεις άνάλογες πρός τίς Ικανότητες και τά προσόντα τους. Έτσι για κάμποσο καιρό έλειψαν τά παράπονα και οί διαμάχες.

Άλλά δέν πέρασε πολüs καιρός, και ή νομοθετική και ή διοικητική έργασία της Άντιβασιλείας άρχισε νά σκοντάφτη. Και αίτία ήταν ή άντιπολίτευση πού δημιουργήθηκε από τούς πρώην όπαδούς του Καποδίστρια, και τή μερίδα τών Ρωσόφιλων, πού άρχισε νά παρενοχλή σοβαρώς τήν Άντιβασιλεία. Ός άρχηγός της άντιπολιτεύσεως αύτης θεωρήθηκε ο Κολοκοτρώνης, πού γύρω του είχαν συναχθή όλοι όσοι ένόμιζαν τόν έαυτόν τους άδικημένο, από τό καινούργιο καθεστώς.

Ό Κολοκοτρώνης ο ίδιος διαμαρτύρεται στ' άπομνημονεύματά του, για τά διαδιδόμενα σχετικώς μέ τά αισθήματά του πρός τήν Άντιβασιλεία. Όπως όμως και άν έχη τό πράγμα, γεγονός είναι ότι οί όπαδοί του μέ κάθε μέσο προσπαθούσαν νά έξεγείρουν τό λαό σέ άνταρσία, διαδίδοντας πώς από στιγμή σέ στιγμή έπίκειται έπανάστασις κατά της Άντιβασιλείας στην Πελοπόννησο και στη Στερεά Ελλάδα, πράγμα πού έφερε σέ δύσκολη θέση τήν Κυβέρνηση. Και όλα αυτά έγιναν περισσότερο πιστευτά, όταν μαθεύτηκε πώς στην Τήνο υπήρχαν Ρώσοι πράκτορες πού διέδιδαν πολλά εις βάρος της Άντιβασιλείας, και ότι ο λαός της Τήνου άρνήθηκε νά πληρώση τούς φόρους στους ύπαλλήλους της Κυβερνήσεως.

Οί άντιβασιλείς μόλις έμαθαν τά συμβάντα της Τήνου, έκήρυξαν σ' αύτή τό στρατιωτικό νόμο, έστειλαν δύο λόχους μέ Βαυαρούς στρατιώτες, τρία πολεμικά πλοία και πυροβολικό, κι' έτσι ή τάξη άποκαταστάθηκε άμέσως, χωρίς κανένα άπολύτως έπεισόδιο.

Έπειδή όμως ή άντιβασιλεία πίστευε πώς πραγματικά ήταν νά γίνη έπανάστασις στις 4 Σεπτεμβρίου (1833) και πώς ή έκδήλωσή της ματαιώθηκε έξ αίτίας της καταστολής της άνταρσίας της Τήνου, για νά προλάβη άλλες παρόμοιες και σοβαρότερες άνταρσίες διέταξε και έπιασαν στις 7 Σεπτεμβρίου τόν Κολοκοτρώνη ως Άρχηγό τάχα της άνταρσίας και μαζί μ' αυτόν ως συνωμότας τόν Κολιόπουλο Πλαπούτα, Κίτσο Τζαβέλλα, Ι. Μαμούρη, Τσάμη Καρατάσο, Ρούκη, Σπύρο Μήλιο, Θεόδωρο Γρίβα, τόν Κριεζώτη και άλλους. Άπ' όσους έπιασαν, άλλους

ἔκλεισαν στὸ Μπουρτζι, καὶ ἄλλους στὸ Ἴτσ-καλὲ τοῦ Ναυπλίου. Ἐκεῖ ἀπομόνωσαν καὶ τὸν Κολοκοτρώνη.

Ἡ σύλληψη ὅπως εἶπαμε ὄλων αὐτῶν τῶν ἀγωνιστῶν ἐγινε χωρὶς στοιχεῖα χειροπιαστά, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀπλή ὑπόνοια πῶς ἦταν αὐτοὶ οἱ ὑποκινηταὶ τῆς ἀνταρσίας. Ἀλλὰ ἡ Ἀντιβασιλεία, μιὰ καὶ τῆς δόθηκε ἡ περίσταση, θέλησε νὰ δεῖξῃ πῶς τάχα τὸ Ἔθνος σώθηκε ἀπὸ μεγάλον καὶ φοβερὸ κίνδυνον καὶ γι' αὐτὸ ἄρχισε νὰ κἀνῃ μεγάλο θόρυβον γύρω ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις.

Ὅμως ὄχι μονάχα ἀποδείξεις δὲν ὑπῆρχαν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπλὲς ἐνδείξεις γιὰ νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ στηριχθῇ κατηγορία ἐσχάτης προδοσίας καὶ μάλιστα κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, ποῦ ὀψωσδήποτε ἤθελε νὰ ἐνοχοποιήσῃ ὁ τρομερὸς Εἰσαγγελεὺς Μάσσων (1). Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ λοιπὸν αὐτὸ μεταχειρίστηκε θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα μέσα. Προσπάθησε νὰ δημιουργήσῃ ψευδομάρτυρες κι' ἀκόμα γιὰ περισσότερὴ ἀσφάλεια, καὶ γιὰ νὰ ἔχῃ στὰ χέρια του σίγουρα τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση, ἀπεφάσισε καὶ συνέστησε ἕκτακτο Δικαστήριον γιὰ νὰ δικάσῃ εἰδικῶς καὶ ἀποκλειστικὰ αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν τῆς δῆθεν συνωμοσίας τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν συντρόφων του.

Τότε θυμῆθηκε τὸν Πολυζωίδην καὶ τὸν διώρισε Πρόεδρον τοῦ ἐκτάκτου αὐτοῦ Δικαστηρίου, τοῦ ὁποῦ τὰ ἄλλα μέλη ἦταν ὁ Α. Βούλγαρης, Δ. Σοῦτσος, Φ. Φραγκούλης καὶ ὁ Γ. Τερτσέτης.

Ἐξ αἰτίας τοῦ σκανδάλου αὐτοῦ, τῆς συστάσεως δηλαδὴ τοῦ ἐκτάκτου δικαστηρίου, τρεῖς ὑπουργοί, ὁ Πρατῆδης, ὁ Τρι-

---

(1) Ὁ Ἐδουάρδος Μάσσων (1809-1873) ἦτο Σκῶτος φιλλέλην, ποῦ κατέβηκε σὲ ἡλικίᾳ μόλις 24 ἐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Θεολογίαν, στὸ Ἐδιμβούργον ἐσπούδασε καὶ ἱστορίαν καὶ Νομικά. Ὄταν ἦλθε εἰς τὴν Ἑλλάδα, γνώστης καθὼς ἦταν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἔμαθε γρήγορα καὶ τὴν Νεοελληνικὴν καὶ σὲ μικρὸ διάστημα ἀναδείχθηκε, μὲ τὴν ὑπηρεσίαν ποῦ προσέφερε στὸν Ναύαρχον Κόχραν κι' ἀργότερα ὡς δικηγόρος.

Στὰ χρόνια τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Ὄθωνα, διωρίσθηκε ὡς Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας καὶ Εἰσαγγελεὺς τοῦ ἀνωτάτου Δικαστηρίου ποῦ ἰδρύθηκε τότε στὸ Ναύπλιο.

Ὡς δικηγόρος καὶ ὡς Εἰσαγγελεὺς κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, πῆρε μέρος σ' ὄλες τὶς σπουδαιότερες πολιτικὰς δίκας, ὅπως εἰς τὴν δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ εἰς τὴν δίκην τοῦ Γ. Μαυρομιχάλη, τοῦ δολοφόνου τοῦ Καποδίστρια. Μὲ τὴν δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη ἐγίνε περιβόητος γιὰ τὸ πείσμα καὶ τὴν μανίαν, μὲ τὴν ὁποίαν προσπάθησε νὰ πετύχῃ τὴν καταδίκην τοῦ Γέρου τοῦ Μωρηά.

κούπης, και ὁ Ψύλλας, υπέβαλαν τότε τὴν παραίτησή τους. Στὴ θέση ὁμως τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, διορίστηκε ὁ Κωνσταντῖνος Σχινᾶς, ποῦ ἀναδείχθηκε ἄξιος στὶς προσδοκίες τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Μάσσωνα. Γιά τὰ αἰσθήματα τοῦ Πολυζωΐδη κατὰ τῶν Καποδιστριακῶν καὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη, οἱ Ἀντιβασιλεῖς καὶ ὁ Εἰσαγγελεὺς ἦταν ἀπόλυτα βέβαιοι. Γιατὶ ὅπως εἶδαμε, οἱ Κολοκοτρωναῖοι ἄγρια τὸν κατεδίωξαν, γιὰ νὰ τὸν δολοφονήσουν στὸν καιρὸ τοῦ Κυβερνήτη, καὶ φυσικὰ πίστευαν πὼς αὐτὸς μνησικακῶντας δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκδικηθῆ. Ὅμως τοὺς ὑπολογισμοὺς τοὺς τοὺς ἔκαμαν χωρὶς τὸν ξενοδόχο, ὅπως λέει ὁ λαὸς. Γιατὶ ὁ Πολυζωΐδης μόλις ἀντελήφθηκε τὴν ἀθωότητα τῶν κατηγορουμένων, παραμέλησε τὰ προσωπικά του αἰσθήματα, καὶ σὰν πραγματικὸς Δικαστῆς, ἔγινε ἀνώτερος ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὰ μίση τῆς ἐποχῆς του.

Καὶ ἀπ' ἐκείνη τὴ στιγμή ἀρχίζει ἡ δραματικὴ φάση τῆς ὑποθέσεως, τόσο γιὰ αὐτὸν τὸν ἴδιο, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς κατηγορουμένους.

Δὲν θ' ἀναφέρω ἐδῶ ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῆς δραματικῆς ἐκείνης δίκης ποῦ συνεκλόνησε καὶ συνεκίνησε τὸ Πανελλήνιον, καθὼς ἀκόμα καὶ τὸν ἀνήλικο Βασιλέα Ὁθωνα. Θ' ἀναφέρω ὁμως μερικὲς ἀπὸ τὶς πιὸ ποταπὲς παρασκηνιακὲς ἐνέργειες τῶν τυφλῶν ὀργάνων τῆς Ἀντιβασιλείας, γιὰ τὸν ἐπηρεασμὸ τῶν δικαστῶν, γιὰ νὰ ἐκδώσουν ἀπόφαση σύμφωνη πρὸς τὶς ὀρέξεις τους. Κι' ἀκόμα θὰ σημειώσω τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς ἀγωνιώδους ἀντιδράσεως τοῦ Προέδρου τοῦ Δικαστηρίου, τοῦ Πολυζωΐδη, ποῦ τὸν ἀναδεικνύουν πρῶτυπο Ἑλληνοῦ Δικαστοῦ, καὶ ποῦ οἱ λόγοι του οἱ σχετικοὶ μὲ τὴ δίκη ἐκείνη, θάπρεπε νὰ στολίζουν μὲ χρυσὰ γράμματα τὶς αἰθουσες ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν Δικαστηρίων.

Ἡ δίκη τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ τοῦ Πλαπούτα, εἶχε ὀρισθῆ γιὰ τὶς 9 Μαρτίου 1834.

Ὡστόσο, ἂν καὶ τὰ πράγματα εἶχαν σκηνοθετηθῆ κατὰ τρόπο ἀριστοτεχνικόν, ὁ Μάουρερ, ὁ ἕνας' ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀντιβασιλεῖς, βλέποντας πὼς τὰ στοιχεῖα ποῦ προέκυπταν ἀπ' τὴ δικογραφία δὲν ἦταν ἀρκετά, γιὰ νὰ στηρίζουν κατηγορία «ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ», δὲν μποροῦσε νὰ ἡσυχάσῃ. Θέλοντας λοιπὸν προκαταβολικὰ νὰ βολιδοσκοπήσῃ τὰ μέλη τοῦ ἐκτάκτου Δικαστηρίου, ἀνέθεσε στὸν Μάσσωνα, νὰ ἐκμαιεύσῃ καὶ διαγνώσῃ τὶς σκέψεις τῶν Δικαστῶν.

“Όταν όμως ο Εισαγγελεύς Μάσσων πολλές ημέρες πρὸ τῆς δίκης κάλεσε σὲ σύσκεψη τοὺς Δικαστὰς καὶ τοὺς ρώτησε ἂν βρῖσκουν τὰ στοιχεῖα ποὺ τοὺς θέτει ὑπ’ ὄψει ἀρκετά, γιὰ νὰ ἐκδώσουν καταδικαστικὴ ἀπόφαση, τότε πιά οὗ Πολυζωΐδης ποὺ ἀπὸ καιρὸ δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸ μάτι ὅλες αὐτὲς τὶς παρασκηνακὲς ἐνέργειες, δὲν κρατήθηκε. Καὶ πρὸς μεγάλη κατάπληξη καὶ τῶν Δικαστῶν καὶ τοῦ Εἰσαγγελέα δὲν δίστασε οὔτε μιὰ στιγμή νὰ δώσῃ ἕνα Ἑλληνοπρεπέστατο μάθημα στοὺς ξένους, ποὺ εἶχαν ἔλθει μὲ τὸν δῆθεν πολιτισμὸ τους νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ σώσῃ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης.

Θάπτω εἰς τοὺς κρυψώνας τῆς σιωπῆς, εἶπεν ὁ Πολυζωΐδης στὸν Σκῶτο Εἰσαγγελέα Μάσσωνα, τὴν ἀτίμωσίν μας ἐδώ. Κανένας μας ὅμως δὲν θὰ εἰπῇ γνώμην πρὶν ἡ ὥρα τοῦ νόμου τὸ καλέσει. Ἄν εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ εἰποῦμε τίποτα, προλέγω, πῶς, ἂν οἱ στρατιωτικοὶ Ἕλληνες εἶναι ἀθῶοι, ἔχομεν τιμιότητα νὰ τοὺς ἀθώωσωμεν, ἂν δ’ ἐνοχοὶ, ἀρκετὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διὰ νὰ τοὺς καταδικάσωμεν εἰς δεσμὰ καὶ εἰς θάνατον. Ἐπίτροπε, φανέρωσε εἰς τοὺς ἀνωτέρους σου, ὅτι ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ πολεμικοὶ ἄνδρες τῆς Πελοποννήσου κατεβοῦν ἀπὸ τὸ Ἴτο — καλὲ νομίμως, ἢ ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι διὰ νὰ τοὺς πάρῃ ὁ δῆμιος ἢ νὰ τοὺς χαρῃ πάλιν ἡ ἀγκάλη τῶν παιδιῶν καὶ τῶν γυναικῶν τους, ἡ ἡμέρα αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δόξης τοῦ θρόνου. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο ποτέ, εἴτε δικαστῆς Ἕλλην, εἴτε Ἀντιβασιλεύς, εἴτε Ὑπουργὸς Βασιλικός, νὰ βάλῃ τὴν ζώστραν καὶ τὴν ρομφαίαν τοῦ Βρέννου εἰς τὸν δίσκον τῆς ζυγαριᾶς. Ἀλοίμονον ἂν δὲν ἔχωμεν εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸ αἶσθημα τοῦ χρέους».

Τὸ νόημα τῶν πατριωτικῶν αὐτῶν λόγων ἦτο ὀλοφάνερο. Ὁ Μάσσων όμως τὸ μισοκατάλαβε, φαίνεται, καὶ μολονότι ἔφυγε ντροπιασμένος, δὲν ἀνησύχησε σοβαρὰ γιὰ τὶς πραγματικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Πολυζωΐδη. Γι’ αὐτὸ δὲν σκέφθηκε νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ, ἀκόμα καὶ ὅταν τὴν τελευταία στιγμή πρὶν ἀπὸ τὴ δίκη, ἀντικατέστησε τρεῖς ἀπὸ τοὺς ἄλλους δικαστὰς, στοὺς ὁποίους δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη. Μονάχα, ὅταν ἐπὶ τέλους ἦλθε ἡ ἡμέρα τῆς δίκης καὶ προχώρησε ἀρκετὰ ἡ διαδικασία, μονάχα τότε κατάλαβε τὸ ἀληθινὸ νόημα τῶν λόγων τοῦ Πολυζωΐδη. Γιατὶ ὡς Πρόεδρος μὲ τέτοια αὐστηρότητα καὶ ἀμεροληψία διηύθυνε τὴν διαδικασία, ὥστε ἦταν δύσκολο στοὺς πλαστοῦς μάρτυρες τῆς κατηγορίας, νὰ μὴ ἀποκαλύπτωνται ποιοὶ πραγ-

ματικά ήσαν. Ο Μάσσων ίδρωσε επάνω στη θέση του. Μά ήταν πιά άργά.

Η αντιβασιλεία όμως δέν έδίστασε σέ τίποτα. Καί κατά πώς αναφέρει ο Ιστορικός Φραντζής (1) «Αφοϋ ήρχισεν ή δίκη άπεστάλησαν έπίσημοι τινές προς τόν Α. Πολυζωΐδη ύποσχόμενοι αύτῷ μεγάλας άμοιβάς και λαμπράς θέσεις, διά νά φανή μόνον σύμφωνος εις τήν καταδικαστικήν εκείνην άπόφασιν».

Καταλαβαίνει τώρα κανείς, ποιά ήταν ή άπάντηση του Πολυζωΐδη. Τους έστειλε κυριολεκτικά άπ' εκεί του ήλθαν, λέγοντάς τους πώς άν τουλάχιστον πριν άπό τή δίκη του ζητούσαν νά παραιτηθῆ θά τῶ έκανε εύχαρίστως, τώρα όμως δέν μπορεί οϋτε τήν παραίτησή του νά τους δώση, γιατί δέν του έπέτρεπε ή συνήδειση νά άφήση έκτεθειμένους τους κατηγορούμενους.

Φυσικά τήν έπίσκεψη αύτή θά τήν επανέλαβαν οί άνθρωποι τής Άντιβασιλείας και στους άλλους δικαστάς. Γιατί όσο προχωρούσε ή διαδικασία φάνηκε πώς άπό τους άλλους τέσσαρας δικαστάς μόνον ο Τερτσέτης ήταν μέ τή γνώμη του.

Προσπάθησε τότε νά παρατείνη τή διαδικασία όσο μπορούσε και άκόμα νά ζητήση τήν άναβολή τής δίκης, γιατί έλπικε σέ μιá μεταστροφή τής γνώμης των δικαστών, έφόσον τά πράγματα θά ξεδιάλυναν καλύτερα ύπέρ των κατηγορουμένων (2).

Γιά τόν Πολυζωΐδη ήταν ένας άγώνας μεγάλος ή δίκη αύτή και μιá σκληρή δοκιμασία. Άγώνας, για νά πείση τους άσυνειδητους δικαστάς, που έπιλήσμονες τής ύψηλης τους άποστολής, δέχθηκαν νά γίνουν τυφλά όργανα τής Άντιβασιλείας.

Άγώνας κατά του Μάσσωνα που άφριζε άπό τῶ κακό του κι' ήταν όλος φωνές κι' έπεισόδια, και τέλος άγώνας έναντίον του Υπουργού τής Δικαιοσύνης Σχινά. Άσφαλώς ποτέ στη ζωή του δέν έπέρασε δραματικώτερες στιγμές άπό αύτές που πέρασε σ' αύτήν τήν Ιστορική δίκη κατά του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα.

Γιά τήν Ιστορία τής Έλληνικής Δικαιοσύνης, οί σελίδες που έγράφηκαν στη δίκη αύτή των παλλικαριών του Μωρηά

---

(1) Άμβροσίου Φραντζή. Έπιτομή τής Ιστορίας τής Αναγεννηθείσης Ελλάδος άπό του 1715 μέχρι του 1835 τόμος Γ. σελ. 169. Άθήναι 1839.

(2) Γ. Τερτσέτη. Λόγος τής 25 Μαρτίου 1874, άφιερωμένος στη μνήμη του Πολυζωΐδη, στα ΑΠΑΝΤΑ του, που άναστήλωσε ο Γ. Βαλέτας σελ. 310-313.

καί ἡ ἀνδρική στάση τοῦ Πολυζωίδη, εἶναι τόσο κηλιδωμένες ὅσο καί φωτεινές.

Φωτεινές, γιατί ὅσα ἄλλοτε ὁ Πολυζωίδης ὡς Πρόεδρος τοῦ Δικαστηρίου Ναυπλίου διεκήρυξε στὸν ἐναρκτήριο λόγο του, ἀπέδειξε πὼς δὲν ἦταν μονάχα λόγια ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ λέγονται συνήθως σὲ παρόμοιες περιστάσεις, ἀλλὰ κηρύγματα, στὰ ὁποῖα ἐπίστευε σὰν σὲ θρησκεία.

Κηλιδωμένες, γιατί ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἐξευτελίσθηκε ἔτσι ἀπροκάλυπτα ἡ δικαιοσύνη τῆς Πατρίδος μας, τὴν ὁποία ὁ Πολυζωίδης τὴν ἤθελε «καταυγάζουσαν ἀπὸ φῶς καί ἀλήθειαν».

Ἡ διαδικασία κάποτε ἐτελείωσε (στὶς 26 Μαΐου τοῦ 1834) καί οἱ Δικασταὶ ἀπεσύρθησαν σὲ διάσκεψη, γιὰ νὰ ἐκδώσουν τὴν ἀπόφαση. Ὁμως ὁ Μάσσων, ὅσο ἦταν σίγουρος αὐτῆ τῆ φορᾶ γιὰ τὴν καταδικαστικὴ γνώμη τῆς πλειοψηφίας, τόσο πηγαίνοερχόταν στὴν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων, καί κρυφομιλοῦσε μὲ τοὺς δικαστάς, γιὰ νὰ τοὺς κρατῆ στὴν ἐπιρροή του. Μὰ ὁ Πολυζωίδης δὲ βάσταξε καί τοῦ φώναξε μὲ ὀργή. «Ἐντροπή, Ἐντροπή σας. Διατί ἔρχεσθε κάθε στιγμή εἰς τὸ Συμβούλιον καί κρυφομιλάτε πότε μὲ τὸν ἕνα καί πότε μὲ τὸν ἄλλον;». Καί συνεπλήρωσε Γαλλικᾶ; «Εἶμαι Πρόεδρος καί κρατῶ ὑψηλὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Δικαστηρίου».

Τότε οἱ τρεῖς καταδικαστικοὶ δικασταὶ καγχάζοντας, τοῦ παρουσίασαν νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἀπόφαση. Μὰ ὁ Πολυζωίδης, ἀρνεῖται νὰ τὴν ὑπογράψῃ καί διαμαρτύρεται, γιατί τὴν θεωρεῖ «ἄδικον καί ἀτιμάζουσαν ἄνδρας ἀθῶους καί ἐνδόξους, ἐπικίνδυνον δὲ καί κηλιδοῦσαν ἐκ προφημιῶν τὰ δικαστήρια τῆς νέας Βασιλείας καί ἀσεβοῦσαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν καί τὴν δικαιοσύνην».

Τὴν ἄρνηση τοῦ Πολυζωίδη ἀκολουθεῖ καί ἡ ἄρνησις τοῦ Τερτσέτη.

Στὸ μεταξὺ εἰδοποιήθηκε καί ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης τὰ καθέκαστα. Φοράει λοιπὸν τὴν ἐπίσημη καί εἰδικὴ τότε στολὴ τῶν Ὑπουργῶν καί φθάνει κι' αὐτὸς στὸ Δικαστήριο μὲ ἀκολουθία χωροφυλάκων, γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν προσπάθεια τοῦ Μάσσωνα. Καί χωρὶς ντροπὴ ὁρμᾶ στὴν αἴθουσα τοῦ συμβουλίου καί καλεῖ τὸν Πολυζωίδη καί τὸν Τερτσέτη νὰ ὑπογράψουν τὴν ἀπόφαση, ἐν ὀνόματι τῆς Δικαιοσύνης.

«Ἄλλὰ ἐν ὀνόματι τῆς Δικαιοσύνης, τοῦ ἀπάντησε τότε σταθερὰ καί θαρραλέα ὁ Πολυζωίδης, ἐν ὀνόματι τῆς Δικαιοσύνης καί τοῦ ἱεροῦ προσώπου τοῦ Βασιλέως, τοῦ ὁποίου ὁ Θρά-

νος στηρίζεται σ' αὐτήν, δὲν ὑπογράφωμεν. Προτιμῶ νὰ μοὶ κόψουν τὸ χέρι», καὶ προσέθεσε σὲ λίγο, «ὄ, τι δὲν εὐχαριστεῖ σήμερα, θὰ εὐχαριστήσῃ μετὰ ἕξ μηνῶν».

Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἔπρεπε νὰ διαβασθῇ στὸ ἀκροατήριον καὶ ἀπὸ τῆς ἔδρας τοῦ Δικαστηρίου. Οἱ τρεῖς δικασταὶ ποὺ ἔδωσαν καταδικαστικὴ ψήφον, ἀνέβηκαν καὶ κάθησαν στὶς θέσεις τους ἐπάνω στὴν ἔδρα. Οἱ θέσεις ὁμοίως τοῦ Πολυζωίδη καὶ τοῦ Τερτσέτη μένουσαν ἄδειες. Αὐτοὶ οἱ δύο, ἥρωες τῆς δίκης τραγικώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κατηγορουμένους, μένουσαν καθηλωμένοι στὴ μέση τῆς αἰθούσης τῆς διασκέψεως, ἀκίνητοι, σιωπηλοὶ, ὠχροὶ ἀπὸ ἀγανάκτηση, γιὰ τὴν πρωτάκουστη πείσῃ ποὺ γινόταν ἀπροκάλυπτα στὴ δικαστικὴ καὶ τὴν ἀνθρώπινη συνείδησίν τους.

Ὅσο ὁ κόσμος ποὺ μέρες τώρα παρακολουθοῦσε μὲ συγκίνηση τὴν δίκην, ἀγωνιᾷ στοὺς διαδρόμους καὶ στὸ προαύλιον. Ἀνήσυχος περιμένει τὸ ἀνοιγμα τῆς αἰθούσης τοῦ Δικαστηρίου, γιὰ ν' ἀκούσῃ τὴν ἀπόφαση. Καὶ ἐπειδὴ βέβαια ἡ κατάστασις αὐτὴ ἔπρεπε ὁποσοῦν νὰ τελειώσῃ, σ' ἓνα νεῦμα τοῦ Σχινᾶ, οἱ χωροφύλακες ὁρμοῦν στὴν αἴθουσα τῆς διασκέψεως καὶ σέρνοντας ἀπὸ τὸ φόρεμα τὸν Πολυζωίδη καὶ τὸν Τερτσέτη, προσπαθοῦν νὰ τοὺς βγάλουν ἔξω ἀπ' αὐτήν καὶ νὰ τοὺς καθίσουν στὴν ἔδρα. Ἀλλὰ ἡ ὑπόθεσις δὲν φαίνεται νὰ εἶναι καὶ πολὺ ἐύκολη. Ὁ Πολυζωίδης ἦταν μόλις τριάντα δύο χρονῶν ἀλλὰ καὶ ἀθλητικὸς στὸ παράστημα νέος, καὶ τὰ τραπέζια καὶ οἱ κάρτες ἦταν τὰ τελευταῖα, ἀλλὰ ἀκόμα ἀρκετὰ καλὰ στηρίγματα γι' αὐτοὺς. Οἱ χωροφύλακες ἔξ ἄλλου ξεσποῦν σὲ βρισιὰς καὶ βλασφημίας γιὰ τὴν ἀπροσδόκητὴ αὐτὴν ἀντίστασις καὶ στὸ τέλος μὲ γρονθιὰς καὶ τοὺς ὑποκοπάνους κατορθώνουν νὰ βγάλουν τοὺς δύο δικαστὰς ἀπὸ τὴν αἴθουσα. Γιὰ νὰ τοὺς ἀνεβάσουν ὁμοίως ἐπάνω στὴ θέση τους, χρειάζεσθαι νέα πρᾶσπάθεια. Γιὰτὶ ὁ Πολυζωίδης ἐγάντζωσε στὸ κιγλίδωμα τοῦ ἀκροατηρίου καὶ ἐκεῖ κατέβαλε τὴν ὑπέρτατη πρᾶσπάθειά του, γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ. Στὸ τέλος ὁμοίως καταξοχίζεται ἀπὸ τὰ τραβήγματα τὸ σακκάκι του καὶ ἔτσι σ' ἐλεεινὴν κατάστασιν, περισσότερο κουρασμένος ψυχικὰ παρά σωματικὰ, βρίσκειται μαζί μὲ τὸν Τερτσέτη, τοποθετημένος στὴν Προεδρικὴ τοῦ ἔδρας, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ (1).

(1) Βλ. καὶ Γ. Τερτσέτη. Λόγος τῆς 25 Μαρτίου 1874, εἰς μνήμην Α. Πολυζωίδη, στὰ «Ἄπαντα» τοῦ ποὺ ἀνεστήλωσε ὁ Γ. Βαλέτας. Ἀθήνη 1953. Ἐκδόσεις «Πηγῆς» σελ. 310-312.

Καί ἐνώ οἱ χωροφύλακες ἐπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τῶν δύο δικαστῶν καταπνίγουν καί τήν τελευταίαν ἀντίσταση, καί ὁ Ὑπουργός τῆς Δικαιοσύνης τρίβει τὰ χέρια του ἀπό ἱκανοποίηση γιά τὸ ἀνανδρο καί ἀνάξιο κατόρθωμά του, ὁ γραμματεὺς τοῦ Δικαστηρίου ἄρχισε βιαστικά νά ἀπαγγέλλῃ τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση.

Ὁ Πολυζωίδης γιά μιὰ ἀκόμα φορά διαμαρτύρεται καί διακόπτει τὴν ἀντικανονικὴ ἀνάγνωση, ἀλλὰ κατάλαβε πιά πῶς ὄλα εἶχαν χαθῆ γιά τοὺς κατηγορουμένους, καί ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμὴ σκεπάζοντας μὲ ἀπελπισία τὸ πρόσωπό του μὲ τίς δύο του παλάμες μένει ξένος ὀλότελα μπροστά σ' ὅ,τι γινόταν στὸ ἐξῆς γύρω του.

Ὡς ἄνθρωπος, ὡς Ἕλλην, ὡς Πολίτης καί ὡς Δικαστῆς ἔκαμε τὸ καθήκον του. Μπροστά στὸ καθήκον του, δὲν ὑπέκυψε στοὺς ἐπονειδίστους ἐκβιασμοὺς ἐνὸς ἀσυνειδήτου Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, πού ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ὁ ἐντεταλμένος νά περιφρουρήσῃ τὴν Δικαιοσύνη. Ἐτσι μὲ πλειοψηφία μόνον τριῶν ψήφων κατὰ δύο, ὁ Κολοκοτρῶνης καί ὁ Πλαπούτας καταδικασθῆκανε σὲ θάνατο.

Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ, μένει καί θά μείνῃ στοὺς αἰῶνες ὑπέρογο δείγμα τῆς ὑπεράνθρωπης πάλης τοῦ Πολυζωίδη καί τῆς εὐσυνειδησίας ἐνὸς Δικαστῆ, γιὰτὶ δὲν φέρει οὔτε τὴν ὑπογραφή τοῦ Πολυζωίδη οὔτε τὴν ὑπογραφή τοῦ Τερτσέτη.

Ὅμως ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἀντίδραση τοῦ Πολυζωίδη δὲν πῆγε χαμένη. Χάρις στὴ σταθερότητα καί τὸν πατριωτισμὸ πού ἔδειξε αὐτὸς ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, οἱ Ἀντιβασιλεῖς δὲν τόλμησαν νά ἐκτελέσουν μιὰ καταδικαστικὴ ἀπόφαση, πού εἶχεν ἐκδοθῆ κάτω ἀπὸ τὸ κράτος τῆς βίας καί τῶν λογχῶν.

Χάρη σ' αὐτόν, γλύτωσεν ὁ ἐλευθερωτῆς τοῦ Μωρηᾶ καί ὀλόκληρης τῆς Ἑλλάδας. Καί χάρη σ' αὐτόν σώθηκε ἡ ἔννοια καί ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης.

Ἐτσι ἀπλοῦς αὐτὸς λειτουργὸς τῆς Θέμιδος, χωρὶς καμμιὰ πολιτικὴ δύναμη, ἀλλὰ μονάχα μὲ τὴν ἔνθεη ἀγάπη καί πίστη γιά τὴν ἀποστολὴ τῆς Δικαιοσύνης, μπόρεσε νά ὑπερνικήσῃ καί νά ματαιώσῃ τὰ ἀντεθνικὰ σχέδια τῶν μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας (1)

(1) Ὁ ἴδιος ὁ Τερτσέτης στὸν λόγο του τῆς 25 Μαρτίου τοῦ 1874 πού τὸν ἀφιέρωσε στὴν μνήμη τοῦ συναγωνιστῆ του στὴν δίκη αὐτὴ, κι' ὅπου περιγράφῃ σύντομα ἀλλὰ παραστατικὰ καί στὶς κύριες γραμμὲς τὰ τῆς διαφωνίας τοῦ Πολυζωίδη καί τὴ δίκη του μὲ τοὺς

Άλλους τρεις δικαστές, να πῶς χαρακτηρίζει τὴν ἀντίδρασή του καὶ τὴν ἀνύπηση νὰ καταδικάσῃ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Πλαπούτα.

« Ἄν ὁμως θελήσετε, κύριοι ἀκροαταί, νὰ κρίνετε ὀπόλογον καὶ τὸν Πολυζωΐδην εἰς τὸ μικρὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1831, ἐξ ἐναντίας πανελληνίας Ἐπαυτος μεγαλώνει τὸ ὄνομά του, ὡς πρὸς τὸ φέρισμόν του, ὅταν πρόεδρος τοῦ ἐν Ναυπλίῳ δικαστηρίου ἐδίκασε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούταν. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἂν εἶχε συμβεῖ νὰ προεδρεύῃ, στὸ δικαστήριον ἐκεῖνο ἄνθρωπος ναὶ μὲν νομικός, ἀλλὰ δουλικῶν φρονημάτων, ἢ κοματιζόμενος εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου ἢ αἰμῖρος ἀνδρείας καὶ γενναιότητος, βεβαιωθῆτε τὸ ἀσπλάγχνον σίδερο τῆς γκιλοτίνης θὰ ἀχνίζεν ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν δύο στρατηγῶν, ἀθῶων... Θέλω, κύριοι καὶ κυρίες, νὰ δικαιολογήσω τώρα τὸν λόγον, ὅπου εἶπα, ὅτι ἂν ἐπώθη ἡ ζωὴ τῶν δύο ὀπλαρχηγῶν, χρεωστεῖται ἡ εὐεργεσία εἰς τὸν Πολυζωΐδην. Ἀκοῦσατε. Ἡ ἀψιὰ ἀντίστασις του, ἀντίστασις Προέδρου, ὄχι ἀπλοῦ δικαστοῦ, τοῦ πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐχθροῦ θανάσιμου τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Πλαπούτα, ἀδυνατίσει τὸ κύρος τῆς ἀποφάσεως τῶν τριῶν, ἔδωσε καὶ λαβὴν εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων νὰ ἐνοήσουν τὴν ἀθώτητα τῶν κατηγορουμένων, νὰ κάμουν παρατηρήσεις εἰς τὴν ἀντιβασιλείαν, νὰ γράψουν εἰς τὰς σὺλλας τῶν. Βεβαιωθῆτε, ὅτι ἂν ὁ Πολυζωΐδης ἤθελε κλίνει εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν ἢ κἂν ἐν σιγῇ νὰ τὴν ὑπογράψῃ ὁ θάνατος ἦτον ἀφευκτος. Διατί; Προσέξετε. Ὁ Μάουρερ ἦτον πλέον βέβαιος τῆς ἐνοχῆς τῶν ἐγκαλουμένων, ὅθεν ὄχι ἀδικος, ἀλλὰ πλανημένος θὰ προτιμοῦσε εἰς τὴν εὐσηρότητα τῆς δικαιοσύνης του, τὴν ἐφαρμογὴν τῆς κρινῆς. Ὁ Μάουρερ, κύριοι ἀκροαταί, ἦταν χυμένος εἰς τὸ καλοῦπι τῶν πλαιῶν νομοθετῶν, τῶν ἡγεμονίας θεμελιωτῶν. Ἦθελε νὰ στείλῃ παράδειγμα τρόμου παντοτινὸ ἐναντίον εἰς ὁποιονδήποτε ἐχθρὸν τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Πρέπει ἀκόμη νὰ προσθέσω ὅτι οἱ Μπαβαροὶ ἤρχοντο προκατειλημμένοι κατὰ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Πρὶν ἀναχωρήσει ἡ Ἀντιβασιλεία ἀπὸ τὸ Μόναχο, εἶχε κυριεύσει ἐκεῖ ἡ φήμη, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης μὲ δέκα χιλιάδες στράτευμα κρατεῖ τὰ ἑλληνικὰ παραθαλάσσια διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τοῦ βασιλέως. Τέλος, κοντολογίῃς ἀπὸ τὰ ψηλά παράθυρα τοῦ Ναυπλίου, δύο τρεῖς ἡμέρες πρὶν τῆς ἡμέρας τῆς ἀποφάσεως, εἶχαν ἰδεῖ θεαταί τὸν δῆμιον νὰ ταυριάζει τὰ ξύλα τῆς γκιλοτίνης καὶ νὰ τροχίζει τὸ φονικὸ φάσαγον. Ὅποιο, κύριοι, τὸ θέαμα τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τῶν δύο ὀπλαρχηγῶν ἂν εἶχε συμβεῖ.....

Μὲ χέρια ἀλυσωμένα πορεύονται εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης. Δὲν τρέμει τὸ γόνα τους. Οἱ κίνδυνοι τοῦ ἀγῶνος τοὺς εἶχαν διδάξει τὴν ἀφοβίαν τοῦ θανάτου. Οἱ δάφνες, ὅσες εἶχαν ἀπολαύσει πολεμώντας τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος, στολίζουν τὰ λευκά τους μαλλιά καὶ φωτίζουν τὸ πρόσωπό τους. Πατοῦν τὸ κατώφλιον τῆς ἐρυθρᾶς μηχανῆς, ἠχεῖ τὸ σίδερο τῆς σφαγῆς. Μὴ δειλιάζετε, κύριοι ἀκροαταί, μὴ λυπεῖσθε. Οἱ ὀφθαλμοὶ μας δὲν εἶδαν τὸ ἀνόσιο ἀμάρτημα χάριν εἰς τὸν Πολυζωΐδην. Ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀποφάσεως κοινοποιεῖται, ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως, εἰς τὸν Κολοκοτρώνη καὶ Πλαπούτα, ὅτι τοὺς χαρίζεται ἡ ζωὴ καὶ μεταβάλλεται ἡ

Γι' αὐτὸ τὸ Πανελλήνιο συνεκινήθηκε τόσο γιὰ τὴν περιπέ-
τεια τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ τοῦ Πλαπούτα, ὅσο καὶ γιὰ τὴν στά-
ση τοῦ Πολυζωίδη, καὶ ὁ λαὸς μὲ τὴν σειρὰ του στὰ τραγούδια
του, τραγούδησε πλάϊ στὸν ἔνδοξο στρατηγό, καὶ τὸν τιμημένο
Μακεδόνα Δικαστὴ πού ξανάδωσε στὴν Ἑλλάδα τὸν ἥρωά της

«Δὲν κλαῖτε χῶρες καὶ χωριά, χῶρες καὶ βιλαέτια.

Δὲν κλαῖτε τὸν Κολιόπουλο μὲ τὸν Κολοκοτρῶνη !

Οὐδὲ σὲ γάμους φαίνονται μαῖδὲ καὶ στοῦ Παλούμπα,

μαῖδὲ στοῦ Ἀρκουδόρρεμα στοῦ δόλιο Λυμποβίτου.

Μᾶς εἶπαν εἶναι φυλακὴ γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν . . .

Κι' ἓνας στρατιώτης Κρητικὸς μὲ λόγχη τὸν τρυπάει.

— *Ὑπόγραψε, βρὲ Πρόεδρε, γιὰ νὰ θανατωθοῦνε,*

— *Δὲν ὑπογράφω, Κρητικέ, γιὰ νὰ θανατωθοῦνε*

τ' ἐλευθερώσαν τὸν νιουνιὰ καὶ ὅλους τοὺς ραγιαδες !

Καὶ γλύτωσαν οἱ στρατηγοὶ καὶ δὲν τοὺς θανατώσαν (¹).

Νὰ καὶ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ ἓνα ἄλλο ἐκτενέστερο τραγοῦ-
δι πού ἐπιγράφεται τὸ τραγούδι τῆς Κολιουόμφης (²).

Στ' Ἀνάπλι πηγαινόρχονται, τὴν καρμανιόλα στήνουν,

πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴ στὸν Μάσσωνα τὴν στέλνουν

— *Δὲν ὑπογράφεις, Πρόεδρε καὶ σὺ Πολυζωίδη ;*

— *Σ' αὐτὰ τ' ἄθῶα πλάσματα ὑπογραφή δὲν βάνω.*

Παιδιά, κόψτε τὸ χέρι μου, βάλτε το ν' ἀπογράψη,

Ἐμεῖς δὲν ὑπογράφουμε. Τὸ κρῖμα στοῦ λαιμοῦ σας

Κεφάλια, χέρια, κόψτε μας. τὸ ἄδικο δικό σας.

Ἔτσι τραγούδησε ἡ λαϊκὴ Μοῦσα τῆ τόλμη καὶ τὸ σθένος

ποιητὴ εἰς 20 ἐτῶν φυλάκισιν. Ὡς ἄκουσε ὁ Κολοκοτρῶνης τὴν εἰκο-
σαετῆ φυλάκισιν εἶπε : «Θὰ γελάσω τὸν Βασιλέα μου, δὲν θὰ ζήσω τό-
σο». Ἀλλά, μὰ τὴν ἀλήθεια, ὁ μακαρίτης, ὁ Θεὸς ἐγέλασε τὸν Κολο-
κοτρῶνη, διότι πρὶν κλείσουν ἔνδεκα μῆνες τὸν ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν
φυλακὴν, τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ ἀνώτατον τοῦ κράτους παράσημον, τὸν
μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτήρος, μὲ τὸν ἀνώτατον στρατιωτικὸν βαθμὸν
τοῦ ἀντιστρατήγου καὶ εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς θανῆς του, ἐκήρυξε ἐπι-
τήμως τὸν πιστότατον τοῦ θρόνου. Τὸν Δημήτριον Πλαπούτα ἐδέχθη
ὡς ὑπασπιστὴν τοῦ.

(¹) Ἀπ' τὴν συλλογὴ Δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Γ. Τερτσέτη, πού
ἔγραψε καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρῶνη, καθ' ὑπαγόρευση
τοῦ ἰδίου

(²) Τάκη Κανδηλώρου. «Ἡ δίκη τοῦ Κολοκοτρῶνη» σελ. 284 Ἀθή-
ναι 1906.

τοῦ Πολυζωίδη. Τὸ Κράτος ὁμως, ἢ καλύτερα ἢ Ἐντιβασιλεία καὶ ὁ τότε Ἐπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης γιὰ ἀνταμοιβὴ τῆς προσπαθείας του, νὰ κρατήσῃ τὴ δικαιοσύνη τῆς Πατρίδος στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς της, ὄχι μόνον ἀπέλυσε ἀπὸ τὴ θέση τους τοὺς δύο Δικαστὲς, ἀλλὰ τοὺς ἐφυλάκισε καὶ τοὺς παρέπεμψε σὲ δίκη «ἐπὶ ἀπειθεία».

Καινούργια λοιπὸν περιπέτεια καὶ νέος ἐξευτελισμὸς τῆς δικαιοσύνης. Κι' ἔτσι ὁ Πολυζωίδης καὶ ὁ Τερτσέτης, ἀπὸ τὴν ἔδρα τῶν Δικαστῶν βρέθησαν στὰ ἐδώλια τῶν κατηγορουμένων. Ἡ κατηγορία ἦταν διπλῆ. Πρῶτα — πρῶτα κατηγορήθηκαν γιὰ παράβαση τοῦ ἄρθρου 480 τοῦ Ποινικοῦ Νόμου. Τὴν ὑπέροχη ἄρνηση νὰ ὑπογράψουν μιὰν ἄδικη καταδικαστικὴ ἀπόφαση, τὴν ἐχαρακτήρισαν, σὰν ἄρνηση ὑπηρεσίας δημοσίου ὑπαλλήλου. Δεύτερο, τοὺς κατηγόρησαν γιὰ παράβαση τοῦ ἄρθρου 453 τοῦ Ποιν. Νόμου ποὺ πραγματεύεται τὴν παραβίαση «τῆς περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ὀφειλομένης ἐχεμυθείας,» ἐπειδὴ μὲ τὸν πανηγυρικὸ τρόπο ποὺ ἐκδηλώθηκε ἡ διαφωνία τους ἔγινε γνωστὴ στὸ Λαὸ ἡ ἄρνησὶ των νὰ ὑπογράψουν τὴν ἀπόφαση.

Μὲ τέτοιο κατηγορητήριον δὲν ἦταν βέβαια καθόλου συνετὴ πρᾶξι τῶν Κυβερνῶντων αὐτῆ ἡ δίωξι τῶν δύο τιμίων δικαστῶν. Ὅμως τοὺς στάθηκε ἀδύνατον νὰ πνίξουν τὴν ἐμπάθεια καὶ νὰ μὴ ἐκδικηθοῦν κατὰ κάποιον τρόπο, αὐτοὺς ποὺ στάθηκαν πιστοὶ στὸν δικαστικὸ τους ὄρκον, στὸ Ἐθνικὸ τους καθήκον καὶ ὑπερασπισταὶ τῶν γενναίων ἀγωνιστῶν.

Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφθανε ἡ παύση τους ἀπὸ τίς δικαστικὲς των θέσεις, σὰν νὰ μὴ ἔφθανε ἡ φυλάκιση καὶ ἡ παραπομπὴ τους σὲ δίκη, ἐπιστρατεύθηκε καὶ ὁ Κυβερνητικὸς τύπος, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ δημιουργήσῃ μὲ λιβελλογραφικὰ καὶ δυσφημιστικὰ δημοσιεύματα τὴν κατάλληλη δυσάρεστη καὶ ἐπιβαρυντικὴ ἀτμόσφαιρα.

Στὶς ἐπικρίσεις καὶ τίς σπερμολογίες τοῦ φιλικοῦ πρὸς τὴν Κυβέρνηση τύπου, βεβαίως, ἀπαντοῦσαν ἀνάλογα καὶ ἀποστομωτικὰ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες, ὅπως ἡ «Ἀθηνα» τοῦ Ἀντωνιάδη καὶ ἡ «Ἐποχὴ», ἀλλὰ προπάντων ὁ λαὸς μὲ τὴν ἐκδηλῆ συμπάθεια πρὸς τοὺς δύο ἀδικοκατηγορουμένους Δικαστὰς.

Γιὰ τοῦτο, ἐνῶ ἡ δίκη εἶχεν ὀρισθῆ γιὰ τίς 20 Ἰουλίου, διαρκῶς τὴν ἀνέβαλαν μὲ τὴν ἐλπίδα δημιουργίας κατάλληλης ἀτμόσφαιρας γιὰ μιὰ ἀσφαλῆ καταδίκη τῶν κατηγορουμένων.

Ἐπὶ τέλους ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὲς ἀναβολὲς ἡ δίκη ἔγινε στὶς 24 Σεβρίου τοῦ 1834 στὴν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων τῆς

Βουλής με Πρόεδρο του Δικαστηρίου τὸν Σωμάκη καὶ Εἰσαγγελέα τὸν περιβόητο πιά Μάσωνα.

Ὁ Πολυζωίδης καὶ ὁ Τερτσέτης, δὲν διώρισαν δικηγόρους. Ὅταν ὁμως διαβάσθηκε ἀπὸ τὸν Εἰσαγγελέα τὸ κατηγορητήριο καὶ ἐξετασθῆκαν οἱ λιγοστοὶ μάρτυρες τῆς κατηγορίας, ὁ Πολυζωίδης μετὰ μιὰ χειμαρρῶδη ἀγόρευση μεστὴ ἀπὸ νομικὲς ἔννοιες καὶ ἀτράνταχτα ἐπιχειρήματα, ἀγόρευση ποὺ χαρακτηρίσθηκε ὡς ἀξία τῶν ἀρχαίων ἡμερῶν, ἀνάγκασε τὸ δικαστήριο νὰ ἀθώωση καὶ τοὺς δύο πανηγυρικά, γιατί δὲν μπόρεσε νὰ ἀνακαλύψῃ καμμιάν αἰτία καταδίκης. Τὸ ἴδιο πειστικὴ, τὸ ἴδιο ὑπέροχη καὶ ἀτράνταχτη ἦταν καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ Τερτσέτη. (1)

Καθὼς ἦταν φυσικὸ καὶ ἡ δίκη αὐτὴ ποὺ ἦταν ὁ ἐπίλογος τῆς δίκης τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ τοῦ Πλαπούτα, ἐπροκάλεσε καὶ πάλι τὸ πανελλήνιο ἐνδιαφέρον. Τὰ πλήθη ἐπλημμύρισαν τὴν αἴθουσα καὶ τὸ προαύλιο τοῦ δικαστηρίου, ὥστὲ δύσκολα κρατήθηκε ἡ τάξη. Παρὰ τὴν προσπάθεια τοῦ Προέδρου Σωμάκη νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἡσυχία, τὸ ἀκροατήριο συχνὰ διέκοπτε τὴν ἀνάγνωση τῆς ἀθωωτικῆς ἀποφάσεως μετὰ ζητωκραυγὰς γιὰ τὸ Βασιλέα, τοὺς δικαζομένους καὶ τὴ δικαιοσύνη. Δυστυχισμένη Δικαιοσύνη!...

Ἐπὶ ὕστερα ἀπὸ τετράμηνη ἄδικη προφυλάκιση ὁ Πολυζωίδης καὶ ὁ Τερτσέτης ξαναγύριζαν ἐλεύθεροι καὶ ἄσπιλοι στὴν οἰκογένειά τους καὶ στὴν κοινωνία.

Ὅταν ἐτελείωσε ἡ συνεδρίαση, ὄλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος ποὺ εἶχε συρρεύσει ἐκεῖ, μετὰ ἔκδηλο ἐνθουσιασμό καὶ μετὰ αἰσθήματα μιᾶς ἀνυπόκριτης χαρᾶς σήκωσε τοὺς δύο δικαστὰς στὰ χέρια, καὶ φωνάζοντάς τους διαρκῶς «ζήτω οἱ νέοι Ἀριστείδαι» τοὺς ὀδήγησε στὰ σπίτια τους. Ἀσφαλῶς γι' αὐτοὺς ὁ χαρακτηρισμὸς ἐκεῖνος τοῦ «Δικαίου Ἀριστείδη» ποὺ βγήκε αὐθόρμητα ἀπ' τὰ στόματα τοῦ κόσμου, ἦταν ἡ ὠραιότερη καὶ μεγαλύτερη ἠθικὴ ἱκανοποίησις, γιὰ τὰ δεινοπαθήματα ποὺ ὑπέφεραν τό-

---

(1) Βλ. Γ. Τερτσέτου «ΑΠΟΛΟΓΙΑ» εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Α. Πολυζωίδου Δημόσιον κατηγορίαν ὡς ἐνόχων ἀμφοτέρων ἀρνήσεως ὑπηρεσίας καὶ παραβιάσεως τῆς ἐχεμυθείας, μετὰ σκοπὸν ἰδιοτελεῆ καὶ πρὸς βλάβην τοῦ Κράτους. Κατὰ τὴν δίκην τοῦ Θ. Κολοκοτρῶνη καὶ Δ. Πλαπούτα, ἐκφωνηθεῖσα τῇ κδ Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Ναυπλίῳ Ἐγκληματικὸν Δικαστήριον. Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τῆς τυπογραφίας τῶν ἀδελφῶν Α. καὶ Ν. Ἀγγελιδῶν 1835 — Ι. Λαμπρινίδη. Ἡ δίκη τοῦ Τερτσέτη. Περιοδικὸ «Ἑλληνικὴ Δημιουργία», ἔτος Γ' τόμος πέμπτος, τεύχος 54, Μάιος 1950.

σον καιρό χάριν του Δικαίου και της Ἀληθείας. Γι' αυτό και δὲν δέχθηκαν οὔτε τίς 7 χιλιάδες δραχμές, πού πρόχειρα και σὲ λίγα λεπτά της ὥρας μάζεψε ὁ κόσμος πρὸς χάριν των. Ἐπτὰ χιλιάδες δραχμές ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποσὸ τεράστιο και μυθῶδες. Ὅμως ὁ Πολυζωίδης και ὁ Τερτσέτης, μ' ὄλη τὴ φτώχεια τους ἀρνήθηκαν νὰ πάρουν τὸ ποσὸ αὐτό. Οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ κόσμου, ἡ ἀπόλυτη δικαίωσή τους, και ὁ σωρὸς τῶν συγχαρητηρίων γραμμάτων πού ἔπαιρνε ἰδίως ὁ Πολυζωίδης, ἀπ' ὄλα της Ἑλλάδος τὰ μέρη, ὕστερα ἀπ' τὴ Δίκη τοῦ Κολοκοτρώνη και τὴ φυλάκισή τους⁽¹⁾, ἦταν τὸ ὠραιότερο δῶρο τοῦ κόσμου.

Ὑστερα ἀπ' τὴν πανηγυρικὴ ἀθώωσή τους οἱ δύο δικαστὲς ἀπεκατεστάθησαν στὶς προτερινές τους θέσεις. Καὶ ὄχι μονάχα τοῦτο. Ὁ Ὅθων εὐθὺς ὡς ἐνηλικιώθηκε και ἀνέλαβε τὴν ἀσκηση της Βασιλικῆς ἐξουσίας, ἐκτιμώντας τὸ ἀδέκαστο και τὴν νομικὴ του κατάρτιση, διορίζει τὸν Πολυζωίδη Ἀντιπρόεδρο τοῦ ἀρτισύστατου τότε Ἀρείου Πάγου, ταυτόχρονα δὲ και Σύμβουλο της Ἐπικρατείας (δηλαδὴ Γερουσιαστή), σὲ θέση δηλαδὴ ἐπίσης σπουδαία και τιμητικὴ, στὴν ὁποία παρέμεινε ὡς τὰ 1861. Ἀργότερα πάλι, στὶς 12 Ἀπριλίου τοῦ 1837 τὸν διορίζει Ὑπουργὸ της Παιδείας και ταυτόχρονα τῶν Ἐσωτερικῶν.

Ὡς Ὑπουργὸς της Παιδείας εὐτύχησε νὰ βάλῃ τὸ θεμέλιον λίθο στ' Ἀνώτατο πνευματικὸ μας Ἴδρυμα, τὸ Ἐθνικὸ μας Πανεπιστήμιο. Τὰ δύο Βασιλικά Διατάγματα της 22ας και της 26ης Ἀπριλίου τοῦ 1837 «Περὶ συστάσεως τοῦ Πανεπιστημίου» και «Περὶ τοῦ Προσωρινοῦ Κανονισμοῦ τοῦ συσταθησομένου Πανεπιστημίου» φέρνουν ὄχι μονάχα τὴν ὑπογραφή τοῦ Πολυζωίδη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὄλη φραστικὴ διατύπωσή των, ἀντιλαμβάνεται

(1) Ἐπαινέθημεν περισσότερο ἀπὸ ὄτι πατέρας και μητέρα εὐχονται νὰ δοξασθοῦν τὰ μονάκριβα τέκνα τους. Τὸ ἀπόγευμα της Κυριακῆς, 27 τοῦ μηνός, ἔξη χιλιάδες ἑλλήνων μᾶς ἐχαιρέτησαν εἰς τὸν περίπατόν. Ἐνας ἥρωας, ὁμολογούμενος τοιοῦτος ἀπὸ ὄλους (Σ. συγρ. ἐννοεῖ προφανῶς τὸν Κολοκοτρώνη), εἶπε μὲ ἑλληνικὴ χάρη, ὄτι ὁ Πολυζωίδης τοῦ ἐπήρε τὸ Δερβενάκι ἕνας στρατηγὸς ἐφίλησε τὸ χέρι τῶν δύο μας, ὡς ἀνάιματο ἀπὸ φόνον, ἐχθὲς τὸ ἔσπερας ὁ πνευματικὸς τοῦ Βασιλέως ἔκαμε παράκλησιν εἰς τὸν Κύριον δεόμενον νὰ κρίνετε σεῖς Δικασταί, μὲ ἀπάθειαν και νὰ ἐπικυρώσητε δικαστικῶς τὴν ἀθωότητα, τὴν ὁποίαν χαίρομεθα εἰς τὸ Ἔθνος, εἰς τὸ Ἔθνος πού μᾶς ἐχειροκρότησε ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου ἔως εἰς τὸ Ταίναρον ἀκρωτήριον... Ἀὐτὰ λέει ὁ ἴδιος ὁ Τερτσέτης στὴν «Ἀπολογία» του, βλ. «ΑΠΑΝΤΑ» Τερτσέτου, πού ἐπιμελήθηκε ὁ Γ. Βαλέτας, σ. 276 § 52.

κάνεις κάτω από τις γραμμές των αυτών τόν ίδιο, που έξεπλήρω-
νε την ώρα εκείνη της υπογραφής, τὸ μεγάλο του όνειρο, γιά τήν
παλινόστηση στήν Ἑλλάδα τῆς Παιδείας καί τόν πνευματικό φω-
τισμό τῆς νεολαίας. Ἦταν γιά τόν Πολυζωΐδη μιὰ ἀπό τις πιό
εὐτυχισμένες στιγμές τῆς ζωῆς του, ἡ σύνταξη καί ἡ ὑπογραφή
τῶν Ἰδρυτικῶν τοῦ Πανεπιστημίου μας διαταγμάτων καθῶς καί
ἡ ἀναγγελία τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων γιά τις 3/15 Μαΐου
τοῦ αὐτοῦ χρόνου.

Ὡς Ὑπουργόν τῶν Ἐσωτερικῶν πάλιν, σ' αὐτόν ἔλαχε ὁ
κλῆρος, νά βάλῃ τὰ θεμέλια τῆς Ἐλευθεροτυπίας.

Ὁ Πολυζωΐδης δέν ἦτο δυνατό νά ξεχάσῃ τοὺς περιορι-
σμούς τοῦ τύπου πού ἐπέβαλε ὁ Καποδίστριας τρέμοντας τήν
κοινή γνώμη καί τόν ἔλεγχο. Ὡς Ὑπουργός λοιπόν τῶν Ἐσω-
τερικῶν βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἐφαρμόσῃ τις ἀντιλήψεις του
σχετικά μέ τή χρησιμότητα, τή σκοπιμότητα καί τήν ἐλευθερία
δράσεως τοῦ τύπου, γιά τήν ὁποία τόσα ἔπαθε, τόσο ἀγωνίσθη-
κε καί πού τόσο γλαφυρά, παραστατικά καί ἀνάγλυφα διητύ-
πωσε καί διεκήρυξε στήν περισπούδαστη ἐκείνη προκήρυξή του,
μέ τήν ὁποίαν ἀνήγγειλε τήν ἔκδοση τοῦ «Ἀπόλλωνα».

Συνέταξε λοιπόν καί δημοσίευσε τόν περί τύπου νόμο τῆς
23 Νοεμβρίου τοῦ 1837 σύμφωνα μέ τις ἀντιλήψεις του, ἄσχε-
τα μέ τόν θόρυβο πού ἐδημιουργήθηκε γύρω ἀπ' αὐτόν, καί
πού στάθηκε ἀφορμή νά ἐγκαταλείψῃ τόν Ὑπουργικό θῶκο,
εὐθὺς ἀμέσως μετά τήν δημοσίευσή του. (1) Ἔτσι ἀπέδειξε γιά
μιάν ἀκόμα φορά, πῶς ἡ ψυχὴ του ἦταν πραγματικά φιλελεύθε-
ρη καί πῶς ἦταν ἄνθρωπος πού δέ δέχεται περιορισμούς στίς
ἀντιλήψεις του καί ἐπεμβάσεις στίς πράξεις καί στά ἔργα του,
ἀπ' ὅπουδήποτε κι ἂν προέρχονται αὐτές. Καί στήν περίπτωσι
αὐτῆ στάθηκε ἀπόλυτα ἑναρμονισμένος μέ τή συνείδησή του
γιατί προτίμησε τήν ἀπομάκρυνσή του ἀπό τὸ Ὑπουργικό ἀξίω-
μα παρά τήν ὑποχώρησι.

Καί ὁμοίως ὁ νόμος ἐκεῖνος τῆς 23 Νοεμβρίου τοῦ 1837, ἦταν
μιὰ ἀκόμη πνευματικὴ του προσφορά στὸ ἀναγεννώμενο Ἔθνος
καί στάθηκε ἡ βάση καί τὸ πρῶτο βῆμα γιά τήν πραγματικὴ

---

(1) Τὴν παραίτησή του ἐπροκάλεσε ἰδίως ἡ ἀποκάλυψη, ὅτι τὸ ἄρ-
θρο πού δημοσίευσε στίς 10 Ἰανουαρίου 1837, ἡ ἀντιπολιτευομένη
τὴν Κυβέρνησι ἐφημερίδα «Ἑλπίς» ἦτο τοῦ Πολυζωΐδου. Τὸ ἄρθρο δρι-
μύτατο, θύμιζε τόν παλῆό μαχητικὸ συντάστη τοῦ «Ἀπόλλωνος» μέ
τοὺς σθεναροὺς ὑπὲρ τοῦ Συντάγματος ἀγῶνας του. Βλ. Δ. Πετρακάκου,
Κοινοβουλευτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμος πρῶτος σελ. 474 - 477.

ἐλευθεροτυπία καὶ ὑπόδειγμα γιὰ τὰ κατοπινὰ σχετικὰ νομοθετήματα.

Μόνο ὕστερα ἀπὸ ἓνα ὀλόκληρο σχεδὸν αἰῶνα, δηλαδὴ στὰ 1931, ἀντικαταστάθηκε καὶ ἔδωσε τὴ θέση του στὸν Νόμο 5060, συντεταγμένο μὲ βάση πάντα τὸ νόμο τοῦ Πολυζωίδη, ἀλλὰ ἐναρμονισμένο στὸ πνεῦμα τοῦ νέου Συντάγματος, καὶ τῆς σύγχρονες περὶ ἐλευθεροτυπίας ἀντιλήψεις καὶ ἀνάγκες.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο, ὁ Πολυζωίδης ἀνέλαβε καὶ πάλι τὰ καθήκοντα τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὴ δράση του στὸ πεδίο τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, πού εἶχε ἀνασταλῆ ἐξ αἰτίας τῆς Ὑπουργίας του. Τὴ θέση αὐτὴ τὴν ἐλάμπρυνε, ὅσο λίγοι, δχιμόνον τοῦ καιροῦ του, μὲ τὴν φωτεινὴ του καὶ καθάρια νομικὴ διάνοια καὶ μὲ τὸ ὑποδειγματικὸ ἦθος ἑνὸς ἀληθινοῦ Δικαστοῦ. Ἀπὸ τὰ 1835 ἀκόμα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ πού δημοσιεύθηκε τὸ περίφημο ἐκεῖνο διάταγμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἐτίθεντο σὲ ἰσχύ οἱ νόμοι τῶν ἀειμνήστων αὐτοκρατόρων μας, ἕως ὅτου ψηφισθῆ ὁ νέος κώδικς, διορίζεται μέλος τῆς πρώτης Ἐπιτροπῆς πού συστήθηκε γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ Νέου Ἀστικοῦ Κώδικα, καὶ μαζί μὲ τὰ τρία ἄλλα μέλη, δηλαδὴ τὸν Κωνσταντῖνο Σχινᾶ, Γ. Βέλλιο, καὶ Π. Πιτζιπιόν, μεταφράζει καὶ ἐναρμονίζει ἀπὸ τὴν Γερμανικὴ στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, τοὺς τέσσαρες Κώδικες πού εἶχε συντάξει ὁ Μάουερ στὰ 1834, δηλαδὴ τὴν Πολιτικὴ Δικονομία, τὴν Ποινικὴ Δικονομία, τὸν Ποινικὸ Νόμο καὶ τὸν Ὀργανισμὸ τῶν Δικαστηρίων καὶ Συμβολαιογράφων.

Ἄλλὰ καὶ πολὺ πρὸ τοῦ 1835, ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Καποδίστρια, βλέπουμε τὸν Πολυζωίδη νὰ ἐνδιαφέρεται ζωηρὰ καὶ ἀπόλυτα γιὰ τὴν συγκρότηση τῆς Δικαιοσύνης καὶ τοῦ Δικαστικοῦ Σώματος, τοῦ ἀναγενωμένου καὶ νεοπαγοῦς Κράτους μας.

Τὸ ἀπὸ 10 Ἰουλίου 1830 γράμμα του πρὸς τὸν Καποδίστρια (¹) ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸς τὸν ὑπουργό, τῆς Δικαιοσύνης Ι. Γε-

(¹)

Π ρ ὅ ς

τὸν Ἐξοχότατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος

Ἐξοχώτατε,

Καὶ ἐγγράφως μακρὰν ἔτι τῆς Ἑλλάδος διατρίβων, ὡς καὶ
» διὰ ζώσης μετὰ τὴν ἄφιξίν μου καθ' ἣν ἡμέραν ἔλαβον τὴν
» τιμὴν καὶ ἄκραν εὐτυχίαν νὰ παρουσιασθῶ ἐνώπιον τῆς
» Ἐξοχότητός της, ἐξέθεσα τὴν πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσίν μου,

» καὶ τὸν ἔνθερμον ζήλον τοῦ νὰ συνεισφέρω εἰς τὴν δημό-
» σιον τῆς Πατρίδος ὑπηρεσίαν, ὑπὸ τὴν πατρικὴν Κυβέρνη-
» σίν της. Βέβαιος ὅτι δὲν θέλει ἀποδοκιμάσει τὸν ζήλον μου,
» ἔχουσα ἐχέγγυον τούτου ἐξιόπιστον τὴν προλαβοῦσαν εἰς
» πάντας γνωστὴν διαγωγὴν μου, οὐδὲ ἀπορρίψει τὴν προ-
» σφορὰν τῶν ἀσθενῶν μου μέσων παρουσιασθείσης τῆς ἀρ-
» μοδίου περιστάσεως, ἀποφεύγω πᾶσαν περὶ τούτου προκα-
» ταληπτικὴν αἴτησιν καὶ ὀχληρὰν μακρολογίαν, προτιμῶν
» μᾶλλον νὰ ἐνοχλήσω ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν προσοχὴν σας,
» εἰς ἄλλα τινὰ οὐσιωδέστερα ἀντικείμενα.

Ἡ ἐν Τροιζήνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις, τῆς ὁποίας τὰ πρακτι-
» κά ἐπεκύρωσεν ἡ τελευταία ἐν Ἄργει ἐψήφισεν ἂν δὲν ἀπα-
» τῶμαι τὴν εἰσαγωγὴν τῶν Γαλλικῶν Κωδίκων εἰς τὴν Ἑλ-
» Ἰαδίαν, μὲ τὰς ἀναγκαίας τροπολογίας καὶ μεταρρυθμί-
» σεις, ὅσας ἀπαιτοῦσιν αἱ τοπικαὶ σχέσεις, τὰ ἦθη καὶ ἔθι-
» μα ὅτι δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς μεταφράσεως αὐτῶν δὲν διέφυγεν
» τὸν ἀγρυπνον Νοῦν τῆς Ἐξοχότητός της, περὶ τούτου πο-
» σῶς δὲν ἀμφιβάλω. Ἀσχολίαι ὅμοιαι ἄλλαι δεῖναι καὶ πο-
» λύμοχοι δὲν τὴν ἐσυγχώρησαν βέβαια νὰ λάβῃ εἰς ἰδιαιτέ-
» ραν σκέψιν τὸ πρᾶγμα. Ἄλλ' ἤδη ὁπότε ὡς μανθάνω, ἐτοι-
» μάζεται νέος τῶν Δικαστηρίων ὀργανισμὸς, καὶ ἡ Ἑλλάς,
» συνεργούσης τῆς ἐξοχότητός της, ἐνδύεται τὴν σιβαρὰν
» τῶν Νόμον πανοπλίαν, στοχάζομαι ὅτι αἰσθάνεται πλέον
» παράποτε ἀναγκαίαν τὴν κατόρθωσιν τῆς εἰρημένης μετα-
» φράσεως, καὶ πρὸ πάντων τῆς τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος,
» ὅστις εἶναι ἡ βᾶσις ὅλων τῶν ἄλλων, καὶ τὸν ὅποιον ποτὲ
» ὁ νῦν ἐν χρήσει Ἀρμενόπουλος δὲν δύναται νὰ ἀναπληρώ-
» σῃ. Ἄν λοιπὸν ἡ Ἐξοχότης της ἤθελεν εὐδοκῆσῃ νὰ διορί-
» σῃ ἐπὶ τούτῳ Ἐπιτροπὴν τινὰ συνισταμένην ἀπὸ ἀνδρας
» Εἰδήμονας καὶ τῆς ὕλης αὐτῆς, καὶ τῆς γλώσσης ἀπὸ καὶ
» εἰς τὴν ὁποίαν θέλει γενῆ ἢ μετάφρασις, εἶμαι πάντῃ πρό-
» θυμος ἐγκριθεὶς μεταξὺ αὐτῶν, νὰ συνεργήσω καὶ ἐγὼ τὸ
» κατὰ δύναμιν.

Ἐν ἄλλο πρᾶγμα, εἰς τὸ ὅποιον τὴν ἐκτέλεσιν τολμῶ νὰ
» ἐπικαλεσθῶ καὶ νὰ ἐλπίζω ἐν ταύτῳ τὴν χάριν τῆς Ἐξοχότη-
» τός της μὲ τόσην πλειοτέραν πεποίθησιν, ὅσον ἀποβλέπει τὸν
» φωτισμὸν τῆς Νεολαίας, εἰς τὴν γενικὴν ὠφέλειαν, ἀντικεί-
» μενα τόσον ἐνάρετα καὶ ἀγαπητὰ εἰς αὐτήν, εἶναι ἡ Ἐ-
» ξοχος ἀδεια τῆς τοῦ νὰ ἐκδώσω διὰ τοῦ Ἐθνικοῦ τύπου
» μίαν μετάφρασιν Πολιτικῆς Οἰκονομίας, συγγράμματος νεω-
» τάτου πραγματευομένου μὲ τρόπον εὐμέθοδον καὶ εὐκατά-
» ληπτον τὰ στοιχεῖα τῆς Ἐπιστήμης, ἠνωμένα καὶ μὲ αὐτὰς
» τὰς Ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς. Ἡ ἐκδοσις αὕτη, μετὰ τὴν ὁποίαν
» ἐτοιμάζω καὶ ἄλλας ἄλλων ἐπίσης ὠφελίμων συγγραμμά-
» των θέλει δεῖξῃ εἰς μὲν τοὺς λοιποὺς ὁμογενεῖς μου ὅτι δὲν
» ἀπεμακρύνθη πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὸ μέσον των, χωρὶς νὰ
» ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἠθικὴν ὠφέλειαν των, πρὸς δὲ τὴν

νατᾶ γράμμα του τῆς 27 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ χρόνου, (¹) μᾶς δείχνουν τὸν ζήλο καὶ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν νομικὴ ἐπιστήμη καὶ τὴν προτίμησίν του ἀλλὰ καὶ τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸν Δικαστικὸ Κλάδο, στὸν ὁποῖο καὶ διέπρεψε ἄλλωστε. «Ἀναφέρομαι πρὸς ἄνδρα νομικὸν καὶ μάλιστα ἐπίσημον, —ἔγραψε μεταξύ ἄλλων στὸν Γενατᾶ—καθὼς αὐτὰ τὰ ἔργα σας τὸ μαρτυροῦν. Ὡς τοιοῦτος, δὲν ἠμπορεῖτε παρὰ νὰ ἐγκρίνετε εἰς τὰ δικαστικὰ ἐπαγγέλματα ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ βαδίζουν εἰς τὰ ἴχνη σας, καὶ νὰ ἐννοῶσι τοὺς σκοποὺς σας, διότι διὰ μέσου τοιούτων ἀνθρώπων μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ μορφωθῇ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας, ἓν σῶμα Δικαστῶν, ἐπιτήδειον νὰ ἐνεργῇ τὴν Δικαιοσύνην με τιμὴν, με ἀξιοπρέπειαν, καὶ κοινὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν πολιτικῶν εὐαρέσκεϊαν».

Δικαίως λοιπόν, ὁ πολὺς Νικόλαος Δημητρακόπουλος ποὺ ἀνεμόρφωσε ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης τὴν Παλιὰ Ὀθωνικὴ νομοθεσίαν, με Βασιλικὸ Διάταγμα τῆς 29 Δεκεμβρίου τοῦ 1911 διέταξε νὰ ἀναρτηθῇ ἡ εἰκόνα του, στὴν αἴθουσα τοῦ Ἀρείου Πάγου γιὰ παραδειγματισμὸ τῶν κατοπινῶν δικαστικῶν γεννεῶν, γιὰτὶ με τὴν βαθύτητα τῶν γνώσεών του, τὴν πολυπειρίαν του καὶ τίς μεγάλες ἀρετὲς τοῦ χαρακτηῖρα του, διέπρεψε στὴν θέση τοῦ Ἀντιπροέδρου αὐτοῦ, καὶ ἐξύψωσε τὴν Δικαιοσύνην στὴν πρέπουσα θεϊκὴ τῆς βάση. (²)

Καὶ δικαίως ὁ νομικὸς κόσμος, με τὴν εὐκαιρίαν ποὺ δημοσιεύθηκε στὰ 1941 ὁ Νέος Ἀστικὸς Κώδις ἐθυμήθηκα καὶ πάλιν νὰ πῆ τὰ κατάλληλα λόγια, γιὰ τὴν συμβολὴν του στὴν ἀπονο-

---

» Ἐξοχότητά της, ὅτι ἡ πρὸς ἐμὲ ἐπιδαψιλευθεῖσα βοήθεια
» αὐτῆς δὲν ἔγινεν ἐπὶ ματαίῳ καὶ ἀκάρπως.

Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος
Ταπεινότατος καὶ Εὐπειθέστατος δοῦλος
Α. ΠΟΛΥΖΩΙΔΗΣ

Τὴν 16 Ἰουλίου 1830
Ἐν Ναυπλίῳ

(¹)-Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Φάκελλος Ὑπουργ. Δικαιοσύνης
ἔτους 1830.

(²) Ἡ τιμητικὴ αὐτὴ διάκριση, ποὺ σὰν διδάγμα θέλησε νὰ καθιερωθῇ ὁ μεγαλοφυῆς καὶ μεγάλος ἐκεῖνος νομικὸς συμπληρώθηκε με τὴν ἀνάρτησιν καὶ τῆς εἰκόνας τοῦ ἐπίσης Ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου διαπρεποῦς νομομαθοῦς Βασ. Οἰκονομίδη, ἀργότερα δὲ με τὴν ἀνάρτησιν καὶ τῶν Εἰκόνων τῶν Προέδρων τοῦ Ἀρείου Πάγου Κωσταντίνου Σημαντήρα καὶ Χρ. Καψάλη καὶ τοῦ ἀλησημανήτου εἰσαγγελέως αὐτοῦ Δημοσοθένους Τζιβανοπούλου,

μὴ τοῦ Δικαίου, γιὰ τὴν τίμια δικαστικὴ του παράδοση καὶ τὸν δρόμο πού χάραξε στὴν Νομικὴ Ἐπιστῆμη στὴν Ἑλλάδα, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ἀριστεῖς τῆς Θέμιδος (').

Γιὰ νὰ μὴ νομισθῆ πὼς οἱ διάφορες θέσεις πού ἀλλεπάλληλα ἐτίμησε μὲ τὴν προσωπικότητά του ὁ Πολυζωίδης ἦταν ἀποτέλεσμα τῶν γνωστῶν πολιτικῶν παρασκηνίων, ἀναφέρω τὸ χαρακτηριστικὸ διάλογο πού ἔγινε μεταξὺ τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος καὶ τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ τοῦ Ρούδαρ. Διηγούνται πὼς ὁ Ρούδαρ στὸν κατάλογο τῶν διοριστέων Γερουσιαστῶν πού ὑπέβαλε πρὸς ἔγκριση στὸ Βασιλέα, δὲν συμπεριέλαβε καὶ τὸν Πολυζωίδη. Ὅταν ὁ Ὁθων ἀντελήφθηκε τὴ παράλειψη, ἐπρόσθεσε ὁ ἴδιος μὲ τὸ χέρι του καὶ τὸ ὄνομά του. Κι' ὅταν ὁ Ρούδαρ θέλησε νὰ πῆ στὸν Βασιλέα πὼς ὁ Πολυζωίδης δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀφωσιωμένους φίλους τοῦ Βασιλέως, ὁ Ὁθων τὸν διέκοψε ἀπότομα λέγοντάς του. «Τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ εἶναι ἄνθρωπος λόγιος καὶ τῶν πεποιθήσεών του, ἐπομένως ἄξιος σεβασμοῦ». Τόση ἦταν ἡ ἐκτίμησις τοῦ Ὁθωνος πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Πολυζωίδη. Καὶ ἀκριβῶς, ἀποτέλεσμα τῆς βαθειᾶς αὐτῆς ἐκτιμήσεως τόσο τοῦ Βασιλέως, ὅσο καὶ τῶν Μακεδόνων πού ζοῦσαν τότε στὴ ἐλεύθερη Ἑλλάδα, εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι πάλι σ' αὐτὸν ἀνέθεσε τὴν Προεδρεία τῆς Ἐπιτροπῆς πού συστήθηκε καὶ βοήθησε γιὰ τὸν Ἐποικισμό καὶ τὴν ἀποκατάσταση ὅλων τῶν Μακεδονικῶν οἰκογενειῶν, πού κατατρεγμένες εἶχαν καταφύγει στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ὕστερα ἀπ' τὴν καταστροφὴ τῆς Νιάουσας, τῆς Κασάνδρας καὶ ὀλόκληρης τῆς Χαλκιδικῆς. Ἡ Νέα Πέλλα τῆς Λοκρίδος, ὅπως ὀνομάσθηκε ὁ καινούργιος αὐτὸς συνοικισμὸς τῶν Μακεδόνων προσφύγων, γιὰ νὰ θυμίζῃ τὴν ἐνδοξη Πρωτεύουσα τῆς αἰματόβρεκτης χώρας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὀφείλει τὴν ὑπαρξὴ τῆς τόσο στὸ χρῆμα ἑνὸς ἄλλου ἐκλεκτοῦ Μακεδόνοιο ἀπὸ τὴν Βλάτση τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, τοῦ Βαρῶνου Μπέλλιου, ὅσο καὶ στὶς δοκνές φροντίδες τοῦ Πολυζωίδη καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς (').

Ὑστερα ἀπ' τὴν ἐκθρόνησις τοῦ Ὁθωνα, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐννεάμηνη μονάχα ἰδιωτικὴ ζωὴ καὶ ἀνάπαυλα, συνταξιοῦχος

(') Χρ. Πράσινα Προϊστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος Θέμις ΝΒ. (1941) σελ. 404-405.

(') Βλέπε Ἰωάννου Δέλλιου. «Ὁ Βαρῶνος Κωνσταντῖνος Μπέλλιος» ἐν Μακεδον. Ἡμερολογίῳ 1910 σελ. 19-36.

πιά, διορίσθηκε ἀπ' τὸ νεαρὸ βασιλεῖα Γεώργιο Α' Νομάρχης Ἀττικοβοιωτίας. Ἦταν ἡ τελευταία δημοσία θέσις ποῦ ἐτίμησε, γιὰ κατόπιν ὀριστικὰ ἰδιώτευσεν καὶ ἀσχολήθηκε ὡς τὸ θάνατό του μὲ τὴ φιλολογία καὶ τὴ συγγραφὴ. Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀκόμα, παρὰ τὶς τόσες του ἐπαγγελματικὰς, πολιτικὰς καὶ τὶς ἄλλες του ἀσχολίας, μὲ ἐργατικότητα καὶ ζήλο παρομιώδη ἐπιδιδόταν στὰ γράμματα. Ἔτσι μὲ τὸν ὄγκο τῆς πρωτότυπης καὶ μεταφραστικῆς του ἐργασίας ἀναδείχθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πολυγραφώτερος συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς του, ὀλοκληρώνοντας τὸ τρίπτυχο τῆς προσωπικότητός του, ὡς Πολιτικοῦ, ὡς Δικαστοῦ καὶ ὡς ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων.

Ἡ πολυμαθία του ἦταν ἀπέραντη. Ἡ γλωσσομάθειά του, ὄση ὀλίγων ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του. Μιλοῦσε τὴ Γαλλικὴ, τὴν Ἀγγλικὴν, τὴ Γερμανικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ Τουρκικὴν. Εἶχε δηλαδὴ μόρφωση σπάνια, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν ἐποχὴν του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σημερινὴν ἀκόμα ἐποχὴν.

Ἐκτὸς ἀπ' τὴν περίφημη ἐκείνη «Διακήρυξη» ποῦ, καθὼς εἶπα στὰ προηγούμενα, προσαρτήθηκε στὸ πρῶτο Σύνταγμα τῆς Ἐπιδάουρου στὰ 1822, (1) τὸ 1824 ὅταν ἦταν στὸ Μεσολλόγι ὅπου βρέθηκε καὶ στὶς δύο πολιορκίας, ἀνάμεσα στοὺς κἀπνοὺς τοῦ πολέμου καὶ τῶν κανονίων τοὺς κρότους, γράφει ταυτόχρονα ἀδιάκοπα καὶ δημοσιεύει: 1) τὸ «Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ Σχέδιον ὀργανισμοῦ τῶν Ἐπαρχιῶν αὐτῆς, μετὰ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ συντάγματος» καὶ 2) Θεωρίαν γενικὴν περὶ τῶν διαφόρων διοικητικῶν συστημάτων, ἐξαιρετικῶς περὶ τοῦ Κοινοβουλευτισμοῦ», τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἐν συνεχείᾳ «Σύντομος πραγματεία περὶ τῶν Εἰρηνοποιῶν καὶ Ὀρκωτῶν, κριτῶν τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς ἀρίστους Ἀγγλοὺς συγγραφεῖς».

Στὰ 1833 μεταφράζει ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ τὴν περίφημο Πολιτικὴ Οἰκονομία τοῦ Ἰωσήφ Δρόζ, κί' ὕστερα ἀπὸ δύο χρόνια δηλαδὴ τὸ 1835 μεταφράζει ἀπ' τὰ Γερμανικὰ καὶ δημοσιεύει τὶς Ἀρχὰς τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου τοῦ Ἑρρίκου Γρός.

Ἀλλὰ τὰ σπουδαιότερά του ἔργα μὲ τὰ ὁποῖα ἐγαλουχῆθηκε καὶ μορφώθηκε ἡ ἑλληνικὴ νεολαία τῆς ἐποχῆς του εἶναι: τὰ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ του, δημοσιευμένα στὰ 1859 - 1860, τὰ ΕΛΛΗΝΙΚΑ, σὲ πρώτη ἔκδοσις στὰ 1870 σὲ δύο τόμους, ποῦ ἐξαντλήθηκαν σύντομα καὶ τυπώθηκαν καὶ σὲ δευτέρῃ ἔκδοσις τὸ 1881, τὰ

(1) σελ. 14 - 15 τῆς μελέτης αὐτῆς.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ, πού τυπώθηκαν τὸ 1874, δηλαδή ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατό του καὶ τέλος ἡ ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ του τὸ σπουδαιότατο αὐτὸ σύγγραμά του, μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολήθηκε ὡς τὸ θάνατό του.

Τῆς Γενικῆς Ἱστορίας του, ὁ Πολυζωίδης ἔγραψε μόνον τοὺς τρεῖς τόμους. Ἀπὸ τὸ ὄλο διάγραμμα τοῦ ἔργου του φαίνεται ὅτι εἶχε σκοπὸ νὰ τὸ κάμη πεντάτομο. Εὐτυχῶς ὁ καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας Γεώργιος Κρέμος, συνεπλήρωσε τὸ ἔργο τοῦ Πολυζωίδη καὶ τὸ ἐδημοσίευσε τετράτομο στὰ 1889 - 1890 (1).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω συγγράματά του, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄρθρα πού ἐδημοσίευσε στὸν «Ἀπόλλωνα» του, πού ὄλα φέρνουν τὴν σφραγίδα μιᾶς ἀνώτερης πνευματικῆς ποιότητος, καὶ τοῦ γεροῦ καλλιτέχνη, γιατί ἐλέγχοντας μ' αὐτὰ τὸν Κυβερνήτη ταυτόχρονα δίδασκε καὶ παραδειγματίζε, κι' ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς διαφόρους λόγους πού ἐξεφώνησε μὲ τὴν εὐκαιρία ἑορτῶν κατελειτῶν (1) ἄφησε καὶ σωρὸ ἀπὸ χειρογράφα τελειωμένων καὶ μισο-

(1) Οἱ πλήρεις τίτλοι τῶν ἀνωτέρω συγγραμμάτων τοῦ Πολυζωίδη εἶναι:

α) ΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ. Κατὰ τὸ ἐνεστὼς καὶ παρελθὸν συγκριτικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἐν συναφείᾳ μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν Ἑθνῶν συνταχθέντα πρὸς χρῆσιν τῆς μαθητευομένης Ἑλληνικῆς Νεολαίας καὶ παντὸς φιλομαθοῦς. Ἐν Ἀθήναις 1859—1860, 8ον μέγα τόμ. α' σελ. 19+476 καὶ β' σελ. 756.

β) ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ. Ἦτοι ὁ βίος τῆς Ἑλλάδος κατὰ πάσας τὰς σχέσεις καὶ ἐκδηλώσεις αὐτοῦ ἐξεταζόμενος ἐκτενέστερον μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ρωμαιοκρατίας, συνοπτικῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων πρὸς χρῆσιν τῶν γυμνασίων ἐγκρίσει τῆς Κυβερνήσεως. Ἐν Ἀθήναις 1870, 8ον τόμ. α' σελ. 244 καὶ β' σελ. 340. Τὰ Ἑλληνικὰ ἐπιθεωρηθέντα καὶ διορθωθέντα τὸ δεύτερον ἐξεδόθησαν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν Ἰω. Πρωτοδίκου στὰ 1881.

γ) ΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ. Ἦτοι κατὰ τὴν Ἑλλάδα κυριώτερα συμβάντα καὶ ἡ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας ἀπὸ ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἕως τοῦ ἐσχάτου ὑπὲρ αὐτονομίας Ἑθνικοῦ Ἀγῶνος 146 π. Χ.—1821 μ. Χ. Ἐν Ἀθήναις 1874, 8ον τόμ. α' σελ. 290 καὶ τόμ. β' σελ. 245.

δ) ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιθεωρηθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Κρέμου, καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας, εἰς τόμους τέσσαρας α' τόμ. σελ. π'+840. Ἀθῆναι 1889. Τόμ. β' σελ. 791, Ἀθῆναι 1889 τόμ. γ' σελ. 715, Ἀθῆναι 1889 καὶ τόμ. δ' σελ. +1300. Ἀθῆναι 1890.

(1) Βλέπε λόγος του πού ἐξεφώνησε στὸ Ναύπλιο τὸ 1825 τὴν ὥρα τῆς δοξολογίας πού ἔκαμε ἡ Κυβέρνηση, γιὰ τοὺς θριάμβους τῶν Ἑλληνικῶν ὀπλων στὸ πολιορκημένο ἀπ' τὸν Κιουταχῆ Μεσολόγγι, ὅπου

τελειομένων συγγραμμάτων, πού δὲν πρόλαβαν νὰ δοῦν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Τί ἀκριβῶς ἐπεδίωκε μὲ τὴν πρωτότυπη καὶ μεταφραστικὴ του ἐργασία, στὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ πνευματικῶς στεῖρα γιὰ τὸ Ἔθνος, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ καταλάβῃ κανεὶς. Εἶδαμὲ στὴν προκήρυξη πού κυκλοφόρησε στὸ Ναύπλιο στὶς 19 Δεκεμβρίου τοῦ 1830 πόσο μεγάλη σημασία δίνει στὴ μὀρφωση τοῦ ἀναγεννωμένου Ἐθνους, καὶ πόσο παραστατικὰ καὶ ὑπέροχα ἐξαρτᾶ «τὴν ἐλευθερίαν καὶ εὐτυχὴ ζωὴν τοῦ Ἐθνους καὶ τῶν ἀτόμων, ἀπὸ τὸν διὰ τῆς παιδείας φωτισμὸν τῶν πολιτῶν». «Χωρὶς ταύτην (τὴν παιδείαν δηλαδὴ) ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ, νὰ ἀκμάσῃ καὶ νὰ διατηρηθῇ ἢ τόσο ποθητὴ καὶ μὲ τόσα αἵματα καὶ θυσίας ἐξαγορασθεῖσα ἐλευθερία τῆς».

Καὶ ὡς μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα κατορθώνεται ὁ φωτισμὸς αὐτός, θεωρεῖ «τὰ Σχολεῖα, τὴν Δημοσίευσιν διαφόρου ὕλης διδασκτικῶν καὶ ὠφελίμων συγγραμμάτων καὶ τὸν Περιοδικὸν τύπον».

Αὐτὴ τοῦ τὴν πεποίηση πού τὴν μεταβάλλει σὲ μιὰ γόνιμη καὶ δημιουργικὴ πραγματικότητα, τὴν διακηρύσσει ἀκόμα πιὸ καθαρά στὸν ὠραῖο πρόλογο πού προτάσσει στὴν μετάφραση τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας τοῦ Δρόζ. «Ἡ Ἑλλάς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς μόνον, μολονότι ἄλλοτε ἐστία τῶν φῶτων, δὲν ἠδυνήθη ἐκ τῆς δεινῆς θέσεως, ὅπου ἡ βάσκανος τύχη τὴν εὗρεν ὀλοκλήρους αἰῶνας ἐρριμένην, νὰ ἐπιδειχθῇ εἰς τὸ λαμπρὸν στάδιον τῆς ἐπιστήμης τοῦ πλούτου. Ἄλλ' ἤδη γενομένη αὐτόνομος . . . δὲν θέλει ἴσως βραδύνει . . . νὰ κατὰφθάσῃ τὰ λοιπὰ ἔθνη τόνσον εἰς τὰς οἰκονομικὰς, ὅσον καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπι-

---

μὲ θεῖαν ἔξαρση καὶ συγκίνηση ἀναφωνεῖ! «Εἰς σὲ στρέφω τὸν λόγον μου ἤδη ὃ πόλις ἱερὰ τοῦ Μεσολογγίου! Ἱερὰν σὲ ὀνομάζω καὶ μὲ σέβας βαθύτατον πατῶ νοερῶς σήμερον τὸ ἔδαφός σου συλλογιζόμενος τὰ τεράστια κατορθώματα, τὰ ὁποῖα τὸσάκις ἤδη ἐνηργήθησαν εἰς τὴν περιφέρειαν σου. Ἀδύνατος ἀκόμη καὶ ἀνοχύρωτος, ἀντέστης πρὸ τριῶν χρόνων εἰς δώδεκα χιλιάδας Ἀλβανῶν ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐπιχειρηματίαν Ὅμηρ—Βρυώνην, καὶ εἶδες ἔμπροσθέν σου τόσα πεσμένα καὶ αἵματοκυλισμένα πτώματα αὐτῶν, ὅπῳταν ἀθάδιασαντες νὰ σὲ πλησιάσουν ἀντεκρούσθησαν ἀπὸ τὰς στιβαρὰς χεῖρας τῶν γενναίων προμάχων σου. Ἡ 25 τοῦ Δεκεμβρίου εἶναι ἡμέρα μὲ χρυσᾶ καὶ ἀνεξάληπτα γράμματα εἰς τὰ χρονικά τῆς ἱστορίας σου γραμμμένη . . . ». Ὁ λόγος αὐτός τοῦ Πολυζωῖδου ὅταν διαβάσθηκε στὸ Μεσολόγι, ἐξῆγειρε ἀκόμα περισσότερο τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς «Ἱερᾶς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου» καὶ δὲν ἄκουες ἀπ' ἄκρου σ' ἄκρον παρὰ τὸ σύνθημα «πόλεμος μέχρι θανάτου». Πολυζωῖδου—Κρέμου, Γενικὴ Ἱστορία, τόμος Δ' σελ. 875 - 876.

στήμας». Καί έξακολουθεῖ παρακάτω. «Ἐως τότε ὁμως, ἀνάγκη πᾶσα, τῶν ξένων οἱ πόνοι καί αἱ μελέται νά ἰσχύωσι, μὲ ἄλλας λέξεις μετακενώσεις νέων ἰδεῶν ἀπὸ ξένας εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ἤτοι μεταφράσεις καὶ συνερρανήσεις βιβλίων, πρέπει νά γίνωνται καὶ γίνονται τόσω συνεχέστερον, ὅσω ἐκ τοῦ πλειοτέρου ἀριθμοῦ τῶν, κρέματα ἢ ταχυτέρα τῶν φώτων διάδοσις, ἢ γοργοτέρα τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἀνάπτυξις, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ὁποίων καὶ ὄλαι αἱ ὕλικαὶ ἐργασίαι, καθίστανται γονιμώτεραι».

Ποιὸ ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ θεωρητικὴ καὶ ἡ ἔμπρακτὴ προσφορά τοῦ Πολυζωίδη, καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ νά διοχετεύσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ Δυτικοῦ Πολιτισμοῦ στὸ νεότευκτο καὶ ἀνοργάνωτο κράτος καὶ τὸ πνευματικὰ ἀκαλλιέργητο ἀκόμα Ἔθνος μας, δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀποδοθῇ ἐπιγραμματικώτερα, ἀπ' ὅσο τὸ ἀπέδωκε ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Γεώργιος Μαριδάκης στὸ λόγο του ποῦ ἐξεφώνησε κατὰ τὴν πανηγυρικὴ Συνεδρίαση τῆς Ἀκαδημίας στίς 24 Μαρτίου τοῦ 1951 μὲ τίτλο «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ὡς ἔκφρασις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος» (1). Λέγει λοιπὸν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας καὶ διαπρεπῆς νομικὸς Γεώργιος Μαριδάκης. «Ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωίδης, τοῦ ὁποῦ το βλέμμα ἐποπτεύει τὸ ἀκροατήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου, κλεισμένος εἰς τὸ πολιορκημένον Μεσολόγγι, ὑποδέχεται τὰς βόμβας τοῦ Κιουταχῆ, μεταφράζων ἐν ἡρεμίᾳ καὶ δημοσιεύων ἔργα περὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ καὶ Ἀγγλικοῦ πνεύματος. Τὴν ἀδυναμίαν τῆς ὕλικῆς δυνάμεως, ἦν μόνην διέθετε, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Δυτικοῦ πνεύματος, τὴν ὁποίαν τοῦ ἀντέτασσαν ὁ Πολυζωίδης, διέγνωσεν ὁ Κιουταχῆς, ὅταν μετὰ τὸ Μεσολόγγι ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠγωνίζετο νά ἐκπολιορκίσῃ τὴν Ἀκρόπολιν».

Ἀπ' αὐτές, λοιπὸν τίς ἀντιλήψεις ξεκινῶντας, καὶ ἀποβλέποντας στὴν ὅσο τὸ δυνατὸ συντομώτερη ἐξύψωση τοῦ διανοητικοῦ ἐπιδέδου τοῦ Ἔθνους ἔκαμε κι' αὐτὸς τὸ «κατὰ δύναμιν».

Σ' ὄλη του τὴ ζωῆ, τὸ περισσότερο μέρος τῆς νύχτας τὸ περνοῦσε διαβάζοντας καὶ γράφοντας, ὡς ποῦ μιὰ νύχτα, τὴ νύχτα τῆς 6ης πρὸς τὴν 7ην Ἰουλίου τοῦ 1873 ξεψύχησε ἐπάνω στὰ χειρόγραφα καὶ στὰ βιβλία, ἀφήνοντας πίσωθὲ του σὲ μεγάλη φτώχεια γυναῖκα καὶ κόρη (1).

(1) Ἀκτῖνες ἀριθ. 116 ἔτος ΙΔ' Μάϊος 1951.

(1) Ἡ σύζυγος τοῦ Πολυζωίδη Ραλλοῦ καὶ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμ-

Γιατί ἀπ' τὴν στιγμή πού ἀποσύρθηκε ἀπ' τὴν δημόσια ζωὴ, ἡ μικρὴ του σύνταξη ἦταν ὁ μόνος πόρος τῆς ζωῆς του ἐνῶ οἱ οἰκογενειακὲς του ἀνάγκες τόσο μεγάλες, ὥστε πολλὰς φορές στερήθηκε καὶ τὸ ψωμί.

Στὸ διάστημα πού ἦταν συνταξιούχος καὶ γιὰ ἀνακούφισή του εἶχε ζητήσῃ τὴ θέσῃ τοῦ Ἐφόρου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου. Φαίνεται ὅμως πῶς τοῦ τὴν ἀρνήθησαν, γιατί εἶχαν διορίσει κάποιον Κόμνο πού εἶχε ἰσχυροὺς προστάτες.

Ἡ μικρὴ αὐτὴ θέσῃ ἦταν ἡ μόνη πού ἐπεζήτησε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ὁ Πολυζωίδης. Καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἀρνησῃ αὐτὴ τὴν ἔφερε πολὺ βαρειά στὰ στερνά του χρόνια. Χαρακτηριστικὰ τῆς φτώχειας τοῦ Πολυζωίδη εἶναι ὅσα γράφει μεταξὺ ἄλλων ὁ Σπετσερόπουλος στὴ Νεκρολογία του, πού δημοσιεύθηκε στὶς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν «Χρόνον» καὶ τὴν «Πλάστιγγα».

«Ὅταν δὲ ἀπὸ τῆς λεγομένης Ἐθνοσωτηρίου μεταβολῆς καὶ ἐντεῦθεν αἱ ἀνυπέρβλητοι οἰκογενειακαὶ αὐτοῦ ἀνάγκαι τὸν ἔφεραν εἰς ἐσχάτην πενίαν, καὶ πολλάκις ἐπισκεπτόμενοι αὐτὸν ἐδοκιμάζομεν νὰ παρηγορήσωμεν διὰ λόγου τὰς θλίψεις του, στενάζων μᾶς ἔλεγε : «Ἄ, φίλε, ἐδοκίμασα ὅσα δὲν ἐδοκίμασες· ἀλλ' ἀναλογιζόμενος ὅτι στεροῦμαι πολλάκις τοῦ ἄρτου (!!) ἀδύτατον νὰ ἀνθέξω· ἡ μεταβολὴ τοῦ Ὀκτωβρίου ἐπέφερε τὴν κατάπτωσιν τῆς ἠθικῆς, ἐστερηθῆμεν ἡγεμόνος φιλοπάτριδος, ἐναρέτου, δικαίου καὶ ἐμβριθοῦς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος οὐδεὶς τῶν ἀγωνιστῶν καὶ διακεκριμένων πολιτῶν παρεγνωρίζετο· σήμερον δὲ ἡ φαυλοκρατία διέπει τὰ πάντα. Ἐζήτησα τὴν θέσιν τοῦ Ἐφόρου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου καὶ αὐτὴν μοὶ τὴν ἤρνήθησαν. «Τὶ ἔχει ὁ Κομνός; Τίς θέλει τολμήσῃ νὰ προτείνῃ τὴν παῦσιν τοῦ Κόμνου;» Αὐτὴν τὴν ὑψηλὴν ἀπάντησιν ἔλαβον! Τὶ σημαίνει εἰς Κόμνος ἀπέναντί μου; (!) Καὶ λυποῦμαι καὶ ἀγανακτῶ πρὸς τίνα νὰ προσφύγω καὶ παρὰ τίνος νὰ ἐλπίσω; οὔτε κόλαξ οὔτε ραδιοῦργος εἶμαι· ἐπομένως οὔτε ἀρεστὸς τινὶ γίγνομαι· ἡ φύσις μοὶ ἐδωρήσατο ὑγείαν ἀρίστην, τὰς διανοητικὰς μου δυνάμεις αἰσθάνομαι ὄχι μόνον ἀκμαίας, ἀλλ' ὀργώσας πρὸς ἐργασίαν, δι' ἧς καὶ μόνης εὕρισκω ἀνακούφισιν τίνα, ἀλλὰ (καὶ ἐντεῦθα διεκόπτετο στενάζων) ταχέως θὰ σὰς ἀποχαιρετίσω. Δὲν μεταμελοῦμαι διότι δὲν ἐφρόντισα καὶ ἐγὼ νὰ κάμω ὡς ἄλλοι περιουσίαν, λυποῦμαι μόνον,

βρὸς του Δημήτριος Μανασίδης ἀπέθαναν τὸ 1888, δηλαδὴ τὸν ἴδιον χρόνον. Ἀπέμειναν δὲ ἐπιζῶσαι ἡ θυγατέρα του Ἀθηναῖς καὶ ἡ ἑγγονὴ του Ἐλένη.

διότι θά ἐγκαταλείψω ἀσθενῆ σύζυγον καὶ ἔρημον θυγατέρα ἐν ἄκρα πενίᾳ». Τοιαῦτα περίπου ἠκούσαμεν πολλάκις ἀπὸ στόματος τοῦ μακαρίτου Πολυζωίδου καὶ τοιαύτη ἀληθῶς σήμερον εἶναι ἡ κατάστασις τῆς ἀτυχοῦς οἰκογενείας του, ὑπὲρ ἧς ἐπικαλούμεθα τὴν ἀντίληψιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ παντὸς εὐπόρου ὁμογενοῦς».

Φαίνεται πῶς αὐτὴ εἶναι ἡ μοῖρα τῶν ἐξαιρετικῶν καὶ τίμιων ἀνθρώπων. Πρέπει πάντοτε νὰ ἐξαντλοῦν καὶ τὴν τελευταία τους πνευματικὴ καὶ ζωικὴ ἰκμάδα γιὰ τὸ σύνολο, καὶ πάντοτε νὰ πεθαίνουν ποτισμένοι μὲ τὴν πίκρια τῆς ἐγκαταλείψεως καὶ τῆς στέρησεως.

Ἡ κηδεῖα του ἔγινε μὲ δημοσίᾳ δαπάνη καὶ τοῦ ἀποδόθη-καν τιμὲς Ὑπουργοῦ. Πολὺς κόσμος παρακολούθησε τὴν κηδεῖα του. Ὅμως ἀνάμεσα σ' αὐτούς, κανένας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ τοῦ Πλαπούτα, δὲ βρέθηκε νὰ τὸν συνοδεύσῃ στὴ τελευταία του κατοικία καὶ νὰ στολίσῃ τὸν τάφο τοῦ τιμημένου Δικαστῆ, πού ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψῃ τὴν καταδίκη τῶν ἐνδόξων προγόνων τους μὲ λίγα λουλούδια τῆς Ἀττικῆς γῆς, σὰν ἐλάχιστο δεῖγμα εὐγνωμοσύνης.

* *

Καθὼς καὶ στὴν ἀρχὴ εἶπα, ὁ Πολυζωίδης ἐξ αἰτίας τῆς ἐνεργοῦ ἀναμίξεώς του στὸν ἀπελευθερωτικὸ Ἀγῶνα, δὲν μπόρεσε νὰ ξαναγυρίσῃ στὸ Μελένικο. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν περιουσία του δὲν ἀπόμεινε τίποτε μετὰ τὴ δήμευσί τῆς ἀπὸ τίς Τουρκικὲς Ἀρχές ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ, μπακιρικὰ, τὰ βιβλία του, τὸ «Τζαμφέσι» (¹) καὶ τὸν «Λιμπαδὲ» (¹) τῆς μητέρας του.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ἀπομεινάρια τοῦ τὰ ἔστειλαν στὴν Ἀθήνα οἱ τότε Ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ Μελενίκου στὰ 1840, μαζι μ' ἓνα γράμμα πού δείχνει ὄλο τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἐκτίμησιν πού εἶχαν οἱ συμπατριῶτες του σ' αὐτόν.

Ἄν οἱ περιστάσεις τὸν ἐμπόδισαν νὰ ξαναγυρίσῃ στὴν ἀγαπημένη του Πατρίδα, ὅπου ἔλπιζε στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως νὰ ἔμπαινε μὲ ἐπαναστατικὰ στρατεύματα, φαντάζομαι δὲν τὴν ξέχασε οὔτε στιγμῆ. Καὶ φαντάζομαι ἀκόμα, πῶς ἀσφαλῶς τὴν τελευταία στιγμῆ πού ἄφηνε τὰ ἐγκό-

(¹) Τμήματα γυναικειᾶς ἐνδυμασίας γυναικῶν τῆς Μακεδονίας. Τζαμφέσι εἶναι τὸ βαρύτιμο καὶ ἐπίσημο μεταξωτὸ φόρεμα καὶ ὁ Λιμπαδὲς τὸ χρυσοκέντητο ζακετάκι πού φοροῦσαν ἐπάνω ἀπὸ τὸ φόρεμα.

σμια, άγκαλιάζοντας τὰ δυὸ μοναδικὰ αγαπημένα του πλάσματα, τὴ γυναῖκα του καὶ τὴ θυγατέρα του, θὰ ζήτησε ν' άγκαλιάση μαζί καὶ νὰ χαϊδέψη τὸν «Λιμπαδὲ» καὶ τὸ «Τζαμφέσι» τῆς πονεμένης μητέρας του, ποὺ ἡ δόλια δὲν φανταζόταν ποτὲ πῶς τοῦ ἔδινε τὸ τελευταῖο φιλί, ὅταν παιδί ἀκόμα τὸν ἔστελνε στὰ ξένα νὰ σπουδάση.

Αὐτὸς ἦταν ὁ Ἄναστάσιος Πολυζωίδης.

Μισὸν αἰῶνα περίπου, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ ποὺ ἄρχισε ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας, ἐξυπηρέτησε πιστὰ τὴν Πατρίδα καὶ ὡς στρατιώτης, καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς Δικαστὴς, καὶ ὡς ἄνθρωπος τῶν Γραμμάτων.

Ὅπως συμβαίνει βέβαια μὲ τις ἐξαιρετικὲς φυσιογνωμίες κατακρίθηκε κι' αὐτὸς, ὅσο καὶ θαυμάσθηκε ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του. Σήμερα ὁμως, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, μακριὰ κι' ἐπάνω ἀπὸ μιση καὶ πάθη ποὺ συσκοτίζουν πάντοτε τὴν ὀρθὴ κρίση, λάμπει ἡ μορφή του σ' ἐμᾶς, ξεκάθαρη, φωτεινὴ, τίμια, εὐλικρινὴς, ἀξιοθαύμαστη καὶ ἀξιολίμητη.

Σ' ὄλη του τὴ ζωὴ πάλεψε κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ βάραινε σάν ἠθικὸς καταπέλτης στοὺς παρανομοῦντας. Ἔτσι ἀνεδείχθηκε ἡ μορφή του, σάν σύμβολο καὶ σάν τύπος γνησίου Μακεδόνας.

ΠΕΤΡΟΣ Θ. ΠΕΝΝΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΡΙ ΑΝ. ΠΩΛΥΖΩΪΔΟΥ

Ἄρχετον Κοινοῦ Μελενίκου.

Ἄρχετον Ὑδρας.

Βέη Ν.: Εἰσαγωγικὴ μελέτη στὶς ἐκλεκτὲς σελίδες Ἀδαμαντίου Κοραΐ. Ἐπιμέλεια καὶ Ἐκλογή Μιχαὴλ Οἰκονόμου. Ἐκδόσις Οἴκου Γ. Παπαδημητρίου, ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν 100 Ἀθανάτων ἔργων, Ἀθῆναι 1952.

Βέη Ν.: Ἑλληνικαὶ Εἰκόνες ἐκ τῶν Ὀδοιπορικῶν τοῦ Λουδοβίκου Ρός. Φιλολογικὸς Νέος Κόσμος. Τεῦχος 4ον καὶ 5ον, Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου 1935.

Βρεττοῦ Α.: Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Ἀθῆναι 1854.

Γατοπούλου Δ.: «Ἡ ἀντίδρασις τοῦ Ἀπόλλωνος». Ἱστορίες τοῦ τόπου μας. Ἀθῆναι 1934.

Γατοπούλου Δ.: Καποδίστριας. Ἀθῆναι 1952.

Γενικά Ἄρχετα τοῦ Κράτους.

Δραγούμη Ν.: Ἱστορικαὶ Ἀναμνήσεις. Καποδίστριας. Ὄθων. Ἐκδόσις τετάρτη. Ἀθῆται 1937.

Εὐαγγελίδη Τρ.: Καποδίστριας. Ἀθῆναι 1894.

Εὐαγγελίδη Τρ.: Ἱστορία τοῦ Ὄθωνος. Ἀθῆναι 1893.

Κανδηλῶρου Τάκη: Ἡ Δίκη τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀθῆναι 1906.

Λαμπρινίδη Ι.: Ἡ Δίκη τοῦ Τερτσέτη. Περιοδικὸν Ἑλληνικὴ Δημιουργία. Ἔτος Γ. Τόμος Ε', τεῦχος 54ον. Μαΐου 1950. Σελ. 706—710.

Μανασίδου Δ.: Βιογραφία Α. Πολυζωΐδου. Εἰς πρόλογον τῶν «Νέων Ἑλληνικῶν» τοῦ Πολυζωΐδου. Ἀθῆναι 1874.

Μελᾶ Σπύρου: Ὁ Γέρος τοῦ Μωρηᾶ. Ἀθῆναι.

Οἰκονόμου Μιχ.: Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας. Ἀθῆναι 1873.

Πετρακάκου Δημ.: Κοινοβουλευτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Τόμος πρῶτος καὶ Τόμος ἔβδομος.

Πολυζωΐδου Α.: Ἐφημερίς «Ἀπόλλων». Ὑδρα 1831.

Πολυζωΐδου—Γ. Κρέμου: Γενικὴ Ἱστορία. Τόμοι 4 1889.

Πρακτικά: Δίκης Κολοκοτρώνη. Ἐκδόσις «Σφαίρας».

Πράτσια Χρήστου: Προϊστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος καὶ γενικὴ Εἰσαγωγή εἰς αὐτόν. Ἐν Θέμιδι 1941 σελίς 404—405.

Σάθα Κ.: Βιογραφία τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων 1453—1821. Ἀθῆναι 1868.

Σπανδωνίδη Πέτρου: Μελενίκος, ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης. Θεσσαλονίκη 1930.

Σπετσεροπούλου Ν.: Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀν. Πολυζωΐδου κατὰ τὴν 7ην Ἰουλίου 1873 Ἀθῆναι 1873.

Σπετσεροπούλου Ν.: Νεκρολογία Ἀν. Πολυζωΐδου εἰς ἐφημερίδας «Χρόνος» καὶ «λάστιγξ» 1873.

Τερτσέτου Γ.: «Ἀπολογία» εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ καὶ Α. Πολυζωΐδου Δημόσιον Κατηγορίαν. Ἀθῆναι 1835. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας. Ἀγγελιδῶν.

Τερτσέτου Γ.: Λόγος τῆς 25ης Μαρτίου 1874, ἐφιερωμένος στὴ μνήμη τοῦ Α. Πολυζωΐδου. Εἰς τὰ Ἄπαντα τοῦ Γ. Τερτσέτη, ἐπιμειλία Γ. Βαλέτα.

Φραντζή Ἀμβροσίου: Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1839.